

**EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV**

Evidenčné číslo: 19200/I/2012/3014499204

**POLITICKO-EKONOMICKÝ VÝVOJ
V KRAJINÁCH BÝVALEJ JUHOSLÁVIE**

CHORVÁTSKO A SLOVINSKO

Diplomová práca

2012

Bc. Martina Menichová

**EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV**

**POLITICKO-EKONOMICKÝ VÝVOJ
V KRAJINÁCH BÝVALEJ JUHOSLÁVIE**

CHORVÁTSKO A SLOVINSKO

Diplomová práca

Študijný program: Hospodárska diplomacia

Študijný odbor: 6221 8 00 - Medzinárodné ekonomické vzťahy

Školiace pracovisko: Katedra medzinárodných politických vzťahov

Vedúci záverečnej práce: doc. PhDr. Ján Lid'ák, CSc.

Bratislava 2012

Bc. Martina Menichová

Čestné vyhlásenie

Čestne vyhlasujem, že záverečnú prácu som vypracovala samostatne a že som uviedla všetku použitú literatúru.

Dátum:

.....

(podpis študenta)

POĎAKOVANIE

Týmto by som chcela poďakovať doc. PhDr. Jánovi Lidákovi, CSc. za cenné rady a usmernenie pri vypracovaní predloženej diplomovej práce.

Martina Menichová

ABSTRAKT

MENICHOVÁ, Martina: *Politicko-ekonomický vývoj v krajinách bývalej Juhoslávie – Chorvátsko a Slovinsko*. – Ekonomická univerzita v Bratislave. Fakulta medzinárodných vzťahov; Katedra medzinárodných politických vzťahov. – Vedúci záverečnej práce: doc. PhDr. Ján Liďák, CSc. – Bratislava: FMV EU, 2012, 71 s.

Cieľom záverečnej práce je identifikovať dôvody rozdielného vývoja jednotlivých krajín bývalej Juhoslávie v období od získania ich nezávislosti až do súčasnosti. Práca je rozdelená do 3 kapitol. Obsahuje 3 grafy, 7 tabuliek a 0 príloh. Prvá kapitola je venovaná udalostiam, ktoré sprevádzali násilný rozpad juhoslovanskej federácie - stručné načrtnutie historických skutočností, ktoré prispeli k zvyšovaniu napätia v regióne, priebeh a súvislosti ozbrojeného stretu z prvej polovice 90. rokov a analýza a syntéza opatrení prijatých medzinárodným spoločenstvom za účelom zastavenia konfliktu. V ďalšej kapitole sa charakterizujú vybrané problémové oblasti vývoja nástupníckych republík od získania ich nezávislosti až po súčasnosť. Záverečná kapitola sa podrobnejšie zaoberá vývojom v dvoch týchto republikách – Chorvátsku a Slovinsku. Na ich príklade sú následne identifikované faktory, ktoré spôsobili vytvorenie výrazných politických a ekonomických disparít v rámci juhoslovanského regiónu. Výsledkom riešenia danej problematiky je tak určenie faktorov divergencie v rámci krajín bývalej Juhoslávie na príklade Chorvátska a Slovinska.

Kľúčové slová:

nástupnícke štáty, Juhoslávia, transformácia, demokratizácia, disparity, divergencia

ABSTRACT

MENICHOVÁ, Martina: *Political and economic development in countries of former Yugoslavia – Croatia and Slovenia*. – University of Economics in Bratislava. Faculty of International Relations, Department of International Political Relations. – Consultant: doc. PhDr. Ján Liďák, CSc. – Bratislava: FMV EU, 2012, 71 p.

The aim of the final thesis is to identify reasons of different development of former Yugoslav countries in the period from gaining the independence to the present. The thesis is divided into 3 chapters. It contains 3 graphs, 7 tables and 0 annexes. The first chapter is devoted to events regarding violent dissolution of Yugoslav federation – brief outline of historic circumstances which had contributed to escalation of tensions in the region, the process and connections of the armed clash from the first half of 90's and analysis and synthesis of measures taken by international community for the purpose of halting the conflict. In the next chapter there is a characterization of selected problem areas of successor states development from gaining independence to present days. Final chapter focuses closely on development in two of these states – Croatia and Slovenia. Subsequently, based on their example, the factors that caused the creation of sharp political and economic disparities in the Yugoslav region are identified. The result of dealing with this issue is determining of divergence factors within the frame of former Yugoslavia countries based on the examples of Croatia and Slovenia.

Key words:

successor states, Yugoslavia, transition, democratisation, disparities, divergence

OBSAH

ZOZNAM GRAFOV A TABULIEK	7
ZOZNAM SKRATIEK	8
ÚVOD.....	9
1 Od vzniku po rozpad Juhoslávie.....	11
1.1 Vznik Juhoslávie a obdobie rokov 1918-1945	11
1.2 Socialistická Juhoslávia 1945-1992	12
1.3 Rozpad Juhoslávie 1991-1995	13
1.3.1 Vojna v Slovinsku (1991)	15
1.3.2 Vojna v Chorvátsku (1991-1995)	16
1.3.3 Vojna v Bosne a Hercegovine (1992-1995)	17
1.4 Medzinárodný aspekt rozpadu Juhoslávie	20
2 Politicko-ekonomický vývoj v nástupníckych krajinách bývalej Juhoslávie	25
2.1 Charakter a následky rozpadu juhoslovanskej federácie	25
2.2 Vybrané problémy vývoja nástupníckych krajín	27
2.2.1 Etnické napätie.....	28
2.2.2 Otázka utečencov a zákony o občianstve	32
2.2.3 Organizovaný zločin a korupcia	35
2.2.4 Proces demokratizácie a integrácie do medzinárodných organizácií	40
2.2.5 Transformácia politických strán	43
2.2.6 Hraničné spory	45
2.2.7 Vplyv vojny na ekonomiku.....	46
2.2.8 Proces transformácie ekonomiky.....	48
3 Faktory divergencie bývalých juhoslovanských krajín na príklade Slovinska a Chorvátska	53
3.1 Slovinsko.....	53
3.2 Chorvátsko	58
3.3 Faktory divergencie medzi krajinami.....	63
3.3.1 Geografická poloha.....	63
3.3.2 Etnická a kultúrna heterogenita	64
3.3.3 Politické vedenie.....	65
3.3.4 Stav ekonomiky pred rozpadom a ekonomická transformácia	66
3.3.5 Medzinárodná podpora krajiny	67
3.3.6 Destabilizačné externé faktory.....	68
ZÁVER	69
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	72

ZOZNAM GRAFOV A TABULIEK

Obr. 2.1: Mapa etnického zloženia krajín bývalej Juhoslávie.....	29
Graf 2.1: Hodnota HDP vybraných krajín a hodnota heroínu (v mld USD).....	37
Graf 2.2: Index vnímania korupcie (CPI) za rok 2011.....	39
Tabuľka 2.1: Proces prístupu krajín bývalej Juhoslávie do EÚ.....	43
Tabuľka 2.2: Vývoj HDP (v %) v nástupníckych krajinách v rokoch 1991-1999.....	47
Tabuľka 2.3: Indikátory ekonomickej obnovy a privatizácie.....	49
Tabuľka 2.4: Umiestnenie krajín v rámci indexu Doing Business 2006 a 2012.....	50
Graf 2.3: Vývoj PZI v krajinách bývalej Juhoslávie 2002-2010 (v USD).....	51
Tabuľka 3.1: Vybrané makroekonomické ukazovatele Slovinska (1991-1998).....	54
Tabuľka 3.2: Vybrané makroekonomické ukazovatele Chorvátska (1991-1995).....	60
Tabuľka 3.3: Úroveň HDP/HNI jednotlivých štátov v porovnaní s priemerom Juhoslávie (=100).....	66

ZOZNAM SKRATIEK

BR OSN	Bezpečnostná rada Organizácie spojených národov
CPI	Index vnímania korupcie (z angl. Corruption Perception Index)
ES	Európske spoločenstvo
FYROM	Bývalá juhoslovanská republika Macedónsko (z angl. Former Yugoslav Republic of Macedonia)
HDZ	Chorvátska demokratická únia (z chorv. Hrvatska demokratska zajednica)
ICTY	Medzinárodný trestný tribunál pre bývalú Juhosláviu (z angl. International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia)
JNA	Juhoslovanská národná armáda
LDS	Liberálno-demokratická strana Slovinska
NATO	Organizácia Severoatlantickej zmluvy (z angl. North Atlantic Treaty Organization)
OBSE	Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe
SAD	Stabilizačná a asociačná dohoda
SAP	Stabilizačný a asociačný proces
SIPRI	Stockholm International Peace Research Institute
SPS	Socialistická strana Srbska (zo srb. Socijalistička partija Srbije)
SFRJ	Socialistická federatívna republika Juhoslávia
UÇK	Kosovská oslobodzovacia armáda (z alb. Ushtria Çlirimtare e Kosovës)
UNHCR	Úrad vysokého komisára OSN pre utečencov (z angl. United Nations High Commissioner for Refugees)
UNODC	Úrad OSN pre drogy a kriminalitu (z angl. United Nations Office on Drugs and Crime)
UNPROFOR	Ochranné sily OSN (z angl. United Nations Protection Force)
ZRJ	Zväzová republika Juhoslávia

ÚVOD

Bývalá juhoslovanská federácia sa počas 80. rokov dostala do ekonomickej a politickej krízy, z ktorej jediným východiskom bolo rozdelenie na jednotlivé nástupnícke republiky. Tento proces bol vo viacerých z nich sprevádzaný ozbrojeným stretom, ktorý sa považuje za najkrvavejší konflikt na európskom území od čias druhej svetovej vojny a ktorý na zúčastnených krajinách zanechal rozsiahle následky. Rozpadom socialistickej federatívnej Juhoslávie a vznikom jednotlivých nástupníckych republík sa vytvoril priestor pre započatie procesov demokratizácie a ekonomickej liberalizácie. Po 20 rokoch od rozdelenia, počas ktorých jednotlivé štáty prechádzali danými procesmi, však možno v tomto regióne pozorovať zreteľné ekonomické a sociálne disparity. Na jednej strane stoja štáty, ktoré dokázali pomerne úspešne zavrieť procesy ekonomickej a politickej transformácie a zaradili sa tak k vyspelým krajinám plne integrovaným v medzinárodných organizáciách, na strane druhej sa nachádzajú štáty čeliace v priebehu posledných rokov politickej a ekonomickej nestabilite, ako aj etnickému napätiu a konfliktom.

Na politicko-ekonomický vývoj krajín bývalej Juhoslávie mali rozhodujúci vplyv predovšetkým udalosti sprevádzajúce násilný rozpad tejto federácie. Obsahom prvej kapitoly je preto stručné načrtnutie historických skutočností, ktoré prispeli k zvyšovaniu napätia v tomto regióne, uvedenie do problematiky komplexných súvislostí a samotného priebehu rozpadu Juhoslávie, ako aj analýza a syntéza opatrení prijatých medzinárodným spoločenstvom za účelom zastavenia konfliktu alebo zmiernenia jeho dopadov na medzinárodnú bezpečnosť.

Druhá kapitola sa zaoberá vybranými problémovými oblasťami samostatného vývoja krajín bývalej Juhoslávie, akými boli, a v mnohých prípadoch ešte dodnes sú, otázka utečencov, ekonomické následky vojnového konfliktu, etnická heterogenita, organizovaný zločin a korupcia, hraničné spory medzi štátmi či problémová ekonomická transformácia. Prostredníctvom charakteristiky daných problémov a ich dopadov na jednotlivé nástupnícke štáty dokazujeme tvrdenie o vzniku výraznej ekonomickej a politickej divergencie v rámci krajín bývalej Juhoslávie.

Záverečná tretia kapitola je podrobnejšie zameraná na politicko-ekonomický vývoj v Slovinsku a Chorvátsku, ktoré predstavujú dve najrozvinutejšie krajiny spomedzi všetkých bývalých zväzových republík Juhoslávie. Na ich príklade sú tak identifikované hlavné faktory, ktoré prispeli k vzniku divergencie v rámci skupiny juhoslovanských krajín.

I. Cieľ a metódy práce

Cieľom predkladanej práce je identifikovať dôvody rozdielného vývoja jednotlivých krajín bývalej Juhoslávie v období od získania ich nezávislosti až do súčasnosti. Pre dosiahnutie daného cieľa bolo najprv potrebné stručné načrtnutie rozpadu juhoslovanskej federácie a jeho implikácií, identifikovanie hlavných problémových oblastí v povojnovom vývoji a dokázanie tvrdenia o vytváraní výrazných disparít medzi nástupníckymi republikami bývalej Juhoslávie. Od týchto parciálnych cieľov sa odvíjala i štruktúra práce. Všetky ciele sú stanovené so zreteľom na objasnenie základnej tézy, ktorej znenie je: *Príčinou rozpadu juhoslovanskej federácie a vytvorenia výrazných disparít medzi nástupníckymi republikami sú rozdiely podmienené etnickou heterogenitou.*

Pri písaní práce boli využité viaceré metodické postupy. V prvej kapitole sme údaje získané predovšetkým z knižných zdrojov zostavili pomocou postupov analýzy a syntézy do súhrnného textu s dôrazom na vzájomné vzťahy a súvislosti jednotlivých udalostí. Ďalšia časť práce predstavuje spracované fakty a štatistické údaje, ktorých hodnoty boli prostredníctvom metódy komparácie porovnávané v rámci krajín bývalej Juhoslávie a následne boli pomocou zovšeobecňovania vyvodzované závery. V záverečnej kapitole bol na príklade Slovinska a Chorvátska pomocou procesov dedukcie a indukcie rozobraný objekt skúmania – t.j. dôvody odlišného vývoja jednotlivých nástupníckych republík bývalej Juhoslávie.

II. Súčasný stav riešenia problematiky

Problematikou Balkánu, ktorého sú krajiny bývalej Juhoslávie súčasťou, sa v Slovenskej republike zaoberá napríklad Miroslav Mojžita, v roku 2012 boli na Ekonomickej univerzite vydané dve publikácie súvisiace s integráciou krajín západného Balkánu do Európskej únie. V Českej republike je odborníkov zaoberajúcich sa touto problematikou viac – sú medzi nimi historici Miroslav Šesták, Ladislav Hladký, Miroslav Tejchman či Jan Pelikán, ale aj politologička Věra Stojarová a ďalší. V celosvetovom meradle existuje veľké množstvo odborných prác a štúdií od balkánskych a anglosaských autorov – spomeňme aspoň Jožeho Pirjeveca, Iva Bićanića či Roberta Bideleuxa, Iana Jeffriesa, Misha Glennyho, Marka Biondicha a ďalších. Vzhľadom k tomu, že v slovenskom prostredí je zdrojov týkajúcich sa vývoja krajín bývalej Juhoslávie pomerne málo, môže byť predkladaná práca prínosom v danej problematike.

1 Od vzniku po rozpad Juhoslávie

Oblasť, na ktorej sa rozkladali štáty budúcej Juhoslávie, bola až do začiatku 20. storočia hraničným územím medzi dvoma veľkými mnohonárodnostnými ríšami – Rakúskom-Uhorskom a Osmanskou ríšou. Vďaka tomu sa obyvateľstvo daných oblastí vyznačovalo tak vysokou etnickou a náboženskou rôznorodosťou, ako aj kultúrnou pestrosťou. Tieto charakteristiky sa prejavovali vo vysokom stupni nestability juhoslovanskej oblasti počas vytvárania, ale i zanikania rôznych štátnych útvarov.

1.1 Vznik Juhoslávie a obdobie rokov 1918-1945

Po skončení prvej svetovej vojny, následkom ktorej došlo k rozpadu rakúsko-uhorskej monarchie a Osmanskej ríše, vzniklo 1. decembra 1918 na území západného Balkánu *Kráľovstvo Srbov, Chorvátov a Slovincov*¹ na čele s kráľom Alexandrom I. Karadjordevičom. Monarchia sa skladala z nástupníckych štátov po dvoch mocných ríšach s úplne odlišnými kultúrnymi tradíciami: okrem dvoch samostatných kráľovstiev Srbska a Čiernej Hory boli jej súčasťou i Chorvátsko a Slavónsko, Dalmácia, Slovinsko, Bosna a Hercegovina, Vardarská Macedónia² a Kosovo-Metohija. Spisovným jazykom väčšiny obyvateľstva bola srbochorvátčina, Slovinci používali vlastný jazyk príbuzný srbochorvátčine. Celkový počet obyvateľov dosahoval 12 miliónov – okrem Srbov, Chorvátov a Slovincov tu žili ďalšie etnické skupiny ako Bosniaci, slovanskí Macedónci, Nemci, Maďari, Albánci, Rumuni, Turci, Česi, Slováci a ďalej Ukrajinci, Poliaci, Taliani a Židia.³

Fungovanie tohto multinárodného a multikultúrneho štátu však bolo poznačené veľkosrbským nacionalizmom, proti ktorému ostro vystupovali ostatné národy. Vytvorenie juhoslovanskej monarchie videli Srbi ako zakončenie snáh o zjednotenie všetkých Srbov od čias 19. storočia, zatiaľ čo ostatné nesrbské národy to považovali za počin namierený proti ich suverenite. Napokon neúspešný pokus o vytvorenie jednotného štátu poukazoval na hlboký rozkol v rámci krajiny, ktorého podstatou bol okrem iného i dlhotrvajúci konflikt medzi západnou a východnou cirkvou, ako aj vzájomná nenávisť medzi habsburskou a osmanskou ríšou.⁴

¹ V roku 1929 premenované na *Kráľovstvo Juhoslávie*.

² Oblasť, ktorú Srbsko získalo v balkánskych vojnách v rokoch 1912-1913, a opäť po prvej svetovej vojne.

³ PIRJEVEC, J.: *Jugoslávie 1918-1992*. 2000. s. 13.

⁴ Ibid, s. 27.

Počas druhej svetovej vojny na území Chorvátska vznikol *Nezávislý štát Chorvátsko* (z chorv. Nezavisna država Hrvatska) vedený chorváckym fašistickým hnutím - ustašovcami na čele s Ante Paveličom. Hoci bol tento štát pod administratívou ustašovcov, v skutočnosti bol taliansko-nemeckým okupačným územím. Počas tohto režimu boli uskutočnené etnické čistky voči nechorváckym obyvateľom a tým, ktorí odmietali konvertovať na katolicizmus. Väčšina násilností tak bola namierená voči Srbom, ale aj Židom a Rómom. Časť Srbov, ktorí v tom období tvorili asi 1,9 miliónovú populáciu na území chorváckeho štátu, bola deportovaná do Srbska, časť bola zavraždená. Počas vlády ustašovského režimu tak prišlo o život asi pol milióna Srbov, a to predovšetkým v koncentračnom tábore Jasenovac.⁵

V tomto období sa v Juhoslávii vytvorili dve skupiny protifašistického odboja – tzv. *četnici* alebo royalisti vedení Srbom Mihailovičom a komunisti na čele s Josipom Brozom Titom. Oslobodzovacie boje neprebiehali len proti okupačným mocnostiam, ale aj medzi týmito skupinami navzájom, čím vlastne došlo k vypuknutiu občianskej vojny. Konečné víťazstvo komunistických partizánov nad Nemcami a četníkmi znamenalo presadenie komunistického režimu a vytvorenia federatívnej Juhoslávie.

1.2 Socialistická Juhoslávia 1945-1992

Koncom druhej svetovej vojny tak boli na území Juhoslávie rozhodujúcou politickou a vojenskou silou komunisti. Dňa 7. marca 1945 bola zriadená prechodná vláda, ktorej predsedom a zároveň ministrom vojny sa stal ich vodca Tito. Nasledovali voľby do ústavodarného zhromaždenia, ich priebeh však bol značne ovplyvnený komunistickými predstaviteľmi, ktorí si tým zaistili víťazstvo. Novozvolené ústavodarné zhromaždenie rozpustilo monarchiu a 29. novembra 1945 bola vytvorená *Federatívna ľudová republika Juhoslávia* skladajúca sa zo 6 republík – Slovinska, Chorvátska, Bosny a Hercegoviny, Srbska, Čiernej Hory a Macedónska.

V roku 1963 sa zmenil názov štátu na *Socialistickú federatívnu republiku Juhosláviu* (ďalej len SFRJ), tento pretrval až do konca studenej vojny a rozpadu východného bloku socialistických republík. O SFRJ sa hovorilo ako o štáte, ktorý „hraničí so siedmimi štátmi, tvorí ho šesť členských zemí, v ktorých piatimi jazykmi hovoria štyri národy, ktoré sa hlásia k trom náboženstvám, používajú dve písmo a vládne im jedna

⁵ FINLAN, A.: *The Collapse of Yugoslavia 1991-1999*. 2004. s. 13.

politická strana“.⁶ Socialistická Juhoslávia sa od iných krajín východnej Európy odlišovala tým, že komunisti tu moc nezískali vďaka vstupu Červenej armády na jej územie, ale „dokázali jednak byť najúspešnejší v protifašistickom ozbrojenom boji a jednak obyvateľstvo oslovili atraktívnym národnostným a sociálnym programom“.⁷

Od druhej polovice 60. rokov boli presadzované rozsiahle zmeny v usporiadaní štátu – išlo o decentralizáciu ekonomickej a politickej moci, ktorá sa tak presúvala na jednotlivé zväzové republiky. V praxi však tieto opatrenia v kombinácii s pretrvávajúcimi ekonomickými problémami prispeli k nárastu nacionalistických tendencií v Chorvátsku i Srbsku. Navyše juhoslovanské vedenie sa rozhodlo prehlásiť moslimov v Bosne a Hercegovine za samostatné etnikum, čo neschvaľovali mnohí Srbi považujúci to za oslabovanie ich vedúceho postavenia v rámci Juhoslávie.

V roku 1974 bola následne schválená nová ústava, ktorej pôvodným zámerom bolo zaručiť stabilitu Juhoslávie i po Titovej smrti. Avšak ústava posilnila kompetencie jednotlivých republík a zaručovala všetkým národom a národnostiam politickú identitu (ako aj rovnoprávnosť dvoch autonómnych oblastí - Kosova a Vojvodiny, ktoré tým boli v podstate povýšené na úroveň zväzových republík), čím paradoxne prispela k zvýšeniu napätia medzi jednotlivými národmi. Okrem toho štátna štruktúra zavedená touto ústavou viedla k súpereniu centrálnych orgánov s inštitúciami jednotlivých republík.⁸ Po smrti Tita v roku 1980 sa krajina ocitla v pretrvávajúcom ekonomickom úpadku a postupne začali narastať nacionalistické tendencie v jednotlivých republikách vedúce až k rozpadu federácie, ktorá sa po celý čas svojho fungovania snažila práve o tlmenie napätia medzi jednotlivými etnickými skupinami.

1.3 Rozpad Juhoslávie 1991-1995

V roku 1989 sa rozpadom bipolárneho usporiadania sveta zásadne zmenil medzinárodný status quo. V bývalých socialistických krajinách, ktoré sa navyše potýkali s upadajúcou ekonomikou, začali vznikať liberálne demokratické režimy. Na Balkáne však po rozpade Socialistickej federatívnej republiky Juhoslávie nasledoval proces osamostatňovania jednotlivých republík sprevádzaný násilím, etnickými čistkami a občianskou vojnou. Dôvody, prečo bolo tomu tak, spočívajú predovšetkým v skutočnosti,

⁶ Dvacetiletá cesta od Jugoslávie k národním štátom. 2011. In: *Mezinárodní politika*. s. 3.

⁷ GREGUŠ, P.: Slovinsko - vzorová krajina na hranici krízového regiónu. 2006. In: *Medzinárodné vzťahy*. s. 79.

⁸ PELIKÁN, J.: Jugoslávie na križovatke. In: ŠESTÁK, M. a kol.: *Dějiny jihoslovanských zemí*. 2009. s. 548.

že „najväčším bezpečnostným rizikom rozpadajúcej sa Juhoslávie boli vlastné mocenské elity“.⁹ Zásadným faktorom ovplyvňujúcim dianie pri rozpade juhoslovanskej federácie bol totiž nacionalizmus presadzovaný politickými elitami, ktoré využili národnostné stereotypy a mýty na zaktivizovanie verejnej mienky. Toto konanie, nazývajúce sa symbolická politika, definuje Mark Biondich ako „proces, pri ktorom sú existujúce mýty a stereotypy uplatnené na legitimizovanie násilia proti iným skupinám“.¹⁰

Od roku 1974, kedy bola prijatá nová ústava socialistickej Juhoslávie presadzujúca decentralizáciu, malo všetkých 6 federatívnych republík a 2 autonómne oblasti vlastnú suverenitu. To výrazne posilnilo nacionalistické tendencie, ktoré sa naplno prejavili po rozpade socialistického usporiadania krajiny. Výrazne hegemonistickú podobu nadobudol srbský nacionalizmus, ktorý sa začal „prebúdzat“ od 80. rokov prostredníctvom vedúcich politických elít na čele so Slobodanom Miloševićom. Prvotným plánom Miloševića bolo získanie dominancie v celej juhoslovanskej federácii, čoho sa avšak vzdal po tom, čo Slovinsko a Chorvátsko získali suverenitu uznanú i medzinárodným spoločenstvom. Prešiel tak ku konceptu tzv. Veľkého Srbska – vytvorenie štátu zahrňujúceho všetky oblasti, kde žilo srbské obyvateľstvo a ktoré kedysi v histórii patrili pod srbskú správu.¹¹

Jedným z nacionalistických prejavov bolo v roku 1986 vydanie Memoranda Srbskou akadémiou vied a umení, v ktorom srbské intelektuálne kruhy vyjadrovali nespokojnosť s postavením Srbov počas obdobia socialistickej Juhoslávie. Taktiež zdôrazňovali „obete a utrpenie srbského národa od roku 1918“, obzvlášť však vyvraždenie veľkého množstva Srbov počas ustašovského režimu v Chorvátsku. Za rovnako bolestivé považovali získanie politickej suverenity Kosovom, ktoré pokladali za integrálnu súčasť srbského teritória a vlastné historické dedičstvo.¹² Na druhej strane predstavitelia chorvátskeho nacionalistického hnutia verili, že Juhoslávia bola výtvorom na presadzovanie srbskej hegemonie formou neproporcionálneho zastúpenia Srbov vo federálnych inštitúciách či v armáde. Boli toho názoru, že chorvátsky národ bol „ekonomicky vykorisťovaný Belehradom a vystavený kultúrnym politikám podrývajúcim chorvátsku individualitu“.¹³

⁹ Dvacetiletá cesta od Jugoslávie k národným štátom. 2011. In: *Mezinárodní politika*. s. 3.

¹⁰ BIONDICH, M.: *The Balkans: Revolution, War and Political Violence since 1878*. 2011. s. 195.

¹¹ To podľa Miloševićových predstáv zahŕňalo okrem Srbska a Čiernej Hory i tak Macedónsko a Bosnu a Hercegovinu, ako i oblasti Chorvátska obývané miestnym srbským obyvateľstvom.

¹² BIONDICH, M.: *The Balkans: Revolution, War and Political Violence since 1878*. 2011. s. 197.

¹³ Ibid, s. 198.

Ďalším aktom zosilňujúcim nacionalistické napätie bolo vystúpenie Slobodana Miloševića, vtedy predsedu komunistickej organizácie v Srbsku, v Kosove v apríli 1987 za účelom upokojenia napätia medzi menšinou kosovských Srbov a albánskou väčšinou. Navzdory pôvodnému zámeru predniesol Milošević prejav, v ktorom deklaroval podporu lokálnym Srbom, a ešte viac tak „rozprúdil“ nacionalistické cítenie. Postupne sa tak Milošević stal najdôležitejšou srbskou politickou osobnosťou a v priebehu roku 1987 ovládol vedenie Srbska, Vojvodiny, Čiernej Hory a napokon i Kosova, ktorých autonómia bola následne v roku 1989 ústavne zrušená. V tom istom roku si Srbsko pripomínalo 600. výročie bitky na Kosovom poli, čo predstavovalo jednu z najdramatickejších manifestácií srbského nacionalizmu.

Na pozadí týchto udalostí sa v januári 1990 rozpadla komunistická strana Juhoslávie a v jednotlivých republikách nasledovali toho istého roku prvé slobodné voľby (v Chorvátsku a Slovinsku v apríli, v Bosne a Hercegovine a Macedónsku v novembri, v Srbsku a Čiernej Hore v decembri). V Slovinsku zvíťazila strana *DEMOS* na čele s Milanom Kačanom, v Chorvátsku nacionalistická *Chorvátska demokratická únia* (z chorv. Hrvatska demokratska zajednica, HDZ) vedená Franjom Tuđmanom. V Bosne a Hercegovine najviac hlasov získala *Strana demokratickej akcie* (SDA) s predsedom moslimského pôvodu Alijom Izetbegovičom. V Srbsku a Čiernej Hore sa do čela dostali strany bývalých komunistických predstaviteľov presadzujúcich nacionalistické idey na čele s Miloševićom, resp. Bulatovičom. Nasledovali vyhlásenia jednotlivých republík o odpojení od juhoslovanskej federácie, na čo Juhoslovanská národná armáda (zo srbochorv. Jugoslovenska Narodna Armija, JNA) vedená srbským velením reagovala obsadením územia daného štátu s použitím sily. Pôvodne bola JNA vytvorená s cieľom „chrániť federálne štruktúry a zachovávať mocenskú rovnováhu medzi jednotlivými republikami“.¹⁴ Ako sa však vyvíjal konflikt v Chorvátsku a neskôr v Bosne a Hercegovine, stali sa jednotky JNA hlavným podporným nástrojom lokálnych Srbov zo strany ústrednej srbskej vlády v Belehrade.

1.3.1 *Vojna v Slovinsku (1991)*

V decembri 1990 sa konalo referendum o samostatnosti krajiny, v ktorom sa väčšina obyvateľov vyjadrila kladne, a na základe ktorého Slovinsko deklarovalo v júni 1991 svoju nezávislosť. Následne boli na územie krajiny zaslané jednotky juhoslovanskej

¹⁴ FINLAN, A.: *The Collapse of Yugoslavia 1991-1999*. 2004. s. 17.

federálnej armády, ktorých úlohou bolo získať kontrolu nad slovinskými hranicami a letiskami. Nasledoval ozbrojený konflikt, ktorý sa však už po 10 dňoch formálne skončil uzavretím tzv. Brionskej dohody. Keďže Slovinsko bolo národnostne homogénne a neobývala ho takmer žiadna srbská menšina, rozhodlo belehradské vedenie o stiahnutí svojich vojsk a nebránení Slovinsku v odchode z federácie.

1.3.2 *Vojna v Chorvátsku (1991-1995)*

V rovnaký deň ako Slovinsko vyhlásilo svoju nezávislosť i Chorvátsko, t.j. 25. júna 1991. Podobne nasledovalo zaslanie jednotiek JNA na územie Chorvátska, avšak ďalší priebeh bol už značne odlišný ako v prípade Slovinska.

Nakoľko na chorvátskom území žila menšina vyše 600 000 Srbov (12% celkovej populácie), nesúhlasilo srbské vedenie s osamostatnením Chorvátska. Medzi národmi Srbov a Chorvátov existovalo etnické napätie, ktoré bolo v tomto období podporované politickými elitami na oboch stranách. Jeden násilný incident tak vyvolal násilnú reakciu na opačnej strane, čo ďalej viedlo k ďalším ozbrojeným konfliktom a zosilňovaniu etnickej nenávisťi. Ako odpoveď na rozpínajúci sa srbský nacionalizmus navrhovala novozvolená strana HDZ na čele s Franjom Tuđmanom degradovať Srbov v Chorvátsku zo statusu samostatného národa na menšinu. Chorvátski Srbi si tak založili vlastnú politickú stranu *Srbskú demokratickú stranu* (SDS) pod vedením Jovana Raškoviča a neskôr Milana Babiča. Na území, kde väčšinu tvorili Srbi, vytvorili autonómne teritórium pozostávajúce z troch oblastí, súhrnne pomenované v decembri 1991 ako Republika srbská Krajina. Získanie kontroly nad lokálnymi inštitúciami v týchto oblastiach bolo sprevádzané prvými násilnými konfliktami medzi Srbmi a Chorvátmi, avšak naplno začali boje až v júli 1991 v centrálnom a južnom Chorvátsku a v auguste 1991 sa presunuli na východ krajiny. Tieto násilnosti postupne viedli až k rozsiahlym etnickým čistkám – jednotky JNA podporované srbskými silami len do konca roku 1991 zabili vo východnom Chorvátsku asi 80 000 nesrbských obyvateľov a zapríčinili útek rovnakého počtu týchto príslušníkov do iných častí krajiny.¹⁵

Avšak po tom, čo postupne získalo Chorvátsko vojenskú prevahu v daných oblastiach, nastal opačný jav – etnické čistky v podobe vraždenia a vyhánania srbských príslušníkov chorvátskymi ozbrojenými silami. Podľa mimovládnej organizácie Amnesty

¹⁵ BIONDICH, M.: *The Balkans: Revolution, War and Political Violence since 1878*. 2011. s. 210.

International došlo do roku 1995 k presídleniu asi 300 000 chorvátskych Srbov.¹⁶ Stovky tých Srbov, ktorí však neopustili územie Chorvátska, bolo zavraždených a ich domy vypálené. Začiatkom roka 1992 sa boje presunuli z chorvátskeho územia i na teritórium susednej Bosny a Hercegoviny.

1.3.3 *Vojna v Bosne a Hercegovine (1992-1995)*

Na území Bosny a Hercegoviny sa ozbrojený konflikt vyhrotil kvôli najväčším nabožensko-etnickým rozdielom medzi jej obyvateľmi najviac spomedzi všetkých bývalých zväzových republík. Väčšinu obyvateľstva totiž tvorili moslimovia, resp. Bosniaci (44% celkovej populácie), nasledovaní pravoslávnymi Srbmi (31%) a katolíckymi Chorvátmi (17%).¹⁷

Dianie v Bosne a Hercegovine bolo výrazne ovplyvnené udalosťami v susednom Chorvátsku. Po vyhlásení chorvátskej nezávislosti v júni 1991 a následnom medzinárodnom uznaní tohto statusu v januári 1992 sa v Bosne a Hercegovine konalo na prelome februára a marca toho roku referendum, v ktorom si bosnianski Chorváti a moslimovia odsúhlasili nezávislosť, ktoré však bolo bojkotované zo strany bosnianskych Srbov. Referendu predchádzalo Memorandum o zvrchovanosti Bosny a Hercegoviny prijaté v parlamente v októbri 1991, na ktoré bosnianski Srbi v januári 1992 zareagovali vytvorením Republiky srbskej, politického útvaru nezávislého od vlády v Sarajeve.

Po oficiálnom vyhlásení nezávislosti Bosny a Hercegoviny dňa 6. apríla 1992, ktoré bolo nasledované jej medzinárodným uznaním zo strany ES a USA, začali ozbrojené boje medzi polovojenskými jednotkami bosnianskych Srbov podporovanými federálnou armádou na jednej strane a chorvátskou a moslimskou domobranou na strane druhej. Bosnianski Srbi vedení lídrom Radovanom Karadžičom mali výraznú vojenskú prevahu, čo sa týka techniky i počtu mužov. V tomto období (apríl 1992) vznikla *Zväzová republika Juhoslávia* (ďalej len ZRJ) pozostávajúca zo Srbska a Čiernej Hory, ktorá bola kvôli medzinárodnému tlaku nútená odvolať federálne vojská z Bosny a Hercegoviny. V roku 1992 tak došlo k pretransformovaniu jednotiek JNA na 2 zložky – Juhoslovanskú armádu, ktorá opustila územie Bosny, a Armádu Republiky srbskej skladajúcu sa z domácich vojakov a vedenú generálom Ratkom Mladičom. Hoci teda došlo k formálnemu stiahnutiu

¹⁶ AMNESTY INTERNATIONAL: *Croatia: Operation „Storm“ – still no justice ten years on*. 2005. [cit. 2011-20-11]. Dostupné na internete: <<http://www.amnesty.org/en/library/asset/EUR64/002/2005/en/d837e16d-fa19-11dd-999c-47605d4edc46/eur640022005en.pdf>>.

¹⁷ FINLAN, A.: *The Collapse of Yugoslavia 1991-1999*. 2004. s. 24.

juhoslovanskej armády z územia Bosny, v skutočnosti vládnuce elity v Belehrade plne podporovali bosnianských Srbov.

Od začiatku bojov bolo cieľom vedenia bosnianských Srbov vytvorenie národne homogénneho štátu, ktoré sa malo dosiahnuť etnickými čistkami v podobe masového vraždenia a zastrešovania nesrbského obyvateľstva. Príslušníci iných etník boli zabíjaní priamo na mieste alebo deportovaní do koncentračných táborov, z ktorých najznámejšie boli Omarska, Trnopolje alebo Manjača. Po tom, čo sa medzinárodné spoločenstvo dozvedelo o existencii týchto táborov, boli srbské autority nútené ich zavrieť, avšak etnické čistky pokračovali ďalej. Z niektorých oblastí, z ktorých sa nepodarilo vyhnúť alebo vyvraždiť všetko nežiaduce obyvateľstvo, ako boli Sarajevo, Bihač, Goražde, Žepa či Srebrenica, sa stali moslimské enklávy protisrbského odporu. V roku 1993 sa z týchto vytvorili tzv. bezpečné zóny OSN (z angl. UN safe areas), v ktorých boli nasadené mierové jednotky medzinárodného spoločenstva. Srbským jednotkám sa v konečnom dôsledku podarilo obsadiť až 70% územia Bosny a Hercegoviny, ktoré bolo pripojené k Republike srbskej.¹⁸

Na druhej strane predstaviteľ bosnianských Chorvátov Mate Boban bol zástancom predstavy chorvátskeho prezidenta Tuđmana o pripojení teritória bosnianských Chorvátov (predstavujúceho asi 30% územia Bosny a Hercegoviny) k Chorvátsku samotnému. Tento zámer bol však v rozpore s Bosniakmi, ktorí presadzovali vytvorenie štátu s tradičnými hranicami na princípe etnickej diverzity. Rozličné ciele oboch spojencov tak viedli k oslabeniu koalície medzi bosnianskymi Chorvátmi a Bosniakmi. Konflikt medzi dovtedajšími spojencami vyvrcholil v apríli 1993, kedy sa chorvátski predstavitelia rozhodli implementovať Vance-Owenov plán bez súhlasu Bosniakov. Podstatou Vanceovho-Owenovho plánu bolo rozdelenie územia Bosny a Hercegoviny na desať samosprávnych provincií podľa etnického kľúča a na demilitarizované Sarajevo, s čím však Bosniaci nesúhlasili. V auguste 1993 bola vyhlásená chorvátska Republika Herceg-Bosna a boje medzi Chorvátmi a Bosniakmi ešte zosilneli. Prímerie bolo dosiahnuté až koncom februára 1994 vďaka sprostredkovaniu rokovaní zo strany americkej diplomacie. Výsledkom konfliktu medzi bývalými spojencami boli strata územia bosnianských Chorvátov v prospech Bosniakov a desiatky tisíc utečencov z týchto oblastí.

V priebehu roku 1994 zmenil Milošević svoj postoj k srbským komunitám v Chorvátsku a Bosne, pretože úzka väzba k nacionalistickému vedeniu týchto komunít sa

¹⁸ FINLAN, A.: *The Collapse of Yugoslavia 1991-1999*. 2004. s. 39.

pre juhoslovanskú ekonomiku, potýkajúcu sa so sankciami medzinárodného spoločenstva a s hlbokou ekonomickou a sociálnou krízou, stala veľkou príťažou. Na základe toho v auguste 1994 oznámilo juhoslovanské vedenie, že zastavuje akúkoľvek spoluprácu s bosnianskymi Srbmi, a formálne uzavrelo hranice s Bosnou. Podobne postupoval Milošević i v prípade chorvátskych Srbov – v tichosti rezignoval na možnosť pripojenia chorvátskych oblastí kontrolovaných Srbmi k ZRJ a dal zreteľne najavo, že nebude brániť začleneniu Republiky srbskej Krajiny k chorvátskemu štátu. Dokonca už v januári 1994 sa dohodol s chorvátskym lídrom Tuđmanom na postupnej normalizácii vzťahov a nadviazaní oficiálnych kontaktov na úrovni diplomatických kancelárií. Na túto zmenu postoja juhoslovanskej vlády zareagovalo medzinárodné spoločenstvo zmiernením sankcií voči ZRJ. Týmto krokom dal Milošević jasne najavo, že podpora práv na sebaurčenie srbských komunít v Chorvátsku a Bosne boli pre neho len účelovým argumentom, a že jeho hlavnou prioritou bolo udržanie si moci v ZRJ a realizácia vlastných mocenských záujmov.¹⁹

V roku 1995 zahájili bosnianski Srbi s cieľom eliminovania zostávajúcich moslimských enkláv na území Republiky srbskej koordinované útoky na dané teritória. Počas nasledujúcich akcií boli spáchané najhoršie násilné zločiny v rámci celého obdobia vojenského konfliktu v Bosne a Hercegovine. Masaker v Srebrenici, v jednej z bezpečných zón pod ochranou holandských jednotiek patriacich k OSN, uskutočnený v dňoch 10. a 11. júla 1995 bosnianskymi Srbmi vedenými Ratkom Mladičom pripravil o život vyše 8 000 lokálnych moslimov. Táto udalosť spolu s incidentom, pri ktorom bolo zabitých 37 civilistov na trhu v Sarajeve v auguste 1995, prinútil medzinárodné spoločenstvo k zmene politiky voči prebiehajúcemu konfliktu. Nasledovala medzinárodná vojenská intervencia v podobe historicky prvej ofenzívnej misie jednotiek NATO (operácia Deliberate Force) proti pozíciám bosnianskych Srbov, ktorá výrazne zmenila vojenskú mocenskú rovnováhu v Bosne a Hercegovine.

Medzitým chorvátske jednotky podporované Spojenými štátmi americkými zahájili 4. augusta Operáciu Búrka (z angl. Storm alebo z chorv. Oluja), ktorej cieľom bolo získať územie Republiky srbskej Krajiny, spadajúce pôvodne pod chorvátsku samosprávu. V priebehu 4 dní definitívne porazili srbské jednotky a spôsobili útek asi 150 000 srbských príslušníkov z tejto oblasti.²⁰

¹⁹ PELIKÁN, J.: Svazová republika Jugoslávie. In: ŠESTÁK, M. a kol.: *Dějiny jihoslovanských zemí*. 2009. s. 602.

²⁰ BIONDICH, M.: *The Balkans: Revolution, War and Political Violence since 1878*. 2011. s. 235.

Na pozadí novej vojenskej rovnováhy boli bosnianski Srbi, posledný ostávajúci aktér nesúhlasiaci s ukončením vojny, pod vojenským a politickým tlakom nútení uzatvoriť dohodu o všeobecnom prímerí. Dňa 14. decembra 1995 tak boli v Paríži podpísané tzv. Daytónské dohody, ktoré ukončili 43 mesiacov trvajúci ozbrojený konflikt v Bosne a Hercegovine. Zmluvnými stranami dohody boli Chorvátska republika, Republika Bosna a Hercegovina a Zväzová republika Juhoslávia, ktoré sa svojím podpisom zaviazali navzájom rešpektovať svoju suverenitu. Okrem týchto sa na rokovaníach, ktoré prebiehali v novembri 1995 v meste Dayton v USA, zúčastnili i predstavitelia štátov tzv. Kontaktnej skupiny – t.j. USA, Veľkej Británie, Francúzska, Nemecka a Ruska. Na základe dohody bola Bosna a Hercegovina rozdelená na dve entity – Republiku srbskú, pozostávajúcu zo 49% teritória, a Bosniacko-chorvátsku federáciu, predstavujúcu 51% územia. Súčasťou dohody boli i nová ústava pre Bosnu a Hercegovinu, dodatky o riešení sporov medzi štátmi arbitrážou, o garantovaní ľudských práv a slobôd, ako aj práv utečencov na slobodný návrat domov, dodatok o uskutočnení slobodných a spravodlivých volieb, o spolupráci pri vyšetrovaní a potrestaní vojnových zločinov a ostatných porušení medzinárodného humanitárneho práva a pod.²¹

1.4 Medzinárodný aspekt rozpadu Juhoslávie

Vnútroštátny konflikt na území rozpadajúcej sa Juhoslávie sa za krátky čas internacionalizoval. Medzinárodné spoločenstvo spočiatku odmietalo dezintegráciu juhoslovanskej federácie a reagovalo veľmi opatrne vzhľadom na komplexný charakter takého mnohostranného konfliktu, akým ten juhoslovanský bezpochyby bol.

Občianska vojna v Juhoslávii však postupne začala nepriaznivo vplývať na medzinárodnú bezpečnosť, tak vo forme veľkého množstva utečencov, ohrozenia integračných snáh Európskeho Spoločenstva (ďalej len ES), ako aj v podobe rizika prenesenia ďalších negatívnych javov. Tieto dôvody primäli západné krajiny pristúpiť k opatreniam na izolovanie a neskôr zastavenie juhoslovanského konfliktu. Medzi jednotlivými krajinami Západu však začali vznikať rôzne prístupy k juhoslovanskej otázke, častokrát motivované vlastnými hospodárskymi a politickými záujmami daných štátov.²²

²¹ U.S. DEPARTMENT OF STATE: *Summary of the Dayton Peace Agreement on Bosnia-Herzegovina*. [cit. 2011-29-11]. Dostupné na internete: <http://www.pbs.org/newshour/bb/bosnia/dayton_peace.html>.

²² ŠESTÁK, M. a kol.: *Dějiny jihoslovanských zemí*. 2009. s. 662.

1.4.1 Medzinárodné uznanie

Diplomatický akt medzinárodného uznania novovzniknutého štátu bol prvou rovinou, v ktorej krajiny medzinárodného spoločenstva vstúpili do juhoslovanského konfliktu. Rozhodnutie uznať samostatnosť tých zväzových republík, ktoré o ňu požiadajú, bolo značne rozporuplné tým, že prakticky odoprelo právo osamostatnenia sa od juhoslovanskej federácie národnostiam a etnickým komunitám, ktoré nezískali v období federácie status zväzovej republiky (ako boli albánske komunity v Kosove a Macedónsku či maďarské menšiny vo Vojvodine).²³

Významnú úlohu v tomto procese zohrala nemecká diplomacia, ktorá v tom čase prehlásila, že nebude iným národom upierať právo na sebaurčenie. Nemecko sa tak rozhodne postavilo na chorvátsku a slovinskú stranu a začalo medzi štátmi ES presadzovať medzinárodné potvrdenie suverenity týchto dvoch štátov. V januári 1992 tak i s príspevom nemeckej diplomacie došlo k medzinárodnému uznaniu Slovinska a Chorvátska. Stalo sa tak i napriek tomu, že podľa jedného zo stanovísk Arbitrážnej komisie zriadenej ES (tzv. Badinterovej komisie)²⁴ Chorvátsko tým, že v tom čase nezaručovalo ústavné práva srbskej menšiny žijúcej na jeho území, nespĺňalo podmienky pre získanie medzinárodného uznania.²⁵ Akt medzinárodného uznania štátu mal v Chorvátsku za následok výrazné upevnenie moci a zvýšenie popularity strany HDZ a jej vodcu. Bolo tomu tak i napriek tomu, že sa krajina v tom čase nachádzala v obtiažnej ekonomickej a medzinárodnopolitickej situácii.

1.4.2 Mediácia a mierové operácie

Priama reakcia medzinárodného spoločenstva na stupňujúce sa násilie bola iniciovaná Európskym spoločenstvom, ktoré zorganizovalo Konferenciu o Juhoslávii medzi septembrom 1991 a augustom 1992. Táto zastrešovala sériu stretnutí medzi chorvátskou a srbskou stranou pod vedením Lorda Carringtona, bývalého britského ministra zahraničných vecí, a Cyrusa Vancea, bývalého amerického ministra. 2. januára 1992 bolo v Sarajeve podpísané prímerie medzi JNA a Chorvátskou republikou, ktoré však

²³ PELIKÁN, J.: Rozklad komunistické federace. In: ŠESTÁK, M. a kol.: *Dějiny jihoslovanských zemí*. 2009. s. 580.

²⁴ *Badinterova komisia* (nazvaná podľa jej predsedu Roberta Badintera) bola zriadená súčasne s Konferenciou o Juhoslávii, ktorá bola organizovaná krajinami ES ako reakcia na rozširujúce sa nepokoje v auguste roku 1991. Úlohou Komisie bolo poskytnúť odborné stanoviská k riešeniu právnych záležitostí vyplývajúcich z rozpadu SFRJ.

²⁵ PELIKÁN, J.: Rozklad komunistické federace. In: ŠESTÁK, M. a kol.: *Dějiny jihoslovanských zemí*. 2009. s. 582.

napokon nebolo ani jednou stranou dodržané. Neúspech samotnej mierovej konferencie spočíval predovšetkým v konštantnom odmietaní návrhov riešenia zo strany Srbov, ktoré bolo spôsobené okrem iného unilaterálnym rozhodnutím ES uznať nezávislosť Chorvátska či Bosny a Hercegoviny (čo bolo v priamom rozpore so stanoviskom Badinterovej komisie zriadenej samotným zoskupením ES).²⁶

Neskôr sa do diania na Balkáne priamo zapojil ďalší medzinárodný aktér – Organizácia spojených národov, ktorá vo februári 1992 zriadila na základe rezolúcie Bezpečnostnej rady (BR) č. 743 Ochranné sily OSN (z angl. United Nations Protection Force, UNPROFOR) určené na udržanie prímeria a sprostredkovanie rokovaní medzi bojujúcimi stranami. Pôvodne boli tieto jednotky zriadené len na území Chorvátska, avšak po presunutí ozbrojených akcií do Bosny a Hercegoviny došlo k prijatiu rezolúcií BR OSN, ktorých výsledkom bolo rozšírenie jednotiek UNPROFOR i na toto územie. V auguste 1992 zmenila prijatá rezolúcia BR č. 770 mandát a funkciu týchto jednotiek – z pôvodných síl pre udržanie mieru (z angl. peacekeeping forces) sa stali jednotky s funkciou presadzovania mieru (z angl. peace enforcing function).²⁷

Operácia OSN v Bosne a Hercegovine avšak v konečnom dôsledku nedokázala zabezpečiť skutočnú ochranu, čo bolo viditeľné predovšetkým vo vytvorení tzv. bezpečných zón z obliehaných moslimských enkláv, ktoré z dôvodu nedostatočnej ochrany zo strany OSN v skutočnosti „poslúžili“ bosnianskym Srbom k vykonaniu násilných činov. Hlavnou príčinou neúspechu jednotiek UNPROFOR bola ich postupná premena na operáciu presadzujúcu mier, ktorá avšak prebehla bez vytvorenia kapacít potrebných pre výkon týchto nových funkcií.²⁸

1.4.3 Sankcie

Keď zlyhali mierové prostriedky riešenia konfliktu, OSN začala so zavádzaním viacerých typov sankcií – od embarga na zbrane postupne prešla cez hospodárske sankcie voči daným štátom až k cieľovým opatreniam voči jednotlivcom. Ešte v septembri 1991 prijala Bezpečnostná rada OSN rezolúciu č. 713 o embargu na dovoz zbraní do celej Juhoslávie. Toto rozhodnutie je však považované za kontroverzné, pretože v praxi nedokázalo zamedziť ozbrojenému konfliktu, ale naopak zabránilo zväzovým republikám

²⁶ DELEVIC, M.: *Economic sanctions as a foreign policy tool: the case of Yugoslavia*. 1998. [cit. 2011-02-12]. Dostupné na internete: <http://www.gmu.edu/programs/icar/ijps/vol3_1/Delvic.htm>.

²⁷ POPOVSKI, V.: The UN Security Council approach to the conflicts in former Yugoslavia. 2002. In: *Southeast European and Black Sea Studies*. s. 50.

²⁸ Ibid, s. 51.

brániť svoje legitímne nároky na sebaurčenie a pomohlo tak v podstate juhoslovanskej armáde (JNA) získať prevahu.²⁹ V konečnom dôsledku tak opatrenie BR OSN paradoxne viedlo k zvýšeniu napätia medzi snahami jednotlivých republík o osamostatnenie a srbskou opozíciou voči týmto akciám. Navyše koncom roka 1991 zaviedlo rozsiahle sankcie i Európske spoločenstvo – okrem dočasného pozastavenia Zmluvy o obchode a spolupráci s Juhosláviou a prostriedkov z programu PHARE zaviedlo kvantitatívne reštrikcie na textil a odstránilo Juhosláviu zo zoznamu beneficentov v rámci Všeobecného systému colných preferencií (z angl. General System of Preferences).³⁰

Prístup BR OSN však postupne prešiel od pôvodnej neustrannosti sankcií k opatreniam voči konkrétnym frakciám, ktoré nespolupracovali a predstavovali tak hlavnú hrozbu mieru v oblasti. V máji 1992 tak bola prijatá rezolúcia č. 757, ktorá zavádzala rozsiahle ekonomické a diplomatické sankcie voči Zväzovej republike Juhoslávii (t.j. voči Srbsku a Čiernej Hore). Obsahom danej rezolúcie bol tak zákaz importu všetkých komodít a produktov pôvodom zo ZRJ, ako aj predaj akýchkoľvek komodít a produktov do ZRJ. Navyše rezolúcia zamedzila leteckú dopravu, finančné transakcie, športové a kultúrne výmeny ako aj vedeckú a technickú spoluprácu so ZRJ. Neskôr boli tieto sankcie rozšírené obsahovo a teritoriálne ďalšími prijatými rezolúciami (č. 787 a 820).³¹

Je nezpochybniteľné, že sankcie uložené voči ZRJ vytvorili ekonomický nátlak voči režimu v Belehrade, ktorý mal tak prestať podporovať bosnianských Srbov. Avšak negatívne dôsledky daných sankcií sa prejavili vznikom nestabilného prostredia, v ktorom sa presadili skupiny organizovaného zločinu. Podrobnejšie je vplyv sankcií na povojnový vývoj juhoslovanských krajín analyzovaný v nasledujúcej kapitole.

1.4.4 Použitie sily

V poslednej fáze ozbrojeného konfliktu, t.j. v dňoch 30. august až 20. september 1995, uskutočnilo NATO svoju historicky prvú ofenzívnu misiu nazvanú Operácia Deliberate Force. Cieľom boli pozície bosnianských Srbov, ktorí kontrolovali veľkú časť územia Bosny a Hercegoviny a obliehali hlavné mesto Sarajevo. NATO zdôvodnilo svoju

²⁹ POPOVSKI, V.: The UN Security Council approach to the conflicts in former Yugoslavia. 2002. In: *Southeast European and Black Sea Studies*. s. 41.

³⁰ DELEVIC, M.: *Economic sanctions as a foreign policy tool: the case of Yugoslavia*. 1998. [cit. 2011-02-12]. Dostupné na internete: <http://www.gmu.edu/programs/icar/ijps/vol3_1/Delvic.htm>.

³¹ POPOVSKI, V.: The UN Security Council approach to the conflicts in former Yugoslavia. 2002. In: *Southeast European and Black Sea Studies*. s. 46.

akciu predovšetkým napadnutím tzv. bezpečných zón OSN ozbrojenými silami bosnianských Srbov, pri ktorých došlo k zabitiu veľkého množstva civilistov.

Niektorí autori považujú danú operáciu za rozhodujúcu intervenciu, ktorá „umožnila nastolenie regionálnej rovnováhy síl a vytvorila objektívny základ pre vyjednaný mier“.³² Iní sa pozerajú na operáciu v širšom kontexte – profesor Sean Gervasi vidí za vyslaním síl NATO na územie Balkánu premyslenú akciu organizácie, ktorá po rozpade bipolárneho usporiadania sveta stratila svoj význam. Cieľom celej akcie tak údajne bolo rozšírenie pôsobnosti NATO so zámerom prijatia nových členských krajín spomedzi štátov východnej a strednej Európy.³³

Navyše spolu s ostatnými aktami medzinárodného spoločenstva sa v zahraničí rozšírila i silná protisrbská kampaň, ktorá ako hlavnú príčinu juhoslovanského konfliktu videla agresiu Srbska snažiaceho sa o zachovanie dovtedajšieho stavu a udržanie moci. Tým sa však verejnosti v západných krajinách poskytovala zjednodušovaná interpretácia jadra konfliktu, ktoré nebralo do úvahy všetky objektívne fakty.³⁴ Paradoxne však, sankcie zavedené voči ZRJ v kombinácii s protisrbskou propagandou prispeli k posilneniu vnútro politickej pozície vládnucej skupiny v Srbsku.

Zásahy medzinárodného spoločenstva do juhoslovanskej krízy boli teda pomerne výrazné a verejnosťou i viacerými odborníkmi vnímané ako skutočnosti, ktoré „odhalili slabosť súčasných celosvetových bezpečnostných štruktúr a výraznú závislosť na politických a ekonomických možnostiach neveľkej skupiny najvyspelejších štátov“.³⁵ Na druhej strane je treba poznamenať, že bez pričinenia západných krajín by vojna pravdepodobne mala zdĺhavejší a problematickejší priebeh a len veľmi ťažko by bojujúce strany dospeli k mierovému riešeniu konfliktu. Avšak nemožno ignorovať i skutočnosť, že mnohé štáty zasahujúce do tohto ozbrojeného konfliktu tak činili z dôvodu zabezpečenia vlastných politických či hospodárskych záujmov.

³² CRAIG NATION, R.: *War in the Balkans, 1991-2002*. 2003. s. 191.

³³ GERVASI, S.: *Why is NATO in Yugoslavia?* 2010. [cit. 2011-02-12]. Dostupné na internete: <<http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=21008>>.

³⁴ ŠESTÁK, M. a kol.: *Dějiny jihoslovanských zemí*. 2009. s. 662.

³⁵ Ibid, s. 663.

2 Politicko-ekonomický vývoj v nástupníckých krajinách bývalej Juhoslávie

2.1 Charakter a následky rozpadu juhoslovanskej federácie

V roku 1991 došlo v podmienkach rozpadajúcej sa Juhoslávie k ozbrojenému stretu, ktorý postupne prerástol do komplikovanej občianskej vojny s mnohými zúčastnenými i postihnutými stranami. Za faktického pôvodcu konfliktu možno považovať „znovuoživený nacionalizmus, ktorý ovládol všetky juhoslovanské národy“.³⁶

Prečo však došlo k „znovuoživeniu“ nacionalistických tendencií? Niektorí autori pripisujú tento fakt uvoľneniu hlboko zakorenených predsudkov a etnickej nenávisti po rozpade komunistickej juhoslovanskej federácie, ktorá práve dané tendencie po dlhé roky tlmila. Iní autori však vidia podstatu predovšetkým v mocenskom boji a z toho plynúcej zločinnosti. Politické elity využili nacionalistickú propagandu a súperenie na rozbitie federácie a uchopenie moci v nástupníckych štátoch. Je treba dodať, že manipulácia verejnou mienkou zo strany týchto elít by nebola možná, nebyť politických, ekonomických a sociálnych podmienok, aké nastali po rozpade socialistického štátneho zriadenia.

Tento konflikt možno začleniť do širšieho historického rámca, keďže v priebehu dejín juhoslovanských zemí striedavo dominovali separačné a integračné tendencie.³⁷

- ❖ V roku 1918 došlo k zjednoteniu juhoslovanských národov a vytvoreniu spoločného štátu, ktorý symbolizoval oslobodenie spod dlhoročnej nadvlády veľkých ríš. Spojenie do jedného štátneho celku však bolo za daných podmienok pre niektoré z juhoslovanských národov jedinou cestou k dosiahnutiu politickej nezávislosti.
- ❖ Fungovanie štátu bolo avšak poznačené úsilím Srbov o uchovanie politickej dominancie, ktorú odvodzovali z faktu, že nezávislosťou disponovali ako jediní už od roku 1878. Taktiež došlo k podceneniu vplyvu rozdielnych kultúrnych tradícií a nízkej úrovni politických skúseností s riadením štátu, čo sa neskôr odzrkadlilo na nekončiacich sporoch o vnútornom usporiadaní kráľovskej Juhoslávie. Tieto vnútorné rozpory účelovo využili fašistické mocnosti vo svoj prospech a rozbili prvý spoločný štát juhoslovanských národov.

³⁶ ŠESTÁK, M. a kol.: *Dějiny jihoslovanských zemí*. 2009. s. 661.

³⁷ Ibid.

- ❖ K integrácii juhoslovanských národov došlo i po druhý krát, tentoraz pod vedením komunistického režimu, ktorý bol postavený na princípe rešpektovania rovnoprávnosti jednotlivých národov. Napriek tomu, že Tito kládol dôraz na vyriešenie národnostných pomerov, existovalo v období komunistickej Juhoslávie mnoho nevyjasnených problémov, ktoré tak boli len načas „zakonzervované“.
- ❖ Násilný rozpad juhoslovanskej federácie v 90. rokoch tak bol výsledkom mnohých komplexných faktorov – či už historických, sociálnych, politických alebo mocenských. Podľa správy SIPRI (Stockholm International Peace Research Institute) z roku 1993 medzi základné faktory bezprostredne vedúce k vypuknutiu konfliktu, odhliadnuc od historických problémov, patria: smrť Tita v roku 1980, rapídne zhoršenie ekonomickej situácie po roku 1986, zvolenie Slobodana Miloševića za srbského komunistického lídra v roku 1987 a napokon prijatie federálnej ústavy z roku 1974.³⁸
- ❖ Napokon v súčasnosti možno v bývalých juhoslovanských krajinách opäť pozorovať navrátenie integračných snáh – tentoraz v podobe integrácie do štruktúr Európskej únie.

Rozpad *Socialistickej federatívnej republiky Juhoslávie* znamenal vytvorenie 5 nových suverénnych štátov – Slovinska, Chorvátska, Bosny a Hercegoviny, Zväzovej republiky Juhoslávie (od r. 2003 premenovanej na Srbsko a Čiernu Horu a od r. 2006 rozdelenej na Srbsko a na Čiernu horu) a Macedónska (Bývalej juhoslovanskej republiky Macedónska, FYROM). Premena zo socialisticky riadenej mnohonárodnostnej federácie na nezávislé nástupnícke štáty bola sprevádzaná ozbrojeným konfliktom, ktorý na zúčastnených štátoch zanechal rozsiahle následky v podobe ekonomických (zničenie produkčných kapacít a infraštruktúry) a ľudských (obete, utečenci, vnútorne presídlené osoby) strát.

Rozpad komunistického zriadenia štátu si vyžadoval započatie procesu tak politickej, ako aj ekonomickej transformácie, t.j. demokratizácie, liberalizácie a prechod k trhovu orientovanej ekonomike. Dané procesy boli sčasti iniciované na konci 80. rokov vtedajším predsedom federálnej vlády Antem Markovičom, ktorý vycítil potrebu zmeny dovtedajšieho spoločensko-ekonomického a politického systému. Vypuknutím vojnového konfliktu však boli tieto reformné snahy prerušené. Hoci mali juhoslovanské štáty po páde

³⁸ GRIFFITHS, S. I.: *Nationalism and Ethnic Conflict. Threats to European Security. SIPRI Research Report No. 5. 1993. s. 40.*

komunizmu vďaka existencii relatívne rozvinutého trhového hospodárstva a demokracie z čias juhoslovanskej federácie výhodnejšiu pozíciu v porovnaní s inými postkomunistickými krajinami Európy, práve kvôli medzištátnemu ozbrojenému konfliktu toto postavenie stratili. Proces demokratizácie a ekonomickej a politickej liberalizácie tak bol v štátoch, ktoré výrazne zasiahla vojna (t.j. Chorvátsko, Bosna a Hercegovina, Srbsko), spomalený až úplne zastavený. I preto sa po získaní samostatnosti začali rozdiely medzi jednotlivými republikami, ktoré v určitej miere existovali i počas obdobia federácie, intenzívnejšie prehlbovať.

Slovinsko z viacerých dôvodov zaznamenalo najväčšie napredovanie a dokázalo sa do medzinárodných a európskych štruktúr zaradiť už spolu s bývalými socialistickými krajinami strednej Európy. Chorvátsko a Srbsko (resp. Zväzová republika Juhoslávia) sa v povojnovom období potýkali s autoritatívnym riadením štátu, prejavmi etnického napätia, korupciou a ďalšími bariérami demokratizácie, ktoré spôsobili oneskorenie ich politického a ekonomického vývoja. Vývoj Bosny a Hercegoviny v období po skončení vojny predstavuje špecifický prípad nielen v regionálnom, ale aj v celosvetovom meradle. Politické usporiadanie štátu, komplikované medzietnické vzťahy, ako aj pretrvávajúca prítomnosť medzinárodného spoločenstva nedovoľujú krajine výraznejšie napredovať, čo z nej robí jednu z najmenej rozvinutých v regióne. Napokon Macedónsko predstavuje jedinou krajinu bývalej federácie, ktorej osamostatnenie na začiatku 90. rokov nesprevádzal ozbrojený konflikt. V porovnaní s ostatnými nástupníckymi krajinami vykazuje samostatná macedónska republika odlišný vývoj, predovšetkým vzhľadom na špecifiká svojej etnickej štruktúry a z toho vyplývajúcich ťažkostí.

2.2 Vybrané problémy vývoja nástupníckych krajín

Následky ozbrojeného konfliktu sprevádzajúceho rozpad juhoslovanskej federácie, ktoré možno zároveň chápať ako hlavné problémové oblasti vývoja v novovytvorených juhoslovanských republikách, rozdelíme z hľadiska:

A. bezpečnostného:

- o pokračujúce etnické napätie a z toho plynúce separatistické tendencie na území bývalých juhoslovanských štátov;
- o otázka utečencov a vnútorne presídlených osôb a ich návratu po skončení konfliktu, s čím následne súvisí fenomén zákonov o občianstve so zámerom etnického projektovania;

- o bezpečnostné hrozby v podobe organizovaného zločinu a korupcie;

B. politického:

- o proces demokratizácie a integrácie do európskych štruktúr;
- o hraničné spory medzi jednotlivými štátmi;
- o transformácia politických strán;

C. ekonomického:

- o vplyv vojny na štruktúru ekonomík;
- o proces transformácie jednotlivých ekonomík.

Nasledujúca časť práce sa podrobne venuje každému faktoru z hľadiska jeho vplyvu a implikácií na juhoslovanské štáty ako celok, ako aj na jednotlivé nástupnícke republiky.

2.2.1 Etnické napätie

Etnicita je mnohovýznamový pojem používaný v spoločenských vedách. Prvý krát bol však použitý až na začiatku 40. rokov 20. storočia a označuje buď „súbor charakteristík vyjadrujúcich príslušnosť jedinca k určitej etnickej skupine alebo i vedomie či pocit pospolitosti s etnicky definovanou kolektivitou“.³⁹ Etnicita sa teda chápe ako:

*„vysoko exkluzívna identita skupiny založená na predstave spoločného pôvodu, získaná primárne cez príbuzenstvo a preukazujúca určitú mieru kultúrnej osobitosti“.*⁴⁰

Etnická skupina tak predstavuje skupinu osôb, ktoré spája práve táto identita, presnejšie ide o „zoskupenie osôb, ktoré sú všeobecne uznávané sebou a/alebo inými ako osobitná skupina s príznačnými sociálnymi a kultúrnymi charakteristikami“.⁴¹ Etnicitu tak možno chápať ako nástroj diferenciácie ľudstva na skupiny.

Región Balkánu, v ktorom sa rozprestierajú i krajiny bývalej Juhoslávie, je unikátny práve svojou etnickou a náboženskou rôznorodosťou. Etnické skupiny sú rôzne teritoriálne koncentrované a etnické hranice sa tak nezhodujú s hranicami politickými (Obr. 2.1 farebne odlišuje oblasti, v ktorých tvorí jedno etnikum väčšinu). Táto skutočnosť je zapríčinená predovšetkým historickým dedičstvom vyplývajúcim z polohy balkánskeho

³⁹ BAHENSKÝ, F.: *Etnicita v historické perspektíve*. 2010. s. 52.

⁴⁰ SOTIROPOULOU, A.: *The role of ethnicity in ethnic conflicts: The case of Yugoslavia*. [cit. 2012-15-03]. Dostupné na internete: <http://kms2.isn.ethz.ch/serviceengine/Files/ESDP/26506/ipublicationdocument_singledocument/bba173d5-10ab-4577-8d49-60d8256e778d/en/PN04.02.pdf>. s. 2.

⁴¹ Ibid.

polostrova. Krajiny neskôr tvoriace juhoslovanskú federáciu sa totiž niekoľko storočí nachádzali na pomedzí veľkých multietnických ríš – byzantskej, rakúsko-uhorskej a neskôr osmanskej – ktoré sa navzájom odlišovali kultúrou, náboženstvom i jazykom. Koncom 19. a začiatkom 20. storočia dochádzalo k určovaniu hraníc budúcich štátov balkánskeho priestoru na medzinárodných konferenciách – berlínsky kongres (1878 – nezávislosť Srbska a Čiernej Hory), londýnska mierová konferencia (1912), versailleský systém (1919) a parížske mierové zmluvy (1945). Väčšina hraníc tak bola dohodnutá medzi vtedajšími veľmocami na medzinárodných konferenciách namiesto bilaterálnych dohôd medzi balkánskymi štátmi, čo mnohé z nich vnímali ako presadenie vôle tretích strán.⁴²

Obr. 2.1 Mapa etnického zloženia krajín bývalej Juhoslávie (podľa údajov z r.1991)

Prameň: Central Intelligence Agency, "Ethnic Groups in Yugoslavia," Making the History of 1989. Dostupné na internete: <<http://chnm.gmu.edu/1989/items/show/170>>.

⁴² ATANASSOVA, I. N.: *The impact of ethnic issues on the security of South Eastern Europe*. 1999. [cit. 2012-17-03]. Dostupné na internete: <<http://www.nato.int/acad/fellow/97-99/atanassova.pdf>>. s. 7.

Národ je jedným typom etnickej skupiny, ktorého záujmom je zachovanie vlastnej existencie so všetkými jeho špecifickými rysmi. Pre tieto účely je za najlepší prostriedok považovaná politická moc zosobnená vo vytvorení vlastného štátu. Najrozšírenejšou podobou štátu v novoveku je tzv. národný štát, t.j. relatívne kultúrne homogénny celok, ktorý je kontrolovaný členmi jedného národa. V skutočnosti sa väčšina štátov súčasnosti rozkladá na území s viac ako jednou etnickou skupinou.⁴³ Problém tak nastáva, ak koncepcia národného štátu naráža na etnickú rôznorodosť krajiny.

Etnická pestrosť v nových štátnych útvaroch na území Balkánu so sebou teda logicky priniesla napätie a neistotu. Najviac sa táto skutočnosť odzrkadľovala na komplikovanom charakte vzťahov medzi etnickými väčšinami a menšinami. Zatiaľ čo sa príslušníci menšín obávali diskriminácie, potláčania vlastných práv až represíí, etnická väčšina vnímala prítomnosť menšín v štáte ako faktor nestability a ohrozenia národnej identity a teritoriálnej integrity.⁴⁴ Práve preto možno faktor etnicity považovať za zdroj nestability s negatívnym dopadom na bezpečnosť a rozvoj bývalých juhoslovanských krajín.

Áká bola úloha etnicity v juhoslovanskom konflikte prvej polovice 90. rokov? Niektorí autori považujú práve hlboko zakorenené etnické predsudky za hybnú silu násilných aktov, ktoré sa odohrali počas vojny. Ak sa však na juhoslovanské konflikty pozrieme zo širšieho pohľadu, je zrejmé, že faktor etnicity nebol dostačujúcou podmienkou na násilné rozpadnutie Juhoslávie. Komplexnejšie vysvetlenie úlohy etnicity poskytla Angeliki Sotiropoulou tvrdiac, že „politické elity využili symbolickú silu, ktorú etnicita ponúkala, a použili ju ako nástroj na uskutočnenie teritoriálnych, politických a ekonomických cieľov“.⁴⁵

Marko Hajdinjak poukazuje na skutočnosť, že ozbrojený konflikt bol ďaleko od nekontrolovateľnej etnickej vojny – podľa Komisie expertov OSN spáchali najväčšie zločiny členovia paramilitárnych jednotiek. Ako dôkaz toho, že hlavným stimulom vojny nebol nacionalizmus, ale honba za ziskom, predostiera fakt, že nepriatelia spolu navzájom obchodovali bez ohľadu na etnickú príslušnosť. Hajdinjak tak tvrdí, že vo vojne boli

⁴³ KREJČÍ, O.: *Mezinárodní politika*. 2001. s. 197-201.

⁴⁴ MERIČKOVÁ, L.: Západný Balkán – vybrané problémy. In: GRANČAY, M.; SZIKOROVÁ, N. a kol.: *Integrácia Západného Balkánu a Turecka do Európskej únie. Kniha 2 - individuálny aspekt*. 2012. s. 45.

⁴⁵ SOTIROPOULOU, A.: *The role of ethnicity in ethnic conflicts: The case of Yugoslavia*. [cit. 2012-18-03]. Dostupné na internete: <http://kms2.isn.ethz.ch/serviceengine/Files/ESDP/26506/ipublicationdocument_singledocument/bba173d5-10ab-4577-8d49-60d8256e778d/en/PN04.02.pdf>. s. 1.

„individuálne obohatenie a politické aspirácie omnoho dôležitejšie ako ochrana národných záujmov“.⁴⁶

Juhoslovanské konflikty totiž často bývajú zjednodušene prezentované ako výsledok hlboko zakorenenej etnickej nenávisti medzi viacerými národmi. Vzhľadom k rozdielnemu charakteru konfliktu je potrebné rozlišovať medzi vojnou v Chorvátsku a vojnou v Bosne a Hercegovine. Samotný ozbrojený konflikt medzi Srbmi a Chorvátmi nie je správne označovať pojmom etnický konflikt. Jednalo sa totiž o situáciu, kedy „národnostná stránka poslúžila ako podklad na presadenie politických cieľov hlavných politických predstaviteľov v Belehrade, Záhrebe a v Knine, politickom centre srbských vzbúrencov v Chorvátsku“.⁴⁷

V priebehu vojny v Bosne a Hercegovine však došlo k mnohým prípadom etnických čistiek a násilia motivovaného nacionalistickými myšlienkami. Napriek tomu ani tento konflikt nie je považovaný teoretikmi za produkt „večnej historickej nenávisti juhoslovanských národov“.⁴⁸ Korene konfliktu je treba hľadať v politických skutočnostiach 20. storočia – v období po prvej svetovej vojne to bola necitlivá národnostná politika kráľovskej Juhoslávie, ktorá prispela k vytváraniu napätia medzi jednotlivými etnikami vtedajšieho multietnického štátu, nasledovaná prudkým uvoľnením tohto napätia počas druhej svetovej vojny v podobe prvého vojnového konfliktu medzi juhoslovanskými etnikami, a napokon povojnová politika Titovej Juhoslávie, ktorá dané etnické konflikty neriešila, len ich načas potlačila.⁴⁹

Avšak ani po skončení ozbrojených konfliktov završujúcich proces rozpadu juhoslovanskej federácie nedošlo k vyriešeniu komplikovaných medzietnických vzťahov. Najzreteľnejším príkladom pretrvávajúceho etnického napätia je priebeh kosovského konfliktu vrcholiaceho v rokoch 1998-1999, ako aj macedónske udalosti roku 2001, pre hlbšiu analýzu ktorých však táto práca neposkytuje dostatočný priestor.

⁴⁶ HAJDINJAK, M.: *The Root Cause of Instability in the Balkans: Ethnic Hatred or Trans-Border Crime?* 2004. [cit. 2012-18-03]. Dostupné na internete: <http://www.imir-bg.org/imir/reports/Root_Causes_of_Instability.pdf>. s. 11.

⁴⁷ PRITINA, S.: Válka v Chorvátsku. In: ŠMÍD, T., VAĐURA, V.: *Etnické konflikty v postkomunistickém prostoru*. 2007. s. 45.

⁴⁸ KASUM, D.: Etnický konflikt v Bosně a Hercegovině. In: ŠMÍD, T., VAĐURA, V.: *Etnické konflikty v postkomunistickém prostoru*. 2007. s. 108.

⁴⁹ Ibid.

2.2.2 Otázka utečencov a zákony o občianstve

Rozpad Juhoslávie bol sprevádzaný najväčšími nedobrovoľnými masovými migráciami v Európe od roku 1945. Dôvody takej silnej migrácie možno rozdeliť na dve skupiny – etnické a ekonomické. Väčšiu časť tvorili obyvatelia, ktorí boli obeťami tzv. etnických čistiek – t.j. boli jednou z bojujúcich strán násilne (kombináciou fyzického násillia, ničenia majetku, diskriminácie, hrozieb, psychologického nátlaku a pod.) prinútení opustiť svoje domovy. Mnohí obyvatelia bývalých juhoslovanských republík avšak emigrovali počas i po skončení vojny z dôvodov ekonomických – t.j. nemožnosť pracovného uplatnenia, strata životných perspektív, vysoká nezamestnanosť či neistota z ďalšieho povojnového vývoja v krajine. Masy utečencov smerovali do rôznych cieľov v závislosti od viacerých faktorov – národnosti utečencov, ekonomických, kultúrnych a politických väzieb, prípadne jazykovej príbuznosti, migračnej tradície, ako aj od ekonomickej a sociálnej príťažlivosti potenciálnych cieľových krajín či od dopravných aspektov.

Špecifikami migrácie vyvolanej ozbrojenými konfliktami na území Chorvátska, Bosny a Hercegoviny a neskôr Kosova a Macedónska sú dve skutočnosti:⁵⁰

- a. väčšina utečencov zostala v priestore bývalej Juhoslávie, zatiaľ čo utečencov do tretích krajín bolo podstatne menej;
- b. mimoriadne vysoký bol počet tzv. vnútorne presídlených osôb (z angl. Internally Displaced Persons), t.j. ľudí, ktorí migrovali len na území svojho štátu, teda pri migrácii neprekročili medzinárodné hranice.

Jednotlivé štáty bývalej Juhoslávie boli migračnými vlnami v období rokov 1991 až 2006 zasiahnuté rôznou intenzitou i smerom – zatiaľ čo niektoré štáty čelili v dôsledku bojov na ich území vysokej miere odlevu obyvateľstva, iné sa stali cieľovou destináciou týchto migrantov a museli sa tak vysporiadať s ekonomickými a sociálnymi následkami daných migračných vln.

Po skončení ozbrojených konfliktov sa však predpokladal návrat väčšiny utečencov a vnútorne presídlených osôb. Umožnenie návratu resp. repatriácie daných skupín obyvateľstva bol jednou z podstatných zložiek Daytonskej mierovej dohody. Avšak napriek stabilizácii regiónu nebola situácia pre návrat priaznivá, a to predovšetkým z dôvodu katastrofálnej ekonomickej situácie, zničenej infraštruktúry, ako aj

⁵⁰ FŇUKAL, M., ŠRUBAŘ, M.: Nucené migrace vyvolané rozpadem Jugoslávie a jejich dopad na migrační politiku vybraných evropských zemí (1991–2006). 2008. In: *Slovanské historické studie*. s. 126.

pretrvávajúcich bezpečnostných rizík. Návrat utečencov tak prebiehal pomerne pomalým tempom. Navyše takmer všetky nástupnícke štáty bývalej Juhoslávie vytvorili v povojnovom období zákony o občianstve, ktoré „využili ako efektívny nástroj budovania národa a etnického plánovania“.⁵¹

Počas fungovania juhoslovanskej federácie bolo totiž ústavou z roku 1974 zavedené občianstvo, ktoré malo duálny charakter – t.j. každý bol občanom republiky, v ktorej žil, a zároveň mal i federálne občianstvo SFRJ. Tento rámec umožňoval juhoslovanskej populácii migrovať voľne medzi republikami, pretože „občan jednej republiky na území inej republiky mal rovnaké práva a povinnosti ako občania danej republiky“.⁵² Následkom daného trendu nastala zmena v etno-demografickej štruktúre jednotlivých republík. Avšak po rozpade federácie zaniklo federálne občianstvo a jediným určujúcim kritériom pre získanie nového bolo občianstvo republikové. Novovytvorené zákony o občianstve v nástupníckych republikách svojím charakterom vylúčili časť obyvateľstva z politického, sociálneho a ekonomického života. Tieto snahy možno chápať ako súčasť všeobecnej stratégie vytvoriť etnicky homogénne štáty prostredníctvom tzv. administratívneho etnického projektovania (z angl. administrative ethnic engineering).

Na území Chorvátska sa počas bojov striedali vlny utečencov z radov Chorvátov a Srbov v závislosti od toho, ktorý národ kontroloval dané územie. V konečnom dôsledku v najväčšej miere migrovali cez chorvátske hranice predovšetkým Srbi. V dôsledku nútených migrácií sa tak srbská menšina v Chorvátsku zredukovala na tretinu predvojnového stavu – zatiaľ čo v roku 1991 tu žilo 582 000 Srbov, podľa sčítania z roku 2001 to bolo len 202 000 príslušníkov srbskej menšiny.⁵³ Z toho vyplýva, že návrat utečencov a vnútorne presídlených osôb srbskej národnosti do Chorvátska bol pomerne malý. Zapríčinené to bolo v prvom rade postojom chorvátskeho vedenia počas éry Frana Tuđmana, ktorý sa ani po vojne nechcel vzdať konceptu etnicky homogenizovaného Chorvátska. Podľa UNHCR sa dodnes nachádza asi 57 000 utečencov, zväčša chorvátskych Srbov, v susedných krajinách.⁵⁴

⁵¹ ŠTIKS, I.: Nationality and Citizenship in the Former Yugoslavia: From Disintegration to European Integration. 2006.. In: *Southeast European and Black Sea Studies*. s. 484.

⁵² Ibid, s. 485.

⁵³ FŇUKAL, M., ŠRUBAŘ, M.: Nucené migrace vyvolané rozpadem Jugoslávie a jejich dopad na migrační politiku vybraných evropských zemí (1991–2006). 2008. In: *Slovanské historické studie*. s. 134.

⁵⁴ PAVELIC, B.: UNHCR: 57,000 Refugees from Croatia in the Region. In: *Balkan Insight*. [cit. 2012-20-03]. Dostupné na internete: <<http://www.balkaninsight.com/en/article/unhcr-still-57-thousands-refugees-from-croatia>>.

Výraznejšie zasiahnutá nútenou migráciou obyvateľstva bola Bosna a Hercegovina. Len v priebehu rokov 1992 až 1995 bolo zo svojich domov vyhnaných 2,2 milióna ľudí, z toho 1,2 milióna opustilo územie štátu a 1 milión pripadol na vnútorne presídlené osoby. V kombinácii s vojnovými obeťami, nezvestnými a prepados prirodzeného prírastku sa tak počet obyvateľov Bosny znížil o 1,5 milióna. Zatiaľ čo bosniacki Chorváti a Srbi migrovali do svojich „domovských“ štátov, bosniacki Moslimovia zväčša mierili do krajín mimo juhoslovanského regiónu, akými boli Nemecko, Rakúsko či Švédsko. Po skončení vojny sa tieto štáty usilovali o repatriáciu bosniackych obyvateľov späť domov, avšak z pôvodných 1,2 milióna utečencov sa naspäť do krajiny vrátilo asi 480 000 obyvateľov (40%), 220 000 ľudí (18%) sa odsťahovalo do tretích krajín a zvyšných 500 000 ľudí ostalo v pôvodnej cieľovej krajine. Ako problém Bosny a Hercegoviny však vyvstáva predovšetkým fakt, že najmenšiu tendenciu vrátiť sa do krajiny majú vzdelaní a spoločensky aktívni obyvatelia.⁵⁵

Nakoľko sa ozbrojené konflikty v rokoch 1991 až 1995 odohrávali mimo územia Zväzovej republiky Juhoslávie, t.j. Srbska a Čiernej Hory, čelili tieto krajiny opačnému trendu – prílevu značného počtu utečencov srbskej národnosti z územia Chorvátska a Bosny a Hercegoviny. Opačným smerom prúdili jedine príslušníci menšín, teda moslimovia z oblasti Sandžaku či Chorváti a Maďari z Vojvodiny. V priebehu rokov 1991 až 1999 tak prijala ZRJ, no najmä Srbsko, najviac utečencov a vnútorne presídlených osôb v celej Európe – 566 tisíc.⁵⁶ Klasickú nútenú migráciu možno v tomto štáte pozorovať až v súvislosti s kosovskou krízou v rokoch 1998 až 1999 zapríčinenou jednak srbskou reakciou na aktivity kosovskej UÇK, ako aj bombardovaním územia jednotkami NATO. Po príchode vojsk NATO a relatívnej stabilizácii územia Kosova nasledovala repatriácia väčšiny utečencov a vnútorne presídlených osôb. Avšak v roku 1997 vstúpil v ZRJ do platnosti zákon o občianstve, ktorý odmietal garantovať status občana utečencom migrujúcim z oblastí pod kontrolou bosniackych a chorvátskych Srbov. Na prvý pohľad sa môže zdať, že tento akt odporuje myšlienke etnického projektovania. Konanie srbského vedenia avšak treba chápať ako súčasť zámernej politickej manipulácie s cieľom rozšíriť svoje územie na úkor susedného Chorvátska a Bosny. Keďže mnohým srbským utečencom bolo odopreté občianstvo ZRJ, boli presmerovaní do multietnických oblastí Vojvodiny, či

⁵⁵ FŇUKAL, M., ŠRUBAŘ, M.: Nucené migrace vyvolané rozpadem Jugoslávie a jejich dopad na migrační politiku vybraných evropských zemí (1991–2006). 2008. In: *Slovanské historické studie*. s. 138-142.

⁵⁶ Ibid, s. 151.

v menšej miere do Kosova a Čiernej Hory, so skrytým zámerom ovplyvniť tak etnické zloženie daných oblastí v prospech Srbov.⁵⁷

Macedónsko čelilo migračnej vlne ako posledné spomedzi bývalých juhoslovanských republík, a to v roku 2001, kedy došlo na jeho území k vzburám zo strany albánskej menšiny. Tieto nepokoje zapríčinili vlnu utečencov v počte 160 tisíc, z čoho sa však do konca daného roka vrátilo asi 100 tisíc osôb späť.⁵⁸ V roku 1992 schválilo Macedónsko zákon o občianstve, ktorý poskytoval status občana všetkým bývalým občanom socialistickej republiky (vrátane macedónskych Albáncov a iných menšín) a povoľoval i dvojité občianstvo. Avšak jedna doložka zákona určujúca, že trvalý rezident musí v Macedónsku žiť nepretržite 15 rokov, postihla predovšetkým kosovských Albáncov, ktorí sa do krajiny presťahovali počas socialistickej éry. I tento faktor tak mohol prispieť k eskalácii napätia zo strany albánskej menšiny, ktorá dlhodobo pociťovala nespokojnosť so svojím postavením v krajine.⁵⁹

Krajina najmenej postihnutá migráciou bola Slovinsko a to z dôvodov mierového oddelenia od Juhoslávie, výhodnej polohy v severozápadnej časti federácie, no predovšetkým kvôli svojej homogénnej etnickej štruktúre. Navzdory tomu sa i tu objavili prípady nasvedčujúce snahe politického vedenia o etnické projektovanie. Známy je prípad z februára 1992, kedy bolo asi 30 000 rezidentov neslovinského pôvodu (t.j. Chorvátov, Srbov, bosniackych Moslimov, Albáncov, Rómov) doslova vymazaných z občianskych registrov. Výsledkom bolo, že dané osoby stratili sociálne a zdravotné príspevky, ich oficiálne dokumenty prestali platiť, prišli o prácu a všetky sociálne práva.⁶⁰

2.2.3 Organizovaný zločin a korupcia

Organizovaný zločin je závažným problémom vo väčšine bývalých juhoslovanských krajín. Na rozdiel od konvenčných kriminálnych činov je organizovaný zločin charakteristický „systematickejšími a sofistikovanejšími formami nezákonnej činnosti“ a zahŕňa širokú škálu kriminálnych aktivít motivovaných ziskom.⁶¹

⁵⁷ ŠTIKS, I.: Nationality and Citizenship in the Former Yugoslavia: From Disintegration to European Integration. 2006. In: *Southeast European and Black Sea Studies*. s. 488-489.

⁵⁸ FŇUKAL, M., ŠRUBAŘ, M.: Nucené migrace vyvolané rozpadem Jugoslávie a jejich dopad na migrační politiku vybraných evropských zemí (1991–2006). 2008. In: *Slovanské historické studie*. s. 153.

⁵⁹ ŠTIKS, I.: Nationality and Citizenship in the Former Yugoslavia: From Disintegration to European Integration. 2006. In: *Southeast European and Black Sea Studies*. s. 490.

⁶⁰ Ibid, s. 491.

⁶¹ UNODC: *Crime and its impact on the Balkans and affected countries*. 2008. [cit. 2012-20-03]. Dostupné na internete: <http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Balkan_study.pdf>. s. 45.

Za najvýznamnejšie dôvody vytvorenia priaznivých podmienok pre šírenie organizovaného zločinu možno v súčasnosti považovať chronickú politickú nestabilitu, vysoké miery nezamestnanosti a nedostatok pracovných príležitostí, nedostatočný právny systém a inštitúcie, ako aj hlboko zakorenenú korupciu, nevyriešené etnické otázky či priepustné štátne hranice a celkovú strategickú polohu regiónu. Z časového hľadiska zaznamenal organizovaný zločin najprudší rozvoj po vypuknutí ozbrojených konfliktov medzi juhoslovanskými republikami. Zapríčinené to bolo v prvom rade rozpadajúcim sa dovtedajším politickým, ekonomickým a spoločenským systémom, ktorý vytvoril priestor pre etablovanie sa činností nezákonného charakteru. Nepriamo tiež prispeli k vytvoreniu siete organizovaného zločinu medzinárodné sankcie pôvodne zavedené so zámerom zabrániť rozširovaniu ozbrojeného konfliktu. Zatiaľ čo počas vojny dochádzalo predovšetkým k pašovaniu ropy, cigariet, tabaku a zbraní, po jej skončení sa vytvorené dopravné kanály pretransformovali na ziskovejšie pašovanie drog.⁶² Ukončenie ozbrojeného konfliktu teda neznamenalo zánik týchto štruktúr, ale naopak ich expanziu. Podľa Věry Stojarovej získali dokonca zločinecké skupiny pôsobiace na nadnárodnej balkánskej úrovni v mierových podmienkach ešte pevnejšiu štruktúru.⁶³

Hlavnými problémovými prvkami organizovaného zločinu v krajinách bývalej Juhoslávie je napojenie na politické elity a bezpečnostné zložky, ako aj neochota miestnych orgánov vysporiadať sa s kriminalitou. Zatiaľ čo Slovinsko a Chorvátsko už v súčasnosti vykazujú relatívne nízku mieru organizovaných nelegálnych aktivít, v Srbsku, Čiernej Hore a Macedónsku dodnes pretrvávajú mnohé prípady organizovaného zločinu či už v oblasti pašovania drog, obchodovania s ľuďmi a orgánmi, prania špinavých peňazí alebo zapojenia politických predstaviteľov a štátnych úradníkov do týchto aktivít. V prípade Bosny a Hercegoviny navyše vzniklo vďaka systému paralelnej vlády bosnianskych orgánov a medzinárodného spoločenstva prostredie, v ktorom obe strany ostávajú pasívne a pripisujú zodpovednosť za chyby strane druhej. Ako najväčšia bezpečnostná hrozba v regióne sa však javí albánsky organizovaný zločin, ktorý má vďaka početným albánskym príslušníkom v Macedónsku a Kosove výrazný vplyv na krajiny bývalej Juhoslávie.

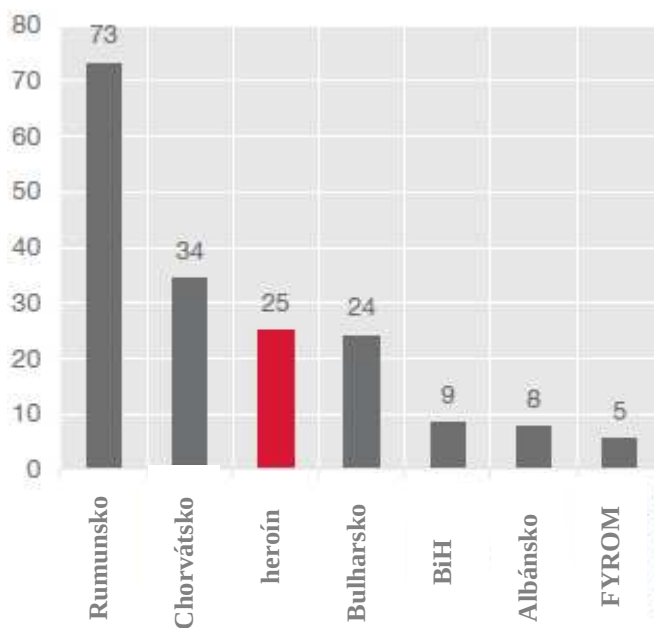
⁶² ANASTASIJEVIĆ, D.: *Organized Crime in the Western Balkans*. 2006. [cit. 2012-22-03]. Dostupné na internete: <http://www.humsec.eu/cms/fileadmin/user_upload/humsec/Workin_Paper_Series/Working_Paper_Anastasijevic.pdf>. s. 5.

⁶³ STOJAROVÁ, V.: *Organizovaný zločin na území Balkánu*. 2006. [cit. 2012-22-03]. Dostupné na internete: <http://ispo.fss.muni.cz/uploads/2download/cspv06-Stojarova-Org_zlocin-zap_Balkan.pdf>. s. 4.

Medzi tri základné a najsilnejšie sektory organizovaného zločinu v podmienkach bývalých juhoslovanských krajín patria:

a. obchod s drogami: je považovaný za najdôležitejší zdroj príjmov pre balkánsky organizovaný zločin. Zahŕňa transport opiátov (hlavne kokaín, heroín, amfetamíny a pod.) predovšetkým z Afganistanu a Turecka cez krajiny Balkánu do západnej Európy po tzv. balkánskej ceste, ktorá je na tieto účely využívaná už niekoľko desaťročí. Hoci sa napríklad Kosovo nenachádza na tejto tradičnej trase, stalo sa významným miestom skladovania heroínu prichádzajúceho z Macedónska alebo Albánska, a to predovšetkým vďaka priepustným hraniciam a horskému reliéfu krajiny. Najrozsiahlejšími problémami sú práve pašovanie heroínu, ktoré poskytuje kriminálnym skupinám vysoké zisky, ako aj zvyšujúca sa lokálna spotreba drog. Podľa odhadov prejde ročne územím juhovýchodnej Európy okolo 100 ton heroínu, z čoho sa asi 85 ton dostane k spotrebiteľom v západnej Európe.⁶⁴ To predstavuje hodnotu zhruba 25-30 mld USD, teda viac ako bolo HDP väčšiny krajín regiónu v roku 2004 (viď *Graf 2.1*).

Graf 2.1 Hodnota HDP vybraných krajín a hodnota heroínu (v mld USD)

Prameň: UNODC: *Crime and its impact on the Balkans and affected countries*. 2008. [cit. 2012-22-03]. Dostupné na internete: <http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Balkan_study.pdf>. s. 59.

⁶⁴ UNODC: *Crime and its impact on the Balkans and affected countries*. 2008. [cit. 2012-22-03]. Dostupné na internete: <http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Balkan_study.pdf>. s. 59.

b. obchod s ľud'mi: možno ho rozdeliť na obchodovanie so ženami (hlavne pre sexuálne účely), s mužmi (pre ilegálne pracovné trhy) a s deťmi (na adopciu, resp. predaj). Svoj vrchol zažívalo obchodovanie s ľud'mi v balkánskom regióne počas 90. rokov kvôli celkovej nestabilnej politickej a spoločenskej situácii. Paradoxne i prítomnosť medzinárodného spoločenstva v určitom zmysle negatívne poznamenala intenzitu obchodovania s ľud'mi, keďže mnohí členovia mierových jednotiek využívali služby zabezpečované nelegálnymi aktivitami. V súčasnosti však možno vďaka jednotnej politickej vôli zo strany balkánskych krajín, ako aj EÚ a relevantných medzinárodných organizácií, a koordinovanej kampani pozorovať klesajúci trend v rámci tejto nelegálnej činnosti.⁶⁵

c. obchod so zbraňami: predstavuje najmenej viditeľnú formu organizovanej nelegálnej činnosti v regióne. Uvalenie embarga na dovoz zbraní medzinárodným spoločenstvom v roku 1992 malo za následok, že krajiny bez dostatočných vojenských kapacít (t.j. Chorvátsko a Bosna a Hercegovina) boli nútené obrátiť sa pre obranu svojich záujmov na medzinárodný čierny trh so zbraňami. Sprvoti prúdil vojenský materiál na územie rozpadajúcej sa Juhoslávie z Argentíny a Juhoafrickej republiky, neskôr z bohatých vojnových zásob krajín nedávno zaniknutého Varšavského paktu. Po skončení ozbrojeného konfliktu však možno pozorovať trend predaja zbraní opačným smerom – t.j. z krajín bývalej Juhoslávie do oblastí, v ktorých v danom období prebiehal vojnový konflikt, ako boli napr. Irak, Líbya, Libéria či Demokratická republika Kongo.⁶⁶

Všeobecne v dôsledku rastúceho významu organizovaného zločinu dochádza k poklesu dôvery v právny štát a spravodlivosť medzi obyvateľmi, daný región je vnímaný ako nestabilný a menej vhodný napríklad pre zahraničné investície. Vysoká miera organizovaného zločinu tak ohrozuje národnú bezpečnosť, politickú stabilitu, rozvoj ekonomiky a celkovú stabilizáciu a demokratizáciu jednotlivých štátov regiónu. V prípade krajín bývalej Juhoslávie sa navyše tento problém považuje i za jeden z významných faktorov ohrozujúcich bezpečnosť Európy ako takej.

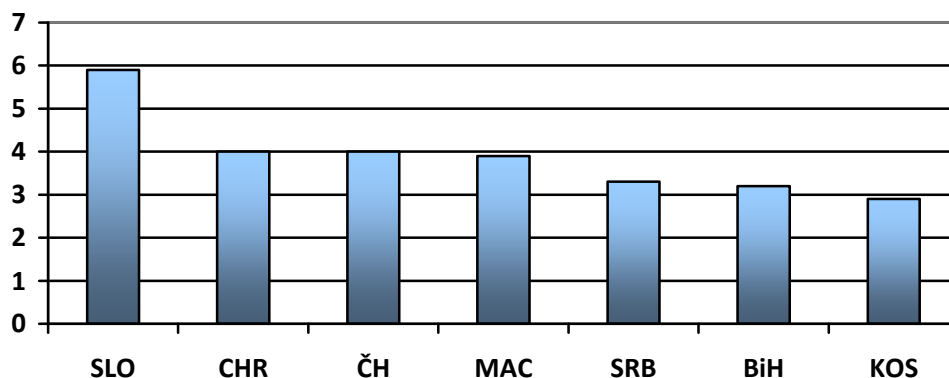
⁶⁵ ANASTASIJEVIĆ, D.: *Organized Crime in the Western Balkans*. 2006. [cit. 2012-23-03]. Dostupné na internete: <http://www.humsec.eu/cms/fileadmin/user_upload/humsec/Workin_Paper_Series/Working_Paper_Anastasijevic.pdf>. s. 11.

⁶⁶ Ibid.

S otázkou organizovaného zločinu úzko súvisí i korupcia, ktorú väčšina štátov regiónu považuje za jeden zo svojich najzávažnejších problémov. Korupcia je dokonca považovaná zo strany podnikateľov za väčšiu prekážku investovania ako samotný organizovaný zločin.⁶⁷ Medzi hlavné príčiny korupčného správania patria v prípade juhoslovanských krajín nízka úroveň miezd, nedostatočná legislatíva, morálna kríza, zlyhanie súdneho systému, ako aj dedičstvo minulosti.

Podľa Indexu vnímania korupcie (z angl. Corruption Perception Index, CPI) merajúceho mieru vnímania korupcie vo verejnom sektore, ktorý zostavuje organizácia Transparency International, najpriaznivejšiu hodnotu spomedzi krajín bývalej Juhoslávie dosiahlo Slovinsko (5,9; 35. miesto vo svete), nasledované Chorvátskom, Čiernou Horou (obe 4,0; 66. miesto) a Macedónskom (3,9; 69. miesto). Naopak najväčší problém s korupciou pociťujú obyvatelia Kosova (2,2; 112. miesto), Bosny a Hercegoviny (3,2; 91. miesto) a Srbska (3,3; 86. miesto). V rámci regiónu východnej Európy a strednej Ázie však bývalé juhoslovanské republiky vykazujú lepšie hodnoty ako väčšina krajín bývalého Sovietskeho zväzu vrátane Ruska. Dokonca sú ich hodnoty indexu CPI porovnateľné s niektorými krajinami EÚ – Slovensko, Taliansko, Rumunsko, Grécko a Bulharsko získali hodnoty od 4,0 po 3,3 (od 66. po 86. miesto v celkovom rebríčku).⁶⁸

Graf 2.2 Index vnímania korupcie (CPI) za rok 2011

Index vnímania korupcie môže dosahovať hodnoty od 0 (vysoko skorumpovaný) po 10 (veľmi čistý).

Prameň: TRANSPARENCY INTERNATIONAL: *Corruption Perception Index 2011*. [cit. 2012-27-03]. Dostupné na internete: <<http://cpi.transparency.org/cpi2011/results/>>.

⁶⁷ UNODC: *Crime and its impact on the Balkans and affected countries*. 2008. [cit. 2012-24-03]. Dostupné na internete: <http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Balkan_study.pdf>. s. 101.

⁶⁸ TRANSPARENCY INTERNATIONAL: *Corruption Perception Index 2011*. [cit. 2012-27-03]. Dostupné na internete: <<http://cpi.transparency.org/cpi2011/results/>>.

2.2.4 Proces demokratizácie a integrácie do medzinárodných organizácií

Pojem *demokratizácia* vo všeobecnosti zahŕňa súhrn procesov, ktorých hlavným cieľom je vytvorenie štátu fungujúceho na demokratickom princípe. Podľa Roberta Bideleuxa sa jedná o proces s otvoreným koncom, ktorého náplňou je hľadanie zodpovednejšieho vládnutia, limitovanej štátnej moci, dodržiavania právnych princípov a neosobnej autority, ako aj prehĺbenia ochrany základných práv a slobôd.⁶⁹ Adam Przeworski definuje demokratizáciu ako proces, kedy sa nové politické vedenie sústreďuje na vytvorenie demokratických inštitúcií, a začleňuje ju do celkového procesu demokratickej premeny ako druhú fázu po liberalizácii.⁷⁰

Proces demokratizácie „stavia na už existujúcich štruktúrach a inštitúciách, pričom ich transformácia je jadrom demokratizačného procesu“.⁷¹ Práve preto možno v prípade krajín bývalej Juhoslávie pozorovať rozličný vývoj demokratizačného procesu v rámci jednotlivých republík. Zatiaľ čo v Slovinsku a do určitej miery i v Macedónsku výsledky prvých demokratických volieb podporili výraznou mierou napredovanie a posilnenie demokratizácie, v Chorvátsku, Zväzovej republike Juhoslávii a v Bosne a Hercegovine spôsobil víťazstvo nacionalistických strán odsunutie tohto procesu na neurčito. Možno konštatovať, že v daných krajinách bol proces systematickej demokratickej transformácie oneskorený v porovnaní s inými postkomunistickými krajinami strednej a východnej Európy približne o jedno desaťročie.⁷²

Ako hlavné bariéry zabraňujúce demokratizácii krajín bývalej Juhoslávie je možné identifikovať:

- organizovaný zločin a korupciu;
- chýbajúce povojnové zmierenie v spoločnosti – t.j. neschopnosť politických elít, širokej verejnosti či médií vyrovnať sa s minulosťou, čo sa odzrkadľuje v postojoch a presvedčeníach poznačených etnickou neznášanlivosťou. Pre ilustráciu, podľa aktuálnych prieskumov organizácie OBSE považuje až 70%

⁶⁹ BIDELEUX, R.: 'Making Democracy Work' in the Eastern Half of Europe: Explaining and Conceptualising Divergent Trajectories of Post-Communist Democratisation. 2007. In: *Perspectives on European Politics and Society*. s. 109.

⁷⁰ DASKALOVSKI, Ž.: *Elite Transformation and Democratic Transition in Macedonia and Slovenia*. [cit. 2012-25-03]. Dostupné na internete: <<http://balkanologie.revues.org/index281.html>>.

⁷¹ HOLZEROVÁ, P.: Politické, socio-ekonomické a kultúrne faktory demokratizácie. 2011. In: *ALMANACH, Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*. s. 39.

⁷² DOLENEC, D.: Europeanization as a Democratising Force in Post-communist Europe: Croatia in Comparative Perspective. 2008. In: *Politická misao*. s. 23.

Srbov odsúdených vojnových zločincov Radovana Karadžića a Ratka Mladića za svojich národných hrdinov.⁷³;

- nevyriešenie pretrvávajúcich následkov vojny, ako sú návrat utečencov a vnútorne presídlených osôb, navrátenie majetku pôvodným majiteľom, medzištátne spory ohľadom určenia hraníc, vyšetrovanie vojnových zločinov a odsúdenie vinníkov a pod.;
- pretrvávajúce etnické napätie a potlačovanie práv menšín;
- dlhodobá prítomnosť medzinárodného spoločenstva (predovšetkým v prípade Bosny a Hercegoviny a Kosova).

Hlavným dôvodom tohto stavu je podľa Bideleuxa existencia vertikálnych mocenských štruktúr a vzťahov v podmienkach balkánskych krajín. Pôvod týchto štruktúr vidí v dedičstve nadvlády z čias Byzantskej a neskôr Osmanskej ríše, kedy boli dané skutočnosti normou. Podstatou demokratizácie v krajinách bývalej Juhoslávie je tak podľa autora premena z vertikálne štruktúrovanej politiky, ekonomiky a spoločnosti na horizontálnu.⁷⁴

Jedným zo silných podnetov demokratizácie a ekonomickej liberalizácie sa stali vyhliadky na potenciálne členstvo v Európskej únii. Niektorí autori dokonca stotožňujú transformačný proces s procesom europeizácie, nakoľko práve kondicionalita pre vstup do EÚ podnietila krajiny bývalej Juhoslávie iniciovať celkový proces transformácie politiky, ekonomiky i spoločnosti.⁷⁵ Za hlavné prínosy vyvolané európskou perspektívou možno považovať premenu vedúcich politických strán z nacionalistických na proeurópske, podporu politického konsenzu ohľadom makroekonomických politík, privatizácie, reštrukturalizácie inštitúcií, súdnej a právnej reformy, ochrany práv menšín, čo následne vedie k podpore právneho štátu, politickej stability a demokracie.⁷⁶ Je pravdepodobné, že bez snáh o európsku integráciu by boli krajiny regiónu dodnes permanentným zdrojom politickej a ekonomickej nestability.

⁷³ RISTIC, M.: OSCE Survey: Mladic and Karadzic are heroes. 2012. In: *Balkan Insight*. [cit. 2012-24-03] Dostupné na internete: <<http://www.balkaninsight.com/en/article/serbs-still-supports-war-crime-defendants>>.

⁷⁴ BIDELEUX, R. – JEFFRIES, I.: *The Balkans: a post-communist history*. 2007. s. 5-8.

⁷⁵ CARATAN, B.: The European Union, South-Eastern Europe and the Europeanization of Croatia. 2009. In: *Politická misao*. s. 171-172.

⁷⁶ BIDELEUX, R. – JEFFRIES, I.: *The Balkans: a post-communist history*. 2007. s. 582.

V júni 1999 iniciovala Európska únia s krajinami západného Balkánu⁷⁷ tzv. stabilizačný a asociačný proces, ktorého cieľom bolo podpísanie Stabilizačnej a asociačnej dohody (SAD) s každou z týchto krajín. Podpisom danej zmluvy sa malo vytvoriť špecifické partnerstvo s EÚ, ktoré ustanovovalo obojstrannú zodpovednosť - krajina sa zaviazala k extenzívnym reformám, účasti na regionálnej spolupráci a k plneniu ďalších podmienok, zatiaľ čo EÚ ponúkla významnú finančnú a technickú pomoc a nezáväznú možnosť uchádzania sa o status kandidátskej krajiny. Na podporu reforiem vyžadovaných pred podpisom SAD zároveň EÚ vytvorila rámec finančnej pomoci vo forme tzv. programov CARDS (z angl. Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation) v hodnote asi 4,6 mld €. ⁷⁸

Významný posun v prístupe EÚ predstavuje solúnsky summit z roku 2003, kedy sa Európska rada zaviazala k postupnej integrácii krajín Západného Balkánu do európskych štruktúr, čím sa stal daný región základnou prioritou EÚ. Zároveň EÚ určila pre tieto krajiny rovnakú politiku kondicionality, ako v prípade krajín strednej Európy – t.j. kodanské kritériá.

Tohto procesu sa spomedzi krajín bývalej Juhoslávie nezúčastňovalo Slovinsko, ktorému sa podarilo integrovať sa do EÚ podstatne skôr - spolu s krajinami strednej Európy v roku 2004 (*Tabuľka 2.1*). Čo sa týka ostatných juhoslovanských krajín, najväčší pokrok zaznamenalo Chorvátsko – v súčasnosti prebieha ratifikácia prístupovej zmluvy v členských krajinách EÚ. Prístupový proces Macedónska je blokovaný kvôli sporu o názov krajiny s Gréckom, otvorenie prístupových rokovaní s Čiernou Horou sa očakáva v priebehu roka 2012. V prípade Srbska je celý priebeh integrácie podmienený jednak spoluprácou krajiny s Medzinárodným trestným tribunálom pre bývalú Juhosláviu (ICTY), ako aj spoluprácou s Kosovom. Samotné Kosovo v zmysle rezolúcie č. 1244 BR OSN nadviazalo spoluprácu s EÚ prostredníctvom Akčného plánu pre implementáciu európskeho partnerstva, ktorý bol prijatý dočasnými inštitúciami kosovskej samosprávy ešte v auguste 2006. ⁷⁹

⁷⁷ Pod súhrnným pojmom *Západný Balkán* sa chápu krajiny juhovýchodnej Európy s perspektívou európskej integrácie, medzi ktoré patria i krajiny bývalej Juhoslávie s výnimkou Slovinska.

⁷⁸ ECONOMIDES, S.: *The Politics of Differentiated Integration: the case of the Balkans*. [cit. 2012-25-03]. Dostupné na internete: <http://eprints.lse.ac.uk/21975/1/GreeSE_No18.pdf>. s. 21.

⁷⁹ FODOROVÁ, V.: Vzťahy Európskej únie, štátov Západného Balkánu a Turecka po roku 1990. In: FODOROVÁ, V. - GRANČAY, M. - SZIKOROVÁ, N. a kol.: *Integrácia Západného Balkánu a Turecka do Európskej únie. Kniha 1 – komplexný pohľad*. 2012. s. 65.

Tabuľka 2.1 Proces prístupu krajín bývalej Juhoslávie do EÚ

	Podpis SAD	Kandidátska krajina	Začiatok prístupových rokovaní	Vstup do EÚ
Slovinsko	Jún 1996*	December 1997	Marec 1998	1.5.2004
Chorvátsko	Október 2001	Jún 2004	Október 2005	1.7.2013
Macedónsko	Apríl 2001	December 2005	-	-
Čierna Hora	Október 2007	December 2010	-	-
Srbsko	Apríl 2008**	Marec 2012	-	-
Bosna a Hercegovina	Jún 2008	-	-	-

*Slovinsko podpísalo *Európsku dohodu o pridružení*, nakoľko v tom čase ešte SAD neexistovala.

** Ratifikáciu SAD v prípade Srbska blokovalo ešte v roku 2008 Holandsko a Belgicko z dôvodu nedostatočnej spolupráce s ICTY. Srbsko však začalo s unilaterálnou implementáciou dohody, aby nezaostalo v integračnom procese. V súčasnosti (marec 2012) sú jedinými dvoma krajinami, ktoré srbskú SAD neratifikovali Rumunsko a Litva.

Prameň: Vlastné spracovanie z EURÓPA: *Enlargement Archives: Relations with Slovenia*. [cit. 2012-27-03]. Dostupné na internete: <[http://ec.europa.eu/enlargement/archives/enlargement_process/past_enlargements/eu10/slovenia_en.htm#Overview of key documents related to enlargement](http://ec.europa.eu/enlargement/archives/enlargement_process/past_enlargements/eu10/slovenia_en.htm#Overview%20of%20key%20documents%20related%20to%20enlargement)> a FODOROVÁ, V.: Vzťahy Európskej únie, štátov Západného Balkánu a Turecka po roku 1990. In: FODOROVÁ, V. - GRANČAY, M. - SZIKOROVÁ, N. a kol.: *Integrácia Západného Balkánu a Turecka do Európskej únie. Kniha 1 – komplexný pohľad*. 2012. s. 35.

2.2.5 Transformácia politických strán

S procesom demokratizácie úzko súvisí i priebeh transformácie politických strán a elít v jednotlivých republikách z pôvodne komunistických na demokratické. Po rozpade Ligy komunistov Juhoslávie boli v jednotlivých nástupníckych republikách vyhlásené prvé demokratické voľby, ktorých výsledok výrazne ovplyvnil ďalší vnútropolitický vývoj v krajine.

Jedine v Slovinsku dokázali zvíťaziť politické sily, ktoré zabezpečili krajine relatívne bezproblémovú a rýchlu demokratizáciu. Naproti tomu voľby v Chorvátsku a Srbsku (ako časti Zväzovej republiky Juhoslávie) potvrdili popularitu nacionalistických strán. Miloševićova *Socialistická strana Srbska* (SPS) a Tuđmanove *Chorvátske demokratické hnutie* (HDZ) sa dokázali udržať pri moci celé nasledujúce desaťročie. Po smrti Tuđmana a zvrhnutí Miloševića v oboch krajinách nastúpili v roku 2000 demokratické strany. Zatiaľ čo v Chorvátsku prebehla táto tzv. *sekundárna* politická

transformácia viac-menej bezproblémovo, Srbsko predstavuje v tomto ohľade špecifický prípad.⁸⁰ V parlamentných voľbách v roku 2000 zvíťazila síce koalícia s názvom *Demokratická opozícia Srbska*, z ktorej vzišiel premiér Zoran Djindjić, avšak v krajine pretrvávala politická nestabilita. Jednalo sa predovšetkým o názorové spory medzi premiérom Djindjićom a prezidentom Srbska Milutinovićom, resp. federálnym prezidentom Koštunicom, ohľadom spolupráce s medzinárodným spoločenstvom. Proeurópsky orientovaný Djindjić rozhodol o vydaní Slobodana Miloševića Medzinárodnému trestnému tribunálu pre bývalú Juhosláviu, od čoho záviselo rozhodnutie medzinárodného spoločenstva o výške finančnej pomoci Srbsku. V roku 2003 avšak došlo k zavraždeniu premiéra Djindjića bývalými príslušníkmi tajnej služby z Miloševićovho obdobia a v následných predčasných parlamentných voľbách zvíťazila *Srbská radikálna strana*, čo poukazovalo na stále pretrvávajúce nacionalistické tendencie v spoločnosti a nedostatočnú demokratizáciu krajiny.

V samostatných voľbách uskutočnených v Čiernej Hore v decembri 1990 zvíťazila dovtedy vládnuca *Liga komunistov Čiernej Hory* (následne premenovaná na *Demokratickú stranu socialistov*). V Macedónsku získala v prvých voľbách najväčšie zastúpenie v parlamente nacionalisticky orientovaná organizácia *VMRO-Demokratická strana macedónskej národnej jednoty*, nasledovaná *Sociálne demokratickým zväzom Macedónska* (SDZM), ktorý sa pretransformoval z komunistickej na ľavicovú stranu sociálne demokratického typu. Začiatkom roka 1991 potom zvolil parlament za prezidenta kandidáta SDZM Kira Gligorova.⁸¹ Prípad Bosny a Hercegoviny je špecifickým – v prvých samostatných voľbách zvíťazila strana *Strana demokratickej akcie* zastupujúca záujmy Bosniakov na čele Alijom Izetbegovićom, ktorý bol formálnou hlavou štátu až do roku 1996, kedy bolo na základe novej ústavy zvolené 3-členné predsedníctvo pozostávajúce z príslušníkov každej národnosti.

V niektorých krajinách teda možno bezprostredne po ich osamostatnení pozorovať víťazstvá bývalých komunistických elít, ktoré využili situáciu rozpadajúceho sa socialistického režimu a pretransformovali svoju rétoriku na nacionalistickú.

⁸⁰ BASKIN, M. – PICKERING, P.: *Former Yugoslavia and its successors*. [cit. 2012-29-03]. Dostupné na internete: <<http://pmpick.people.wm.edu/research/YugoslaviaAndSuccessorsDraft.pdf>>. s. 11-12.

⁸¹ PELIKÁN, J.: Makedonie. In: ŠESTÁK, M. a kol.: *Dějiny jihoslovanských zemí*. 2009. s. 654.

2.2.6 Hraničné spory

Rozpadom juhoslovanskej federácie došlo k vytvoreniu nástupníckych štátov, ktorých hranice neboli v niektorých prípadoch jasne určené. Jednalo sa o vnútorné hranice federácie medzi jednotlivými zväzovými republikami, ktorých presné vymedzenie nebolo počas existencie federatívneho usporiadania štátu nutné. Medzinárodné spoločenstvo v podobe Badinterovej komisie rozhodlo, že pôvodné administratívne hranice federácie nemôžu byť po rozpade SFRJ zmenené silou a mali byť na princípe *uti possidetis* pretransformované na hranice medzinárodné. Napriek tomu medzi bývalými federatívnymi republikami vznikli viaceré spory týkajúce sa hraničných území, ktoré po dlhú dobu zabránili rozvoju priaznivých medzištátnych vzťahov. Keďže federálna vláda nikdy nepovažovala za potrebné delimitovať námorné hranice, je pochopiteľné, že viaceré spory sa týkali práve tohto aspektu.⁸²

Najvýznamnejšie vzniknuté územné spory boli nasledovné:

- medzi Chorvátskom a Slovinskom: spor týkajúci sa vedenia hranice v Piranskom zálive. Štáty sa v novembri 2009, po niekoľkomesačnom blokovaní chorvátskeho integračného procesu do EÚ Slovinskom, dohodli na vyriešení sporu prostredníctvom medzinárodnej arbitráže.
- medzi Chorvátskom a Srbskom: spor ohľadom vedenia hranice na meniacom sa toku Dunaju týkajúci sa dvoch ostrovov, ktoré počas federatívneho usporiadania patrili Chorvátsku, avšak počas vojny prešli pod srbskú kontrolu. Jedná sa tak nielen o sporné územie (v rozlohe asi 14 000 ha), ale aj o navigačné práva na ekonomicky významnej rieke.⁸³
- medzi Chorvátskom a Bosnou a Hercegovinou: existuje viacero hraničných sporov, z ktorých najznámejší je spor týkajúci sa mesta Neum. Táto oblasť predstavuje pre Bosnu jediný prístup k moru, naopak chorvátske územie oddeľuje a vytvára tak z jeho najjužnejšej časti exklávu.
- medzi Chorvátskom a Čiernou Horou: V roku 2002 uzavreli krajiny (vtedy ešte spoločný štát Srbsko a Čierna Hora) dohodu ohľadom sporu o polostrov Prevlaka, ktorý má strategickú polohu na najjužnejšom cípe Chorvátska.

⁸² ŠIMUNIĆ, M.: *Peaceful Dispute Settlement in the context of the Boundary Dispute between Croatia and Slovenia*. [cit. 2012-20-03]. Dostupné na internete: <<http://www.muntr.org/v4/wp-content/uploads/2012/02/Peaceful.pdf>>. s. 11.

⁸³ BALFOUR, R. – BASIC, D.: *A bridge over troubled borders: Europeanising the Balkans*. [cit. 2012-31-03]. Dostupné na internete: <<http://www.kbs-frb.be/uploadedFiles/KBS-FRB/Files/Verslag/EPC-10-2010-Bridge%20over%20troubled%20borders.pdf>>.

- medzi Srbskom a Bosnou a Hercegovinou: spor týkajúci sa rieky Lim na hranici medzi oboma štátmi, ktorá oddeľuje niekoľko dedín od srbského teritória.

Nevyriešené hraničné spory medzi bývalými juhoslovanskými republikami spolu s macedónsko-gréckym sporom o názov krajiny či nevyriešeným statusom Kosova ukazujú, ako môže nejasná definícia hraníc a štátnosti ovplyvniť tak stabilitu v regióne, ako aj integračné snahy jednotlivých štátov.

2.2.7 Vplyv vojny na ekonomiku

Vojna a jej následky dramaticky spomalili ekonomický rozvoj vo všetkých nástupníckych krajinách bývalej Juhoslávie. Odhaduje sa, že HNP celej Juhoslávie za rok 1991 klesol o 25%, čo v prípade hodnôt per capita predstavuje pokles na úroveň zo 60. rokov.⁸⁴ Zničenie infraštruktúry, výrobných kapacít a odchod veľkého množstva pracovných síl zabránili následnému zotaveniu sa ekonomík a ich transformácii. Ani niekoľko rokov po skončení vojny sa priemyselná produkcia väčšiny bývalých zväzových republík nedokázala dostať na úroveň z konca 80. rokov.⁸⁵ Zároveň vypuknutie vojny viedlo k takmer úplnému prerušeniu regionálneho obchodu a všetkých ekonomických väzieb medzi republikami, čo presmerovalo ich ekonomickú orientáciu na Západ (hlavne krajiny EÚ a USA). Samotné Srbsko dokonca zaviedlo už v roku 1989 formálne obchodné bariéry voči Slovinsku, neskôr taktiež voči Chorvátsku. Rozdelenie federácie spôsobilo tiež zmenšenie vnútorného trhu každej z novovzniknutých republík, čo sa odrazilo na ich priemyselnej produkcii.

Pôvodným cieľom sankcií uvalených na Zväzovú republiku Juhosláviu v rokoch 1991-1992 bolo zamedziť ozbrojeným bojom a porušovaniu medzinárodného práva. Dôvodom aplikovania sankcií len voči ZRJ bolo vnímanie prezidenta Miloševića zo strany medzinárodného spoločenstva ako hlavnej hrozby mieru. Sankcie teda mali zabezpečiť zmenu Miloševičovej politiky alebo jeho úplné odstránenie od moci. Avšak uvalenie sankcií na krajinu s malou alebo takmer žiadnou demokratickou tradíciou spôsobilo skôr posilnenie existujúceho autoritatívneho režimu ako jeho oslabenie.⁸⁶ V Srbsku boli

⁸⁴ GRIFFITHS, S. I.: *Nationalism and Ethnic Conflict. Threats to European Security. SIPRI Research Report No. 5.* 1993. s. 50.

⁸⁵ UPCHURCH, M.: The IFIs and Labour Reform in Post Communist Economies. 2009. In: *Globalizations.* s. 305.

⁸⁶ DELEVIC, M.: *Economic sanctions as a foreign policy tool: the case of Yugoslavia.* [cit. 2011-15-03]. Dostupné na internete: <http://www.gmu.edu/programs/icar/ijps/vol3_1/Delvic.htm>.

napríklad ekonomické sankcie prezentované na verejnosti ako „dôvod ochudobňovania, za ktoré bolo zodpovedné medzinárodné spoločenstvo“.⁸⁷

Sankcie vytvorili priestor pre etablovanie sa sivej ekonomiky, korupcie a organizovaného zločinu. V ich dôsledku došlo k postupnému zastaveniu časti priemyselnej produkcie a dominantnou ekonomickou aktivitou sa stalo pašovanie zbraní, spotrebného tovaru či drog. Na nelegálnych aktivitách počas ale i po skončení vojny sa okrem iného podieľala úzka skupina podnikateľov priamo napojená na vtedajších politických predstaviteľov. Podiel sivej ekonomiky na tvorbe HDP tak napríklad v samotnom Srbsku predstavoval v priebehu 90. rokov vyše 50%.⁸⁸

Z *Tabuľky 2.2* možno vyčítať, že najviac vojnou zasiahnutou ekonomikou bolo Srbsko, resp. celá Zväzová republika Juhoslávia. Navyše celá ekonomika ZRJ bola výrazne ovplyvnená i kosovským konfliktom v rokoch 1998 - 1999. O niečo menej postihnutou krajinou bolo Chorvátsko, ktorého ekonomika od roku 1994 začala dosahovať rast, hoci taktiež v rokoch 1998-1999 zaznamenala mierny pokles.

Tabuľka 2.2 Vývoj HDP (v %) v nástupníckych krajinách v rokoch 1991-1999

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Bosna a Hercegovina*	-	-	-	-	20,8	89,0	34,4	15,6	9,6
Chorvátsko	-21,1	-11,7	-8,0	5,9	6,8	5,9	6,5	2,0	-1,0
Macedónsko	-6,2	-6,6	-7,5	-1,8	-1,1	1,2	1,4	3,4	4,3
Slovinsko	-8,9	-5,5	2,8	5,3	3,6	3,6	5,0	3,5	5,3
Zväzová rep. Juhoslávia	-9,8	-27,2	-30,5	2,5	6,1	7,8	10,1	0,7	-11,2

*Údaje pre Bosnu a Hercegovinu neboli do roku 1995 dostupné.

Prameň: SVETOVÁ BANKA: GDP growth (annual %). In: *Portál Svetovej banky*. [cit. 2012-01-04]. Dostupné na internete: <<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG>>.

Naopak na príklade Slovinska vidno, že krajina nezasiahnutá dôsledkami vojny sa dokázala rýchlejšie dostať z ekonomických šokov spôsobených rozpadom juhoslovanskej federácie. V prípade Macedónska sa na vývoji HDP a celkovej makroekonomickej nestabilite výrazne prejavili nielen vojny jej susedných štátov, ale aj obchodné embargo

⁸⁷ HOLZEROVÁ, P.: Srbsko. In: GRANČAY, M. - SZIKOROVÁ, N. a kol.: *Integrácia Západného Balkánu a Turecka do Európskej únie. Kniha 2 - individuálny aspekt*. 2012. s. 77.

⁸⁸ Ibid.

uvalené Gréckom kvôli sporu o názov krajiny do roku 1996. Údaje pre Bosnu a Hercegovinu naopak ukazujú, že krajina v povojnových rokoch prechádzala výraznou obnovou zničeného hospodárstva, ktorá však bola zabezpečená veľkým objemom zahraničnej humanitárnej a finančnej pomoci.

2.2.8 Proces transformácie ekonomiky

Socialistická federatívna republika Juhoslávia predstavovala počas obdobia studenej vojny najviac západne orientovanú socialistickú ekonomiku – so zmiešaným hospodárskym systémom a rozvinutým cestovným ruchom. V rámci SFRJ napríklad neexistovalo od 70. rokov 20. storočia štátne vlastníctvo zdrojov, ale tzv. spoločenské vlastníctvo (z angl. social ownership), ktoré sa spolu s vlastným riadením (z angl. self-management) stalo základným konceptom špecifického socializmu juhoslovanského typu. Manažérske zodpovednosti tak boli prenesené z centrálneho plánovania na jednotlivé firmy a ich zamestnancov.⁸⁹

I preto nie je presné v prípade transformácie bývalých juhoslovanských krajín hovoriť o zmene z centrálne plánovaného na trhové hospodárstvo. Vhodnejší popis ponúka Bideleux, ktorý hovorí o transformácii nástupníckych krajín bývalej Juhoslávie ako o premene „z jednej formy trhového hospodárstva na inú“.⁹⁰ Hlavnými reformami vyžadujúcimi prechod na „novú“ formu trhového hospodárstva boli privatizácia štátneho majetku a následný rozvoj súkromného vlastníctva, štrukturálne a inštitucionálne zmeny podporujúce trh a súkromné vlastníctvo, reštrukturalizácia existujúcich podnikov, ako aj zmena úlohy štátu v ekonomike.

Po získaní nezávislosti každá z republík sama formovala plán a priebeh transformačného procesu. Už samotný proces privatizácie ukazuje jasné rozdiely medzi jednotlivými republikami – zatiaľ čo Chorvátsko napredovalo v prvých rokoch po získaní nezávislosti najrýchlejšie, ostatné štáty (Macedónsko, Zväzová republika Juhoslávia a dokonca i Slovinsko) zaostávali. Intenzita privatizácie teda nezodpovedala úrovni rozvoja krajiny. V mnohých prípadoch štát zaviedol prísne obmedzenia privatizačných plánov navrhnutých firmami a zohrával tak príliš veľkú rolu v celom transformačnom procese, ktorého cieľom bolo práve obmedzenie úlohy štátu v ekonomike. Vo všeobecnosti

⁸⁹ MRAK, M. – ROJEC, M. - SILVA-JÁUREGUI, C.: *Slovenia: From Yugoslavia to the European Union*. 2004. s. 17.

⁹⁰ BIDELEUX, R. – JEFFRIES, I.: *The Balkans: a post-communist history*. 2007. s. 19.

privatizácia malých podnikov bola úspešná, avšak v prípade veľkých podnikov výrazne zaostávala časovo ako aj inštitucionálne.⁹¹

Proces privatizácie štátnych podnikov, ako aj proces politickej a ekonomickej transformácie vo všeobecnosti, prebiehal v rámci krajín bývalej Juhoslávie so značnými problémami a vo viacerých krajinách regiónu (predovšetkým v Bosne a Hercegovine a v Srbsku) sa považuje dodnes za nedostatočný a nedokončený. Dôkazom tohto tvrdenia sú indikátory ekonomickej obnovy (vo forme reálneho HDP ako percenta úrovne z roku 1989) a privatizácie (vo forme podielu súkromného sektora na tvorbe HDP) zobrazené v *Tabuľke 2.3*.

Tabuľka 2.3 Indikátory ekonomickej obnovy a privatizácie

	Reálne HDP ako % úrovne z roku 1989		Podiel súkromného sektora na tvorbe HDP [%]	
	2000	2010	1991	2010
Bosna a Hercegovina	57	85	-	60
Čierna Hora	61	86	-	65
Chorvátsko	79	103	20	70
Macedónsko	82	101	15	70
Slovinsko	111	145	15	70
Srbsko	47	70	-	60

Prameň: Vlastné spracovanie z EURÓPSKA BANKA PRE OBNOVU A ROZVOJ: *EBRD Transition Report 2000* a *EBRD Transition Report 2010*. [cit. 2012-02-04]. Dostupné na internete: <<http://www.ebrd.com/pages/research/publications/flagships/transition/archive.shtml>> a z BIDELEUX, R. – JEFFRIES, I.: *The Balkans: a post-communist history*. 2007. s. 20.

Zatiaľ čo Slovinsko s pomerne výrazným predstihom pred Chorvátskom a Macedónskom dokázali dostať svoju produkciu nad úroveň spred rozpadu juhoslovanskej federácie, Čierna Hora, Bosna a Hercegovina a Srbsko i v súčasnosti zaostávajú. V roku 2000 bolo Slovinsko dokonca jedinou krajinou spomedzi bývalých juhoslovanských republík, ktorá jednoznačne prekonalu hranicu 100% a vykazovala tak vyšší objem HDP v porovnaní s rokom 1989. Čo sa týka podielu súkromného sektora na tvorbe HDP, medzi krajinami nie sú až také výrazné rozdiely ako v prípade prvého ukazovateľa. Nižšie

⁹¹ BIČANIĆ, I.: *The economics of state-building in the former Yugoslavia*. [cit. 2012-06-04]. Dostupné na internete: <<http://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/OP%2043.pdf>>. s. 19.

hodnoty Srbska a Bosny a Hercegoviny hovoria o nedostatočnej privatizácii a nižšej efektívite súkromných subjektov ekonomiky.

Mieru, do akej bola každá krajina schopná liberalizovať a privatizovať svoju ekonomiku, možno vidieť i na súčasných ukazovateľoch podnikateľského prostredia a konkurencieschopnosti ekonomiky. Pre porovnanie jednotlivých krajín je vhodné zvoliť indikátor Doing Business vypracovávaný Svetovou Bankou, ktorý sleduje viacero oblastí podnikania akými sú napr. založenie podniku, registrácia majetku, získanie úveru, ochrana investorov, daňový systém, obchodovanie so zahraničím a pod (viď *Tabuľka 2.4*).

Tabuľka 2.4 Umiestnenie krajín v rámci indexu Doing Business 2006 a 2012

	2006	2012
Macedónsko	94.	22.
Slovinsko	56.	37.
Čierna Hora	64.	56.
Chorvátsko	134.	80.
Srbsko	95.	92.
Kosovo	-	117.
Bosna a Hercegovina	91.	125.

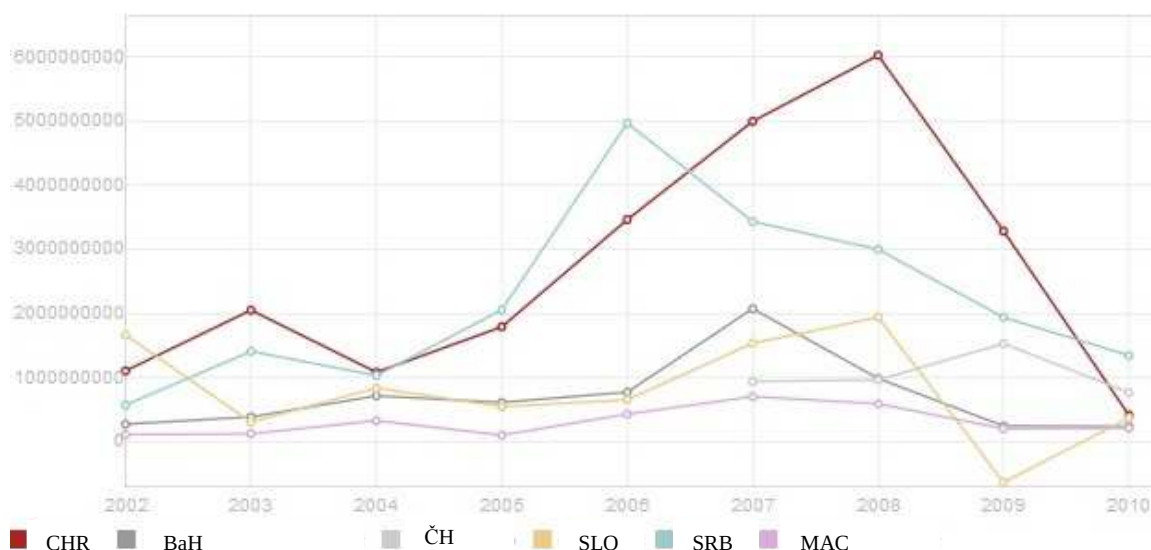
Prameň: *Doing Business Report 2006 a 2012*. [cit. 2012-07-04]. Dostupné na internete: <<http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2012>>.

Pre identifikovanie vývojového trendu na základe daného ukazovateľa boli zvolené údaje z rokov 2006 a 2012. Podľa aktuálneho rebríčka predstavuje regionálneho lídra v priaznivom podnikateľskom prostredí Macedónsko. V rámci sledovaného obdobia zaznamenalo najväčší posun nahor a predstihlo v danom ukazovateli také krajiny ako Švajčiarsko, Holandsko, Belgicko či Rakúsko. Na druhej pozícii spomedzi krajín bývalej Juhoslávie sa nachádza Slovinsko, ktoré síce stratilo vedúce postavenie v rámci juhoslovanského regiónu, no napriek tomu dokázalo podstatne zlepšiť svoje podnikateľské prostredie. Relatívne nepriaznivé umiestnenie má Chorvátsko, ktoré napriek mnohým reformám nedokázalo ešte dostatočne liberalizovať svoje podnikateľské prostredie. Na posledných priečkach v regionálnom meradle sa nachádzajú Bosna a Hercegovina a Kosovo, ktoré pre zabezpečenie výhodného podnikateľského prostredia musia dosiahnuť v prvom rade politickú stabilitu.

Keď sa však pozrieme na vývoj objemu priamych zahraničných investícií prichádzajúcich do jednotlivých štátov v posledných rokoch, vidíme trendy nezodpovedajúce danému hodnoteniu podnikateľských prostredí. Najvyšší objem

zahraničných investícií smeroval za posledné roky do Chorvátska a Srbska, hoci ešte v roku 2002 bolo regionálnym lídrom Slovinsko. Naopak najnižšie hodnoty PZI zaznamenalo Macedónsko a Bosna a Hercegovina. Kvôli globálnej finančnej a hospodárskej kríze poklesol objem prílevu PZI vo viacerých krajinách až na úroveň z roka 2002. Skutočnosť, že hodnoty PZI nezodpovedajú predovšetkým v prípade Macedónska či Srbska umiestneniu v rebríčku najpriaznivejších podnikateľských prostredí na svete, možno pripísať faktorom, ktoré indikátor nezahŕňa do svojej metodiky, ako sú miera korupcie, veľkosť trhu, infraštruktúra, makroekonomická stabilita či kvalifikácia pracovnej sily. Na druhej strane to môže odzrkadľovať aj nedôveru investorov voči menej známym trhom, akým Macedónsko zaiste je.

Graf 2.3 Vývoj PZI v krajinách bývalej Juhoslávie 2002-2010 (v USD)

Prameň: SVETOVÁ BANKA: Foreign Direct Investment, net inflows (BoP, current US\$). In: *Portál Svetovej Banky*. [cit. 2012-10-04]. Dostupné na internete: <<http://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD/countries/HR-BA-ME-SI-RS-MK?display=graph>>.

Zo všetkých uvedených údajov tejto kapitoly teda vyplýva, že medzi niekdajšími republikami federatívnej Juhoslávie sa po ich osamostatnení vytvorili výrazné politické, ekonomické a sociálne rozdiely. Na jednej strane stojí v súčasnosti Slovinsko, ktoré sa dokázalo rýchlo integrovať do medzinárodných organizácií a zabezpečiť svojim obyvateľom vysokú životnú úroveň, na strane druhej Bosna a Hercegovina či Kosovo, ktoré čelia pretrvávajúcemu etnickému napätiu, politickej nestabilite a chudobe. Medzi týmito dvoma geograficky blízkymi no stupňom rozvoja vzdialenými skupinami krajín sa nachádzajú ostatné bývalé zväzové republiky Juhoslávie – Chorvátsko s rozvinutým

hospodárstvom a demokraciou nachádzajúce sa pred vstupom do Európskej únie, Macedónsko s najpriaznivejším podnikateľským prostredím v regióne, Čierna Hora pripravujúca sa na otvorenie prístupových rokovaní s EÚ a napokon Srbsko zavádzajúce významné politické a ekonomické opatrenia, ktoré dokázali stabilizovať krajinu a posunúť ju v posledných rokoch bližšie k demokracii a európskej integrácii.

Napriek pozitívnemu politickému a ekonomickému vývoju v posledných rokoch pretrvávajú v regióne niekoľko faktorov nestability, ako sú nacionalistické tendencie vedúce niektorých predstaviteľov k snahe o revíziu štátnych hraníc či oddelenie časti územia od štátneho teritória, hrozby organizovaného zločinu, korupcie a klientelizmu, etnické napätie v spoločnosti, a z toho všetkého plynúce slabé až zlyhávajúce štáty. Otázkou teda ostáva, ako sa dokázali niektoré krajiny zbaviť týchto nepriaznivých faktorov, zatiaľ čo v iných krajinách pretrvávajú tieto ešte niekoľko rokov po ich osamostatnení.

3 Faktory divergencie bývalých juhoslovanských krajín na príklade Slovinska a Chorvátska

Slovinsko a Chorvátsko sú dnes jedinými dvoma krajinami bývalej Juhoslávie, ktoré sa stali plnohodnotnými členmi medzinárodného spoločenstva, a o ktorých možno povedať, že dokázali plne transformovať svoj politický a ekonomický systém. Nasledujúca časť ponúka stručný opis týchto procesov a nakoniec poukazuje na niekoľko možných faktorov, ktoré prispeli k trendu „vzdďovania“ týchto dvoch republík a vytvorenia silnej divergencie v rámci skupiny krajín bývalej Juhoslávie.

3.1 Slovinsko

Napriek tomu, že Slovinsko bolo súčasťou Juhoslávie už od jej vzniku, väčšina autorov či medzinárodných organizácií ho vo svojej klasifikácii nezaraďuje medzi krajiny juhovýchodnej Európy či Balkánu – nielen vďaka jeho geografickej polohe, ale aj kvôli historicky podmienenej hospodárskej, kultúrnej a politickej blízkosti k oblasti strednej a západnej Európy. Sami obyvatelia Slovinska sú údajne neradi spájaní s pojmom Balkán, ktorý pre nich predstavuje „región na kraji Európy, teritoriálne vnútri Európy, no nie súčasťou jej civilizácie“.⁹²

Koncom 80. rokov začali slovinskí politici požadovať zásadné politické a ekonomické reformy, ktoré však neboli v rámci celej Juhoslávie realizovateľné. Navyše vyššia hospodárska rozvinutosť Slovinska v porovnaní s ostatnými zväzovými republikami či agresívna srbská politika Slobodana Miloševića prehlbovali názor, že „jediným východiskom z narastajúcej juhoslovanskej krízy je pre Slovinsko odchod z federácie“.⁹³ V januári 1989 došlo k zrušeniu mocenského monopolu Zväzu komunistov Slovinska a k zlegalizovaniu politického pluralizmu. V apríli 1990 sa uskutočnili prvé demokratické voľby (parlamentné i prezidentské zároveň), v decembri toho istého roka sa konalo referendum o nezávislosti, po ktorom bola stanovená polročná lehota na rokovania s ostatnými zväzovými republikami o vytvorení voľnej konfederácie. Avšak bez akéhokoľvek pokroku v rokovaní Slovinsko napokon v júni 1991 deklarovalo samostatnosť. Po krátkom ozbrojenom konflikte s jednotkami juhoslovanskej armády

⁹² JELUŠIČ, L. – PREBILIČ, V.: *Between old ties and new challenges: Slovenian policy towards crisis situation in southeastern Europe*. [cit. 2012-01-04]. Dostupné na internete: <http://www.bmlv.gv.at/pdf_pool/publikationen/jelusic.pdf>.

⁹³ GREGUŠ, P.: Slovinsko – vzorová krajina na hranici krízového regiónu. 2006. In: *Medzinárodné vzťahy*, s. 81.

získalo Slovinsko podpisom tzv. Brionskej dohody úplnú nezávislosť od federatívnej Juhoslávie.

Na jar roku 1991 nová slovinská vláda vytvorila makroekonomický program hospodárskej nezávislosti a reštrukturalizácie svojej ekonomiky, ktorý mal 5 základných častí: monetárna nezávislosť, makroekonomická stabilita, finančná reštrukturalizácia stratových podnikov, reštrukturalizácia komerčných bánk a privatizácia.⁹⁴ Oddelením sa od SFRJ zdedilo Slovinsko niekoľko faktorov značne narušujúcich vnútornú a vonkajšiu rovnováhu novovzniknutej ekonomiky – okrem vysokého zahraničného dlhu to bola i výrazná hyperinflácia. Navyše slovinské podniky stratili odberateľské trhy ostatných zväzových republík, čo spôsobilo silné ekonomické šoky, ktoré sa v roku 1992 prejavili aj v poklese HDP p.c.. Priemyselná výroba bola na konci roka 1991 nižšia o 11,2% oproti predchádzajúcemu roku, klesla tak na úroveň z roku 1977.⁹⁵ Avšak Slovinsko dokázalo i vďaka svojmu programu pomerne rýchlo zaistiť makroekonomickú stabilitu, znížiť infláciu a zabezpečiť rast ekonomiky (viď Tabuľka 3.1). Už v októbri 1991 sa podarilo Slovinsku s cieľom ochrániť ekonomiku od hyperinflácie zaviesť novú menu – slovinský toliar (SIT). Zo strany Slovinska to bol veľmi významný krok, nakoľko juhoslovanská inflácia v nasledujúcom období rapídne rástla, zatiaľ čo inflácia v Slovinsku sa postupne dostala do prijateľných rozmerov.

Tabuľka 3.1 Vybrané makroekonomické ukazovatele Slovinska (1991-1998)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
HDP p.c. (v parite meny)	6 331	6 275	6 366	7 205	9 431	9 481	9 163	9 878
HDP p.c. (PPP)	-	-	-	-	11 300	11 800	12 800	13 500
Rast reálneho HDP [%]	-8,9	-5,5	2,8	5,3	4,1	3,5	4,6	3,8
Miera inflácie [%]	117,7	201,3	32,3	19,8	12,6	9,7	9,1	7,9

Prameň: MRAK, M. – ROJEC, M. - SILVA-JÁUREGUI, C.: *Slovenia: From Yugoslavia to the European Union*. 2004. s. xxvi.

⁹⁴ PLESKOVIC, B. – SACHS, J. D.: Political Independence and Economic Reform in Slovenia. 1994. In: BLANCHARD, O. J. – FROOT, K. A. – SACHS, J. D.: *The Transition in Eastern Europe*. s. 199.

⁹⁵ HLADKÝ, L.: Slovinsko. In: ŠESTÁK, M. a kol.: *Dějiny jihoslovanských zemí*. 2009. s. 586.

Transformačný proces Slovinska teda prebiehal v dvoch fázach:

- prvá sa týkala vytvorenia nového nezávislého štátu a spočívala predovšetkým v zabezpečení makroekonomickej stabilizácie a vnútornej a vonkajšej liberalizácie;
- druhá fáza bola poháňaná prístupovým procesom do EÚ a týkala sa štrukturálnych a inštitucionálnych reforiem.

Základnou črtou slovinského transformačného procesu bol gradualizmus, teda postup po etapách, ktorý bol presadený z viacerých dôvodov (všeobecne opatrný prístup Slovincov k ekonomickým reformám, ekonomické šoky spôsobené stratou trhov, nestabilná politická situácia v prvých rokoch samostatného štátu). Avšak tento prístup sa prejavil obzvlášť pri privatizačnom procese, ktorý tak v Slovinsku prebiehal veľmi pomalým tempom. Zapríčinené to bolo predovšetkým politickými nezhodami v novovytvorenom parlamente - zatiaľ čo demokratické strany požadovali rýchlu a transparentnú privatizáciu spoločenských podnikov a bánk riadenú vládou, opozícia presadzovala postupný proces reforiem len pod dohľadom vlády predlžujúci starý systém, v ktorom zastávala väčšinu funkcií.⁹⁶

Slovinsku sa v prvých rokoch nezávislosti nevyhla ani politická nestabilita – v apríli 1992 bol parlamentom odvolaný dovtedajší premiér Lojze Peterle zo strany Slovinských kresťanských demokratov (SKD), ktorý bol nahradený ekonómom Janezom Drnovšekom z Liberálno-demokratickej strany (LDS). Nová vláda vypracovala radikálnejší program transformácie slovinskej ekonomiky a pomerne skoro sa im podarilo dostať vysokú mieru inflácie z 30% na úroveň 1,5% mesačne.⁹⁷ V roku 1992 sa uskutočnili v Slovinsku nové prezidentské a parlamentné voľby – do funkcie prezidenta bol na päťročné obdobie zvolený Milan Kučan, v parlamente získala väčšinu strana LDS a jej predseda Janez Drnovšek bol poverený zostavením novej vlády.

Celkovo však dokázalo Slovinsko v prvej fáze transformácie pomerne rýchlo zaviesť väčšinu reforiem – zavedenie novej meny a systému výmenných kurzov, liberalizáciu obchodu, ktorá bola započatá ešte v 80. rokoch odstránením netarifných prekážok obchodu, reformu verejných financií a bankového sektora, ktorý bol v Slovinsku dobre rozvinutý už v období federácie a pod. Menej ako rok po uznaní nezávislosti sa dokázalo Slovinsko stať plnoprávnym členom medzinárodných finančných inštitúcií, čo

⁹⁶ PLESKOVIC, B. – SACHS, J. D.: Political Independence and Economic Reform in Slovenia. 1994. In: BLANCHARD, O. J. – FROOT, K. A. – SACHS, J. D.: *The Transition in Eastern Europe*. s. 195.

⁹⁷ HLADKÝ, L.: Slovinsko. In: ŠESTÁK, M. a kol.: *Dějiny jihoslovanských zemí*. 2009. s. 586.

uľahčilo krajine prístup k medzinárodným kapitálovým trhom a zabezpečenie jej nezávislej finančnej pozície. Avšak stále existovalo niekoľko oblastí, v ktorých bol slovinský transformačný proces nedostatočný a zdĺhavý, ako bola napríklad oblasť budovania inštitúcií, pre ktorú nebola spočiatku v krajine veľká politická vôľa.

Medzi politickými predstaviteľmi ako aj väčšinou slovinskej spoločnosti prevládal názor, že vstup krajiny do Európskej únie predstavuje hru s pozitívnym súčtom.⁹⁸ Členstvo v EÚ znamenalo pre Slovinsko okrem viacerých výhod hlavne zabezpečenie úspešnej transformácie, nakoľko táto bola na jednej strane považovaná za predpoklad vstupu, na strane druhej samotný prístupový proces akceleroval práve transformáciu krajiny. V roku 1996 tak prijalo Slovinsko dva strategické dokumenty – Stratégiu medzinárodných hospodárskych vzťahov a Stratégiu zvýšenia konkurencieschopnosti slovinského priemyslu – na základe ktorých napokon vytvorilo v roku 1998 Stratégiu prístupu Slovinska k EÚ. Hlavným cieľom daného dokumentu bolo definovať a načrtnúť sériu konzistentných strednodobých ekonomických a sociálnych politík potrebných na dokončenie transformačného procesu a prípravu ekonomiky na vstup do EÚ. Ešte v júni 1996 sa podarilo Slovinsko podpísať s EÚ tzv. európsku dohodu o pridružení (z angl. European Agreement on Association), ktorá zahŕňala otázky voľného obchodu a hospodárskej spolupráce, ako aj technickej pomoci, tréningu a politického dialógu.⁹⁹

V správe Európskej Komisie (ďalej len Komisia) z roku 1997 reagujúcej na slovinskú prihlášku z júna 1996 potvrdila Komisia, že Slovinsko považuje za krajinu so stabilnou demokraciou spĺňajúcu viaceré kritériá vstupu, avšak zdôraznila potrebu prijatia rozsiahlych reforiem predovšetkým v oblasti vnútorného trhu, životného prostredia, zamestnanosti, sociálnych vecí a v oblasti energetiky, ako aj administratívnu reformu pre vytvorenie štruktúr potrebných na implementovanie *acquis communautaire*.¹⁰⁰ V predvstupovej fáze integračného procesu sa teda Slovinsko zameralo na spomenuté oblasti, pre dosiahnutie ktorých poskytla EÚ finančné prostriedky z programu PHARE. Počas tohto obdobia presadilo Slovinsko reformu súdnictva, reformu poľnohospodárstva, liberalizáciu ekonomických aktivít zaručujúcich správne fungovanie štyroch slobôd

⁹⁸ INOTAI, A. – STANOVNIK, P.: EU Membership: Rationale, Costs, and Benefits. In: MRAK, M. – ROJEC, M. - SILVA-JÁUREGUI, C.: *Slovenia: From Yugoslavia to the European Union*. 2004. s. 356.

⁹⁹ POTOČNIK, J. – LOMBARDEO, J.G.: Slovenia's Road to Membership in the European Union. In: MRAK, M. – ROJEC, M. - SILVA-JÁUREGUI, C.: *Slovenia: From Yugoslavia to the European Union*. 2004. s. 369.

¹⁰⁰ EURÓPSKA KOMISIA: *Agenda 2000 – Commission Opinion on Slovenia's Application for Membership of the European Union*. [cit. 2012-08-04]. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/dwn/opinions/slovenia/sn-op_en.pdf>. s. 114-117.

vnútorného trhu, zároveň prehĺbilo ekonomické reformy a vytvorilo administratívne kapacity pre prijatie *acquis* a pod.

Prístupové rokovania s EÚ začalo Slovinsko spolu s ostatnými krajinami tzv. luxemburskej skupiny (Cyprus, Českou republikou, Estónskom, Maďarskom a Poľskom) v marci 1998. Slovinsko absolvovalo prístupové rokovania bez väčších prekážok, najproblematickejšou bola dohoda ohľadom slovinských príspevkov do rozpočtu EÚ a naopak objemu prostriedkov prijímaných v rámci spoločnej poľnohospodárskej a kohéznej politiky. Napokon sa Slovinsku podarilo vyjednať výhodné podmienky v súlade s vlastnými stanovenými cieľmi, t.j. aby záverečná dohoda umožňovala Slovinsku pokračovať v procese reálnej konvergenie a aby nedošlo k zhoršeniu stavu slovinských verejných financií.¹⁰¹ Prístupové rokovania tak boli úspešne ukončené v decembri 2002, Slovinsko si vyjednať 18 prechodných období a 2 výnimky z požiadaviek.¹⁰²

Po podpísaní prístupovej zmluvy spolu s ostatnými 9 krajinami v apríli 2003 nasledoval ratifikačný proces. Slovinské referendum o pristúpení k EÚ v roku 2003 s 86% zúčastnených vyjadrujúcich sa za vstup poukázalo na vysokú úroveň podpory európskej integrácie medzi širokou verejnosťou. V máji 2004 sa tak Slovinsko s ďalšími 9 krajinami v historicky najpočetnejšom rozšírení stalo členom EÚ.

Prijatie spoločnej európskej meny euro necelé dva roky po pristúpení Slovinska k EÚ, t.j. v januári 2007, možno považovať za dôkaz najpriaznivejšieho hospodárskeho vývoja a najrýchlejšieho implementovania potrebných opatrení spomedzi všetkých novopristúpených krajín. Slovinsko si pre prijatie zvolilo stratégiu tzv. veľkého tresku, t.j. obe etapy – neodvolateľné stanovenie pevného prepočítavacieho kurzu svojej meny voči euru a zavedenie európskych bankoviek a mincí – uskutočnilo súbežne. Priebeh samotného prechodu na novú menu bol v prípade Slovinska rýchly a bezproblémový, dokonca v niektorých ohľadoch ešte úspešnejší ako pri zavedení eura v roku 2002.¹⁰³ Navyše

¹⁰¹ POTOČNIK, J. – LOMBARDERO, J.G.: Slovenia's Road to Membership in the European Union. In: MRAK, M. – ROJEC, M. - SILVA-JÁUREGUI, C.: *Slovenia: From Yugoslavia to the European Union*. 2004. s. 376-377.

¹⁰² LAVRAČ, V. – MAJCEN, B.: *Economic issues of Slovenia's accession to the EU*. 2006. [cit. 2012-09-04]. Dostupné na internete: <http://www.esiweb.org/pdf/slovenia_Lavrac-Majcen_econ%20issues%20of%20SLO%20EU%20accession-2006.pdf>. s. 8.

¹⁰³ EUROPA [s.a.]. *Slovenia's changeover to the euro - a clear success*. [cit. 2012-09-04]. Dostupné na internete: <<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/07/609&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>>.

možno konštatovať, že prijatie eura nemalo v slovinskom prípade priamy dopad na nárast cenovej hladiny v nasledujúcom období.¹⁰⁴

3.2 Chorvátsko

Chorvátsko rovnako ako Slovinsko vyhlásilo nezávislosť v júni 1991, na čo avšak z dôvodu veľkého počtu srbských príslušníkov žijúcich na chorvátskom území zareagovali vládnuce elity v Juhoslávii (resp. v Srbsku). Ozbrojené strety medzi chorvátskou a srbskou stranou, a to nielen na úrovni ozbrojených zložiek, ale aj paramilitárnych jednotiek či civilistov, prebiehali na chorvátskom území od júla 1991 s prerušeniami až do augusta 1995. Medzitým v roku 1992 došlo k medzinárodnému uznaniu samostatného chorvátskeho štátu. V decembri roku 1995 bola podpísaná Daytonská mierová zmluva, mesiac predtým Chorvátsko podpísalo Erdutskú dohodu, ktorá zaručovala mierové znovuzачlenenie východného Slavónska do chorvátskeho územia. Tento proces, ktorým Chorvátsko získalo suverenitu nad celým svojím územím, bol zavŕšený až v januári 1998.¹⁰⁵

Následky vojny spolu s rozpadom socialistickej juhoslovanskej federácie možno považovať za dva hlavné faktory, ktoré podstatne skomplikovali vývoj v nástupníckej Chorvátskej republike. Okrem ľudských obetí zapríčinila vojna výrazné ekonomické straty – zničenie infraštruktúry a priemyselných kapacít v hodnote rovnajúcej sa ročnému outputu ekonomiky, výdavky vlády na zbrojenie a armádu, ktoré viedli k vysokým deficitom, výrazný pokles turizmu, ktorý bol hlavným sektorom už v predvojnovom období, náklady na odstraňovanie pozemných mín po skončení konfliktu a pod. Zároveň Chorvátsko utrpelo ekonomické šoky v súvislosti s rozpadom socialistického usporiadania štátu v podobe prenesenia makroekonomickej nestability (obzvlášť hyperinflácie a vysokého dlhu) na samostatnú ekonomiku nástupníckeho štátu, ale aj poklesu zahraničného obchodu z dôvodu straty odberateľských trhov či zastavenia priemyselnej produkcie predovšetkým v strojárskom a lodiarskom odvetví.

Od prvých demokratických volieb uskutočnených v apríli a máji 1990 dominovala v chorvátskej politike strana *Chorvátskej demokratickej únie* (HDZ) – a to nielen vďaka väčšine mandátov v parlamente, ale aj prostredníctvom postu prezidenta v osobe predsedu

¹⁰⁴ MIRDALA, R.: Skúsenosti Slovinska s prechodom na euro. 2008. In: *BIATEC – odborný bankový časopis*, s. 15.

¹⁰⁵ EURÓPSKA KOMISIA: *Communication from the Commission: Opinion on Croatia's Application for Membership of the European Union*. 2004. [cit. 2012-10-04]. Dostupné na internete: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2004:0257:FIN:EN:PDF>>. s. 6.

strany Franja Tuđmana. Táto strana však svoj program „postavila na populizme, sociálnej demagógii, primitívnom antikomunizme a nacionalizme“.¹⁰⁶ Ústredným mottom HDZ bola výstavba štátu (z chorv. državotvornost), čo možno chápať ako „pripravenosť uznať a obhajovať vznikajúcu chorvátsku štátnosť, ktorá bola prezentovaná do značnej miery ako dielo HDZ“.¹⁰⁷ Až do smrti Tuđmana v roku 1999 a následnej straty vplyvu HDZ na politické dianie tak bolo Chorvátsko poloautoritatívnym štátom, ktorý navonok proklamoval demokraciu, v ktorom avšak vládla jedna strana ovládaná jedným človekom. Médiá boli pod štátnou kontrolou, opozičné politické strany a kandidáti dostávali len obmedzený priestor pre svoju propagáciu, dochádzalo k narastaniu osobnej moci prezidenta Tuđmana, mnohé zákony boli prijímané v prospech vládnucej strany, dochádzalo k porušovaniu menšinových práv, nefungoval systém právneho štátu a posilnili sa korupcia a klientelizmus. V mnohom sa tak vtedajšia vládnuca elita nelíšila od predchádzajúceho režimu, len marxistická rétorika bola nahradená rétorikou nacionalistickou.¹⁰⁸ Počas druhej polovice Tuđmanovej vlády sa dostalo Chorvátsko kvôli narastajúcemu autoritatívnemu režimu do medzinárodnej izolácie – bolo vylúčené z programu NATO Partnerstvo pre mier, stratilo prístup k ekonomickej a technickej pomoci z predvstupového fondu Európskej únie PHARE a taktiež bolo vylúčené z prvej vlny východného rozšírenia EÚ.¹⁰⁹

Okrem rozpadu socialistického usporiadania štátu a nákladov na vedenie vojny bolo tak chorvátske hospodárstvo počas celých 90. rokov výrazne zasiahnuté i nedemokratickým režimom. Prvý krát sa Chorvátsku podarilo dosiahnuť ekonomický rast v roku 1994, avšak v súvislosti s kosovskou krízou nastal v krajine opäť pokles ekonomiky (viď *Tabuľka 3.2*). Zásadným problémom bola hyperinflácia, ktorá sa v roku 1993 dostala až na úroveň vyše 1 500%. Do polovice roku 1995 sa však podarilo vďaka stabilizačnému plánu znížiť túto hodnotu na minimum. Podstatou bolo zavedenie novej meny – chorvátskeho dinára¹¹⁰ – v decembri 1991, jeho devalvácia a prísna menová a fiškálna politika. Napriek tomu Chorvátsko kvôli nepriaznivej politickej i ekonomickej situácii v prvých rokoch svojej nezávislosti dokázalo prilákať len marginálny počet zahraničných investorov (viď *Tabuľka 3.2*).

¹⁰⁶ MEZEIOVÁ, G.: Politika a medií v Chorvátsku v rokoch 1990-2010. In: *Politické vedy*. s. 96.

¹⁰⁷ HLOUŠEK, V. – KOPEČEK, L.: *Konsolidace demokracie a hybridní režimy – slovenský a chorvátský případ*. [cit. 2012-10-04]. Dostupné na internete: <<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=180>>. s. 4.

¹⁰⁸ MEZEIOVÁ, G.: Politika a medií v Chorvátsku v rokoch 1990-2010. In: *Politické vedy*. s. 96.

¹⁰⁹ BIDELEUX, R. – JEFFRIES, I.: *The Balkans: a post-communist history*. 2007. s. 212.

¹¹⁰ V októbri 1993 parlament odhlasoval kontroverzné premenovanie meny z dinára na *chorvátsku kunu*, ktorá v minulosti pomenovávala menu vydávanú fašistickým ustašovským režimom.

Tabuľka 3.2 Vybrané makroekonomické ukazovatele Chorvátska (1991-1995)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Rast HDP [%]	-7,1	-21,1	-11,7	-8,0	5,9	6,8	6,0	6,5	2,5	-0,9
Miera inflácie [%]	609,5	123,0	665,5	1 517,5	97,6	2,0	3,5	3,6	5,7	4,2
Prílev PZI [mil. USD]	-	13	102	110	109	486	347	835	1445	1420

Prameň: BIDELEUX, R. – JEFFRIES, I.: *The Balkans: a post-communist history*. 2007. s. 209.

Jednou z najproblematickejších oblastí transformačného procesu Chorvátska bola privatizácia. V apríli 1991 bol prijatý zákon o transformácii podnikov so spoločenským kapitálom, ktorý umožňoval pracovníkom daných podnikov odkúpiť akcie so zľavou. Zároveň bol jún 1992 stanovený ako konečný termín privatizácie, po uplynutí ktorého mali byť všetky nepredané podiely prevedené do chorvátskeho štátneho fondu pre privatizáciu. V danom termíne ostalo nesprivatizovaných asi 50% hodnoty všetkých podnikov so spoločenským vlastníctvom, štátu tak pripadlo okolo 200 celých podnikov.¹¹¹ Napriek ďalšej snahe o akcelerovanie privatizácie v roku 1995 boli jej výsledky nedostatočné – väčšina plne sprivatizovaných jednotiek boli malé podniky, v mnohých iných podnikoch bol väčšinovým vlastníkom stále štát, ktorý nedokázal urýchliť reštrukturalizáciu priemyslu, navyše v mnohých prípadoch profitovala z privatizácie „úzka spoločenská vrstva ľudí spätá príbuzenskými či priateľskými väzbami s vládnuou oligarchiou“.¹¹² V marci 1996 bol prijatý nový privatizačný zákon, ktorý nemenil pôvodný model z roku 1991, rozšíril však okrem iného práva na odkúpenie podielu so zľavou pre Chorvátov bojujúcich vo vojne, identifikoval firmy, ktoré mali byť privatizované podľa zvláštnych zákonov či umožnil bezplatnú distribúciu podielov pre určité skupiny obyvateľov (tzv. kupónová privatizácia).¹¹³

Po smrti Tuđmana na konci roku 1999 na pozadí hlbkej ekonomickej recesie, miery nezamestnanosti dosahujúcej takmer 20% a vysokého deficitu štátneho rozpočtu stratila po takmer desaťročí strana HDZ, ktorá bola navyše vnútorne rozdelená do niekoľkých súperiacich frakcií, podporu obyvateľov. Vo voľbách uskutočnených v januári roku 2000 zvíťazila koalícia šiestich strán – SDP (Sociálne-demokratická strana), HSLS

¹¹¹ BIDELEUX, R. – JEFFRIES, I.: *The Balkans: a post-communist history*. 2007. s. 214.

¹¹² PELIKÁN, J.: Chorvatsko. In: ŠESTÁK, M. a kol.: *Dějiny jihoslovanských zemí*. 2009. s. 626.

¹¹³ BENDEKOVIĆ, J.: Privatization in Croatia. 2000. In: *Ekonomski Pregled*. s. 64.

(Chorvátska sociálno-liberálna strana), HNS (Chorvátska národná strana), HSS (Chorvátska roľnícka strana), LS (Liberálna strana) a IDS (Istrijská demokratická únia). Premiérom sa stal predseda najsilnejšej strany spomedzi koalície – líder SDP Ivica Račan, ktorý proklamoval rozsiahle politické, hospodárske a sociálne reformy, zlepšenie stavu verejných financií, transparentnú privatizáciu a posilnenie právneho štátu. Hoci došlo k normalizovaniu vzťahov Chorvátska s medzinárodným spoločenstvom, posilneniu práv menšín a ich politického zastúpenia v štátnych orgánoch, v roku 2001 sa novelou ústavy zrušila druhá komora parlamentu a taktiež bola podstatne obmedzená právomoc prezidenta, čím sa systém v krajine zmenil z poloprezidentského typu na parlamentnú demokraciu, Račanova vláda nedokázala zlepšiť hospodársku situáciu krajiny a bola v roku 2003 predčasne rozpustená.

Víťazom predčasných volieb v novembri 2003 sa stala strana HDZ, ktorá však prešla rozsiahlou premenou a stala sa z nej „umiernená proeurópska a pro-NATO konzervatívna strana po vzore nemeckej Kresťansko-demokratickej únie (CDU)“.¹¹⁴ Nová vláda na čele s predsedom Ivom Sanaderom z HDZ akcelerovala ekonomické a inštitucionálne reformy, stabilizovala politickú situáciu a zlepšila podnikateľské prostredie, čím prilákala viacero zahraničných investorov, začala rozvíjať potenciál cestovného ruchu a pod. V Chorvátsku tak bola politická a ekonomická transformácia krajiny oneskorená takmer o jedno desaťročie.

Spolu s demokratizáciou krajiny a normalizovaním vzťahov s medzinárodným spoločenstvom začalo Chorvátsko nadväzovať prvé inštitucionálne vzťahy i s Európskou úniou. V roku 2001 podpísalo Stabilizačnú a asociačnú dohodu, ktorá vstúpila do platnosti v roku 2005. Oficiálnu prihlášku o členstvo podalo Chorvátsko v roku 2003. O rok neskôr vydala Európska Komisia (ďalej len Komisia) správu, v ktorej konštatovala, že Chorvátsko je fungujúcou demokraciou s rozvinutým trhovým hospodárstvom, ktoré už je dobre integrované s EÚ, avšak je stále potrebné vyvinúť snahu v oblasti práv menšín (obzvlášť srbskej menšiny) a návratu utečencov, reformy súdnictva, regionálnej spolupráce a tiež v oblasti boja proti korupcii.¹¹⁵ Následne v apríli 2004 prehlásila Komisia, že by Chorvátsko mohlo začať s prístupovými rokovaniami už na jeseň toho istého roku pod podmienkou akceptovania viacerých odporúčaní zo strany EÚ. Avšak v júni 2004 pri

¹¹⁴ BIDELEUX, R. – JEFFRIES, I.: *The Balkans: a post-communist history*. 2007. s. 222.

¹¹⁵ EURÓPSKA KOMISIA: *Communication from the Commission: Opinion on Croatia's Application for Membership of the European Union*. 2004. [cit. 2012-10-04]. Dostupné na internete: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2004:0257:FIN:EN:PDF>>. s. 119-120.

príležitosti udelenia Chorvátsku statusu kandidátskej krajiny rozhodla Európska rada o posunutí prístupových rokovaní minimálne na začiatok roka 2005. Hlavnou problémovou oblasťou Chorvátska bola nedostatočná spolupráca s Medzinárodným trestným tribunálom pre bývalú Juhosláviu (ďalej len ICTY) zosobnená v neschopnosti zadržať a vydať bývalého generála chorvátskej armády Anteho Gotovinu obvineného z viacerých vojnových zločinov. Napokon bol začiatok prístupových rokovaní odkladaný až pokým hlavná prokurátorka ICTY Carla del Ponte nepotvrdila dostatočnú spoluprácu zo strany Chorvátska, k čomu došlo v októbri 2005. Následne v decembri toho istého roku bol Ante Gotovina zadržaný na ostrove Tenerife a predvedený pred haagsky tribunál, čo v Chorvátsku viedlo k uskutočneniu masových protestov, keďže mnohí Chorváti stále považovali Gotovinu za národného vojnového hrdinu.¹¹⁶

V priebehu prístupových rokovaní v období od októbra 2005 do júna 2011 sa ako najproblematickejšie negociačné kapitoly ukázali Hospodárska súťaž a Súdnictvo a základné práva. Kapitola č. 23 týkajúca sa súdnictva a základných práv patrila medzi najcitlivejšie nielen pre reformu súdnictva a boj proti korupcii a organizovanému zločinu, ale tiež kvôli posilneniu ochrany menšín a ich práv, zabezpečeniu návratu utečencov a spolupráci s ICTY. Podľa správy Komisie z marca 2011 ohľadom pokroku v rámci danej kapitoly vykonalo Chorvátsko viacero opatrení pre posilnenie nezávislosti, zodpovednosti, nestrannosti a efektivity súdov. V prípade základných práv Chorvátsko osobitne posilnilo ochranu menšín prostredníctvom ústavného zákona o ich právach. Problémom zostávalo, že nebol dosiahnutý pokrok vo zvyšovaní úrovne zamestnanosti príslušníkov národnostných menšín, ako to požadoval tento ústavný zákon. V oblasti návratu utečencov malo Chorvátsko ťažkosti pri zabezpečení ubytovania pre navrátených utečencov.¹¹⁷ Okrem toho bol ďalším problémom pri rokovaníach o vstupe chorvátsky zákon znemožňujúci kúpu pôdy príslušníkom iných štátov, s čím nesúhlasili predovšetkým talianski občania s historickými väzbami na región Istrie. Na dlhší čas boli rokovania blokované Slovinskom z dôvodu územného sporu opísaného už skôr v tejto práci.

V polovici roka 2011 sa napokon podarilo ukončiť prístupové rokovania, Chorvátsko muselo pri každej z 35 negociačných kapitol splniť náročné kritéria na ich uzatvorenie a často aj na ich otvorenie. V decembri 2011 bola na summite Európskej rady

¹¹⁶ V apríli 2011 odsúdil ICTY Anteho Gotovinu na 24 rokov.

¹¹⁷ EURÓPSKA KOMISIA: *Interim Report from the Commission to the Council and to European Parliament on Reforms in Croatia in the field of Judiciary and Fundamental Rights (Negotiation Chapter 23)*. 2011. [cit. 2012-12-04]. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/hp/interim_report_hr_ch23_en.pdf>. s. 2-5.

v Bruseli podpísaná s predstaviteľmi EÚ Prístupová zmluva, na základe ktorej sa Chorvátsko stane 1. júla 2013 28. členským štátom EÚ. V januári 2012 sa uskutočnilo referendum, v ktorom 66% zúčastnených vyjadrilo kladné stanovisko k pristúpeniu Chorvátska do EÚ. Avšak účasť obyvateľstva na danom referende bola pomerne nízka – len 47% obyvateľov oprávnených hlasovať tak urobilo. V súčasnosti (apríl 2012) prístupová zmluva prechádza ratifikačným procesom vo všetkých členských krajinách EÚ.

3.3 Faktory divergencie medzi krajinami

Prirodzené rozdiely plynúce z odlišného prírodného, kultúrneho či historického dedičstva existovali medzi jednotlivými republikami bývalej federatívnej Juhoslávie vždy. Veď napokon územie federácie skladajúcej sa zo 6 republík a 2 autonómnych oblastí pokrývalo asi 255 tisíc km² územia a zahŕňalo vyše 23 miliónov obyvateľov. Po rozpade federácie však disproporcie v sociálno-ekonomickom rozvoji jednotlivých juhoslovanských republík začali prudko narastať. Na jednej strane je to pochopiteľné, keďže každá suverénna republika začala uplatňovať vlastné rozhodnutia a rozdielne politiky, na strane druhej po prekvapivo krátkej dobe sa medzi týmito jednotkami vytvorili výrazné disparity, ktoré nenasvedčujú o spoločnej historickej previazanosti. Existenciu tejto divergencie podmienili viaceré faktory, ktorých analýza a syntéza na príklade dvoch najrozvinutejších republík – Slovinska a Chorvátska – je obsahom nasledujúcej časti.

3.3.1 Geografická poloha

Krajiny bývalej Juhoslávie sa rozkladajú v západnej časti balkánskeho polostrova, ktorý predstavoval po niekoľko storočí hraničné územie medzi civilizáciami Západu a Východu. Viedla tu hranica medzi východo- a západorímskou ríšou, z ktorej sa neskôr stala hranica medzi katolíckym a ortodoxným náboženstvom, neskôr taktiež hranica medzi habsburskou a osmanskou ríšou. Od tohto faktora sa odvíjal geopolitický strategický význam regiónu, ako aj jeho vnútorný historický vývoj a vysoká etnická, náboženská a kultúrna heterogenita.

Samotná Juhoslávia tak bola od základov krajinou rozmanitosti. Počas socialistickej vlády sa výraznejšie prejavilo rozdelenie krajiny na bohatší sever patriaci k stredoeurópskej kultúrnej a historickej oblasti a chudobnejší juh zaradujúci sa ku

kultúrnemu dedičstvu juhovýchodnej Európy.¹¹⁸ Slovinsko ako najsevernejšie a najzápadnejšie položená krajina spomedzi všetkých bývalých juhoslovanských republík tak predstavuje špecifický prípad. Viacerí autori poukazujú na to, že samotné Slovinsko nebolo nikdy plne integrované do Juhoslávie - bolo pomerne autonómne z hľadiska infraštruktúry (prístup k moru, vlastná sieť potrubí, železníc, telekomunikácií, električky) a jeho obchodné väzby na západné trhy boli zo všetkých republík najsilnejšie.¹¹⁹ Geografická poloha Slovinska tak ovplyvnila nielen historické dedičstvo krajiny získané z čias habsburskej monarchie, ale aj jej hospodársky a kultúrny príklon ku krajinám strednej a západnej Európy.

Hoci v prípade Chorvátska nemožno jednoznačne hovoriť o rovnakých tendenciách ako v slovinskom prípade, krajina bola taktiež výrazne ovplyvnená geografickou blízkosťou k rozvinutejšiemu Západu. Historicky bolo totiž dnešné chorvátske územie súčasťou Rakúsko-Uhorska už od roku 1102 a ešte storočie predtým prijalo západnú vetvu kresťanstva, čo nerozhodovalo len o jeho cirkevnej, ale aj politickej orientácii.¹²⁰

3.3.2 Etnická a kultúrna heterogenita

Široké zastúpenie príslušníkov rôznych etník, vierovyznaní a kultúr nespôsobovalo po dlhé storočia na Balkáne, a teda aj na území juhoslovanských republík, zásadnejšie problémy. S rozšírením koncepcie národného štátu a vzostupom nacionalizmu sa však rôznorodá etnická štruktúra stala pre krajinu príťažou. V rámci krajín bývalej Juhoslávie sa zdá, že etnická, náboženská a kultúrna homogenita prispievali nielen k politickej stabilite, ale aj k rýchlejšej politickej a ekonomickej transformácii.¹²¹

Najvhodnejším príkladom je Slovinsko, ktoré sa vďaka takmer homogénnemu etnickému a kultúrnemu zloženiu obyvateľstva dokázalo nielen vyhnúť vojnovému konfliktu, ale tiež rýchlejšie dosiahnuť konsenzus ohľadom transformačného procesu po nadobudnutí suverenity. V prípade Chorvátska vidieť možno ešte jasnejšie ako etnická štruktúra ovplyvnila vývoj štátu po rozpade Juhoslávie - významná srbská menšina žijúca na chorvátskom území predstavovala jeden z hlavných faktorov nestability na začiatku 90.

¹¹⁸ BUČAR, B.: Independence and Integration into the International Community: A Window of Opportunity. In: MRAK, M. – ROJEC, M. - SILVA-JÁUREGUI, C.: *Slovenia: From Yugoslavia to the European Union*. 2004. s. 34.

¹¹⁹ MENCINGER, J.: Transition to a National and Market Economy: A Gradualist Approach. In: MRAK, M. – ROJEC, M. - SILVA-JÁUREGUI, C.: *Slovenia: From Yugoslavia to the European Union*. 2004. s. 73.

¹²⁰ WEITHMAN, M.W.: *Balkán – 2 000 let mezi Východem a Západem*. 1996. s. 52.

¹²¹ VASILEVSKI, S.: *Diverging Paths, Diverging Outcomes: A Comparative Analysis of Post-Communist Transition in the Successor States of Yugoslavia*. 2007. [cit. 2012-12-04]. Dostupné na internete: <<http://www.yorku.ca/yciss/activities/documents/PCSPPaper001.pdf>>. s. 18.

rokov a „zatiehnutia“ Chorvátska do vojnového konfliktu, zatiaľ čo po skončení daného konfliktu, kedy došlo k zredukovaní príslušníkov srbskej menšiny na minimum, sa krajina stabilizovala. Samozrejme, že nemožno v tomto prípade abstrahovať od iných významných faktorov a považovať etnické zloženie krajiny za jediný ukazovateľ určujúci jej vývoj. Veď napokon samotná etnická a kultúrna heterogenita by v prípade juhoslovanských krajín nemala za následok vypuknutie medzištátnych konfliktov, nebyť vhodnej nacionalistickej rétoriky zo strany politických predstaviteľov. Rovnako i samotné nacionalistické heslá, ktoré si zobrali etnickú homogenitu za základ svojej argumentácie, boli len nástrojom na získanie legitimacy a presadenie mocenského vplyvu v rukách politických elít. Faktor politického vedenia krajiny tak logicky nasleduje ako ďalší určujúci činiteľ.

3.3.3 *Politické vedenie*

Charakter a schopnosti politického vedenia predstavujú významný faktor v transformačnom procese jednotlivých nástupníckych krajín bývalej Juhoslávie. Avšak mnoho dôležitejšie ako hodnotenie individuálnych profesionálnych kvalít jednotlivých politických lídrov je identifikovanie činiteľov a okolností, ktoré mali vplyv na ich správanie a rozhodnutia.¹²² Tým sa dostávame späť k prvkom ako kultúrne a historické dedičstvo, čo poukazuje na previazanosť a vzájomné ovplyvňovanie jednotlivých faktorov tejto analýzy.

V 80. rokoch sa juhoslovanská federácia dostala do politickej a ekonomickej krízy, ktorej riešenie videli jednotlivé republiky v rôznych východiskách. Medzi zväzovými republikami sa tak prejavili rozdielne ideologické názory politických predstaviteľov – zatiaľ čo Slovinsko a Chorvátsko presadzovali decentralizáciu, liberalizáciu a demokratizáciu, na druhej strane boli srbské nacionalisticky orientované elity, ktoré volili ako riešenie krízy centralizáciu. Tieto nezhody napokon vyústili do nemožnosti ďalšej existencie federácie a vyvrcholili jej rozpadom. Následne sa v závislosti od charakteru politického vedenia formovala i rôzna rýchlosť demokratizácie jednotlivých novovzniknutých republík. V prípade Slovinska existoval medzi novými politickými elitami konsenzus ohľadom základných hodnôt krajiny, čo postupne viedlo k jej demokratizácii, ekonomickej transformácii a integrácii do medzinárodných štruktúr. Avšak

¹²² VASILEVSKI, S.: *Diverging Paths, Diverging Outcomes: A Comparative Analysis of Post-Communist Transition in the Successor States of Yugoslavia*. 2007. [cit. 2012-12-04]. Dostupné na internete: <<http://www.yorku.ca/yciss/activities/documents/PCSPPaper001.pdf>>. s. 17.

Chorvátsko a Srbsko sa vydali opačným smerom, v krajinách sa ujali moci politické elity, ktoré zaviedli poloautoritatívne režimy a odsunuli tak transformačný a demokratizačný proces v krajine.¹²³

3.3.4 Stav ekonomiky pred rozpadom a ekonomická transformácia

Po dynamickom raste ekonomiky socialistickej Juhoslávie v 60. a 70. rokoch nastala dekáda ekonomickej stagnácie spôsobená viacerými vnútornými aj vonkajšími faktormi, priemerný rast produkcie počas celých 80. rokov predstavoval len 0,6%.¹²⁴ Už v tomto období sa začali výraznejšie prejavovať ekonomické disparity medzi zväzovými republikami. Navyše koncom 80. rokov vznikala medzi republikami i formálna ekonomická segmentácia, ktorá viedla k zriadeniu samostatných inštitúcií, trhov, fiškálnych či redistribučných systémov v každej z nich.¹²⁵ Nastala tak ekonomická dezintegrácia federácie, ktorej hospodárstvo sa začalo rozpadáť do šiestich, resp. ôsmich „stále samostatnejšie fungujúcich, len čiastočne prepojených ekonomických sústav“.¹²⁶

Tabuľka 3.3 Úroveň HDP/HNI jednotlivých štátov v porovnaní s priemerom Juhoslávie (=100)

	HDP		HNI		
	1981	1988	2000	2003	2005
Slovinsko	196	198	393	338	313
Chorvátsko	126	125	181	152	152
Macedónsko	66	66	71	56	51
Bosna a Hercegovina	67	69	48	43	44
Srbsko a Čierna Hora	90	89	37	54	59

Prameň: LONČAR, J. – STIPERSKI, Z.: Changes in Levels of Economic Development among the States Formed in the Area of Former Yugoslavia. 2008. In: *Hrvatski Geografski Glasnik*, s. 14.

Je teda pochopiteľné, že po osamostatnení každá z bývalých federatívnych republík vykazovala odlišnú úroveň ekonomickej aktivity a nachádzala sa v rôznom stupni ekonomického rozvoja. Ako ukazuje *Tabuľka 3.3* najvyššiu úroveň ekonomického rozvoja dosahovalo Slovinsko nasledované Chorvátskom, ktoré sa nachádzali už počas existencie federácie na rozdiel od ostatných zväzových republík výrazne nad priemernou úrovňou

¹²³ DASKALOVSKI, Ž.: *Elite Transformation and Democratic Transition in Macedonia and Slovenia*. [cit. 2012-12-04]. Dostupné na internete: <<http://balkanologie.revues.org/index281.html>>.

¹²⁴ PLESKOVIC, B. – SACHS, J. D.: Political Independence and Economic Reform in Slovenia. 1994. In: BLANCHARD, O.J. – FROOT, K.A. – SACHS, J.D.: *The Transition in Eastern Europe*. s. 195.

¹²⁵ BIČANIĆ, I.: *The economics of state-building in the former Yugoslavia*. [cit. 2012-13-04]. Dostupné na internete: <<http://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/OP%2043.pdf>>. s. 11.

¹²⁶ PELIKÁN, J.: Jugoslávie na križovatke. In: ŠESTÁK, M. a kol.: *Dějiny jihoslovanských zemí*. 2009. s. 556.

HDP celej Juhoslávie. Po rozpade federácie politické vedenie v každej nástupníckej republike zvolilo vlastnú nezávislú stratégiu transformačného procesu, čo postupne viedlo k silnej ekonomickej divergencii v rámci skupiny krajín bývalej Juhoslávie.¹²⁷

Slovinsko teda tradične predstavovalo ekonomicky najrozvinutejšiu časť bývalej Juhoslávie s najsilnejšími hospodárskymi väzbami na západné krajiny. V čase osamostatnenia od federácie bolo slovinským najvýznamnejším obchodným partnerom Nemecko, so zhruba 20%-ným podielom na slovinských importoch a exportoch.¹²⁸ Podľa niektorých autorov bolo dokonca Slovinsko so svojou vzdelanou pracovnou silou, výhodnou geografickou polohou a významnými obchodnými spojeniami na Západ krajinou s najpriaznivejšími podmienkami zo všetkých tranzitívnych ekonomík po roku 1989.¹²⁹ Chorvátsko ako druhá ekonomicky najvyspelejšia súčasť bývalej Juhoslávie dokázalo po prekonaní následkov vojnového konfliktu a poloautoritatívneho režimu nadviazať na relatívne vysoký stupeň ekonomického rozvoja a zabezpečiť ekonomický rozvoj i v nových podmienkach.

3.3.5 Medzinárodná podpora krajiny

Jedným z rozhodujúcich faktorov v prípade transformácie krajín bývalej Juhoslávie bola i skutočnosť, či mala nástupnícka republika podporu medzinárodného spoločenstva alebo naopak nie. Forma tejto podpory sa môže pohybovať od medzinárodného uznania suverenity, cez inšpirácie a rady na uskutočnenie reforiem až po technickú a finančnú pomoc poskytnutú zo strany iných štátov, medzinárodných organizácií či zahraničných komúní.¹³⁰

Počas udalostí sprevádzajúcich rozpad juhoslovanskej federácie boli práve Slovinsko a Chorvátsko prvými štátmi, ktoré získali podporu medzinárodného spoločenstva. Podstatnú úlohu pri tomto procese zohralo Nemecko na čele s kancelárom Helmutom Kohlom, ktoré ultimatívne požadovalo od ostatných krajín ES medzinárodné uznanie týchto dvoch nezávislost' deklarujúcich štátov. Zároveň i Rakúsko, Maďarsko

¹²⁷ BIČANIĆ, I.: *The economics of state-building in the former Yugoslavia*. [cit. 2012-13-04]. Dostupné na internete: <<http://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/OP%2043.pdf>>. s. 19.

¹²⁸ VASILEVSKI, S.: *Diverging Paths, Diverging Outcomes: A Comparative Analysis of Post-Communist Transition in the Successor States of Yugoslavia*. 2007. [cit. 2012-12-04]. Dostupné na internete: <<http://www.yorku.ca/yciss/activities/documents/PCSPPaper001.pdf>>. s. 23.

¹²⁹ MRAK, M. – ROJEC, M. - SILVA-JÁUREGUI, C.: *Slovenia: From Yugoslavia to the European Union*. 2004. s. xliv.

¹³⁰ VASILEVSKI, S.: *Diverging Paths, Diverging Outcomes: A Comparative Analysis of Post-Communist Transition in the Successor States of Yugoslavia*. 2007. [cit. 2012-12-04]. Dostupné na internete: <<http://www.yorku.ca/yciss/activities/documents/PCSPPaper001.pdf>>. s. 27.

a dokonca Vatikán otvorene vystupovali za uznanie slovinskej a chorvátskej suverenity. Obzvlášť je vidieť efekt medzinárodnej podpory na príklade Chorvátska, ktorému sa napriek tomu, že podľa Badinterovej komisie nespĺňalo podmienky zaistenia práv srbskej menšiny, dostalo medzinárodného uznania už na začiatku roku 1992.¹³¹

Na strane druhej stojí napríklad Macedónsko, ktorého medzinárodné uznanie bolo v tom čase na nátlak Grécka zamietnuté, alebo Srbsko (resp. Zväzová republika Juhoslávia) počas svojej transformácie výrazne ovplyvnené sankciami medzinárodného spoločenstva, ktoré ho považovalo za hlavného agresora vojnového konfliktu. V súčasnosti možno v podmienkach juhoslovanského regiónu považovať za vhodný príklad *Kosovo*, ktoré by bez medzinárodnej podpory USA len veľmi ťažko presadilo svoju nezávislosť.

3.3.6 Destabilizačné externé faktory

Nemenej dôležitú rolu zohrali pri postjuhoslovanskom vývoji jednotlivých republík i externé faktory v podobe ozbrojených konfliktov, etnického napätia, politickej nestability a ekonomických ťažkostí v regióne. Nestabilita plynúca z týchto okolností sa preniesla na štát prostredníctvom ľudí (prílev utečencov, prenesenie etnického napätia v rámci jednej etnickej skupiny) či obchodných tokov (zníženie regionálneho obchodu, ekonomické sankcie a embargá).

Slovinsko, tým že sa nezapojilo do dlhodobého vojnového konfliktu na začiatku 90. rokov, získalo podstatnú výhodu oproti ostatným nástupníckym republikám. V roku 1993, kedy boli iné časti bývalej Juhoslávie vo vojnovom stave, dokázalo zabezpečiť rast svojej ekonomiky, malo vlastnú menu a podstupovalo ďalšie politické a ekonomické reformy smerom k európskej integrácii. Naopak Chorvátsko, hoci na začiatku procesu osamostatňovania zdieľalo so Slovinskom niekoľko priaznivých charakteristík, utrpelo výrazné škody počas 4-ročného vojnového konfliktu. Ešte jasnejšie je vidieť vplyv externých faktorov na nestabilitu krajiny v prípade Srbska či Macedónska. Na vnútorný vývoj týchto dvoch štátov výrazne vplývali udalosti ozbrojených konfliktov v prvej polovici 90. rokov, ako aj počas kosovskej krízy v rokoch 1998-1999. Macedónsko dokonca nebola bojujúcou stranou v žiadnom z týchto konfliktov, na napriek tomu sa etnické napätia prenieslo cez albánske etnikum až na jeho územie, vrcholiac krízou v roku 2001.

¹³¹ PELIKÁN, J.: Rozklad komunistické federace. In: ŠESTÁK, M. a kol.: *Dějiny jihoslovanských zemí*. 2009. s. 582.

ZÁVER

Politicko-ekonomický vývoj v nástupníckych krajinách bývalej Juhoslávie – v Slovinsku, Chorvátsku, Bosne a Hercegovine, Čiernej Hore, Srbsku a Macedónsku – bol formovaný viacerými vnútornými a vonkajšími faktormi. Každá krajina tak od momentu získania nezávislosti až po súčasnosť prešla vlastným procesom premeny, ktorý ju odlišuje od ostatných krajín historicky spätých s existenciou federatívnej Juhoslávie.

Násilný rozpad juhoslovanskej federácie na začiatku 90. rokov bol spôsobený narastajúcimi ekonomickými, politickými a sociálnymi disparitami medzi jednotlivými zväzovými republikami, ktoré mocenské elity využili prostredníctvom nacionalistickej rétoriky vo svoj prospech. Samotná etnická rôznorodosť a z toho plynúca neznášanlivosť tak neboli príčinou ozbrojeného konfliktu, ale skôr základom politických predstaviteľov pre získanie legitimacy v očiach príslušníkov jednotlivých etníc. Svojou mierou do tohto konfliktu prispelo i medzinárodné spoločenstvo, vďaka mediácii ktorého sa napokon dospelo k mierovému riešeniu. Napriek tomu nemožno jednotlivým aktérom medzinárodného spoločenstva uprieť, že za ich mnohými intervenciami stálo presadzovanie vlastných politických a ekonomických záujmov.

Väčšina nástupníckych krajín čelila počas svojho samostatného vývoja po rozpade federácie viacerým problémom, ktoré spomaľovali procesy stabilizácie, demokratizácie a ekonomickej transformácie krajiny. Mnohé z týchto problémových oblastí, ako napríklad organizovaný zločin, korupcia či etnické napätie, sa stali v niektorých štátoch chronickými a vytvorili tak z balkánskeho regiónu nestabilnú a nebezpečnú oblasť.

Perspektíva členstva v Európskej únii predstavuje efektívny prostriedok na dosiahnutie politickej stability, postupnej demokratizácie a hospodárskeho rozvoja všetkých krajín. Predstavitelia EÚ preto neváhajú podmieniť vstup juhoslovanských republík okrem základných i osobitnými požiadavkami, ktoré sú určované v závislosti od štátu a jeho postavenia v medzinárodnom spoločenstve. Najrýchlejšie tento proces absolvovalo Slovinsko, ktoré predstavuje špecifický prípad krajiny nachádzajúcej sa na hranici medzi západnou, strednou a južnou Európou. Chorvátsko nadviazalo po prekonaní poloautoritatívneho režimu na pomerne priaznivé postavenie z čias federácie a dokázalo najrýchlejšie nasledovať Slovinsko v premene na demokratickú a ekonomicky stabilnú krajinu. Ostatné krajiny bývalej Juhoslávie sa v súčasnosti nachádzajú v podobnej fáze integračného procesu – prešli procesom stabilizácie a čiastočnej demokratizácie a získali

status kandidátskej krajiny, no na zabezpečenie integrácie do európskych štruktúr musia absolvovať ďalšiu liberalizáciu a zosúladienie právnych predpisov s *acquis communautaire*. Výnimku tvorí Bosna a Hercegovina, ktorá je so svojim štátnym usporiadaním a etnickým zložením špecifickým prípadom krajiny v celosvetovom meradle a jej integrácia je značne komplikovaná politickou nestabilitou a etnickým napätím.

Už samotná rozdielna úroveň integrácie s EÚ dokazuje tvrdenie o významnej divergencii v rámci krajín bývalej Juhoslávie. Na čele tejto skupiny stoja s najvyššou úrovňou rozvoja dve najzápadnejšie krajiny bývalej Juhoslávie – Slovinsko a Chorvátsko. Slovinsko ťažilo z viacerých výhod, ktoré mu zaručili pozíciu lídra – ešte pred rozpadom federácie bolo republikou s najpriaznivejšími ekonomickými ukazovateľmi, malo takmer homogénnu etnickú štruktúru obyvateľstva, vďaka svojej geografickej polohe disponovalo silnými hospodárskymi väzbami na západné ekonomiky a v neposlednom rade sa vyhlo rozsiahlemu ozbrojenému konfliktu a etnickým nepokojom. Naproti tomu Chorvátsko čelilo vojnovému stretu, ktorý v podstatnej miere ovplyvnil jeho politické a ekonomické napredovanie v ďalších rokoch. Napokon však napomohli Chorvátsku jeho výhodná geografická poloha, relatívne vysoký stupeň ekonomického rozvoja pred rozpadom federácie, no predovšetkým zmena politického vedenia, ktoré akcelerovalo procesy demokratizácie a ekonomickej transformácie krajiny. Na základe týchto skutočností možno zovšeobecnením dôjsť k hlavným faktorom, ktoré vplývali na vytvorenie jasných ekonomických a politických disparít medzi krajinami bývalej Juhoslávie. Zaraďujeme k nim geografickú polohu, etnickú a kultúrnu heterogenitu, politické vedenie krajiny, stav ekonomiky pred rozpadom a proces ekonomickej transformácie, medzinárodná podpora krajiny a destabilizačné externé faktory. Je veľmi pravdepodobné, že vymedzenie týchto faktorov nie je konečné, a autorka tak nevyklučuje vplyv iných činiteľov na vývoj juhoslovanských krajín.

Identifikovaním viacerých faktorov divergencie sme avšak vyvrátili základnú hypotézu stanovenú v úvode práce, ktorá znela: *Príčinou rozpadu juhoslovanskej federácie a vytvorenia výrazných disparít medzi nástupníckymi republikami sú rozdiely podmienené etnickou heterogenitou*. Hoci v prípade krajín bývalej Juhoslávie sa často zdôrazňuje faktor etnicity, jeho vplyv na vývoj v nástupníckych republikách nie je väčší ako v prípade ostatných faktorov. Na tieto krajiny vplýval totiž okrem ich etnickej štruktúry celý súbor ďalších činiteľov a ich politicko-ekonomický vývoj bol formovaný až špecifickou kombináciou týchto faktorov.

Na základe identifikovania daných faktorov je však ťažké vytvoriť predikcie budúceho vývoja v regióne bývalých juhoslovanských krajín. Na jednej strane možno vzhľadom k prebiehajúcemu integračnému procesu do euroatlantických štruktúr očakávať vzájomné približovanie jednotlivých krajín, na strane druhej nie je vylúčená ani pokračujúca divergencia zapríčinená nestabilitou a nepokojmi predovšetkým v oblastiach Kosova a Macedónska. Pre úspešné napredovanie rôznorodého regiónu bývalej Juhoslávie je zrejme potrebné uplatnenie nasledujúceho výroku posledného predsedu juhoslovanskej federálnej vlády Anteho Markovića v praxi: *„Zamerajme sa na vybudovanie spoločnosti, v akej bude mať občan všetky práva primerané modernej demokratickej spoločnosti a spoločenstvu rovnoprávných národov, z ktorých ani jeden nebude chcieť získať primát z historických, ekonomických, kultúrnych alebo iných dôvodov.“*

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

Knižné zdroje

- [1] BAHENSKÝ, František. 2010. *Etnicita v historickej perspektíve*. Praha: Etnologický ústav Ekademie věd ČR, 2010. 118 s. ISBN 978-80-87112-44-1.
- [2] BIDELEUX, Robert – JEFFRIES, Ian. 2007. *The Balkans: a post-communist history*. Londýn: Routledge, 2007. 620 s. ISBN 0-415-22963-4.
- [3] BIONDICH, Mark. 2011. *The Balkans: Revolution, War and Political Violence since 1878*. Oxford, 2011. 384 s. ISBN 978-0-19-929905-8.
- [4] BLANCHARD, Olivier Jean – FROOT, Kenneth A. – SACHS, Jeffrey D. 1994. *The Transition in Eastern Europe*. The University of Chicago Press, 1994. 284 s. ISBN 0-226-05660-0.
- [5] CRAIG NATION, R. 2003. *War in the Balkans, 1991-2002*. Strategic Studies Institute, 2003. 404 s. ISBN 1-58487-134-2.
- [6] FINLAN, Alastair. 2004. *The Collapse of Yugoslavia 1991-99*. Londýn: Osprey, 2004. 95 s. ISBN 84176-805-7.
- [7] FODOROVÁ, Veronika - GRANČAY, Martin - SZIKOROVÁ, Nóra a kol. 2012. *Integrácia Západného Balkánu a Turecka do Európskej únie. Kniha 1 – komplexný pohľad*. Bratislava: EKONÓM, 2012. 306 s. ISBN 978-80-225-3383-6.
- [8] GRANČAY, Martin - SZIKOROVÁ, Nóra a kol. 2012. *Integrácia Západného Balkánu a Turecka do Európskej únie. Kniha 2 - individuálny aspekt*. Bratislava: EKONÓM, 2012. 230 s. ISBN 978-80-225-3374-4.
- [9] GRIFFITHS, Stephen Iwan. 1993. *Nationalism and Ethnic Conflict. Threats to European Security. SIPRI Research Report No. 5*. OXFORD University Press, 1993. 136 s. ISBN 0-19-829162-0.
- [10] KREJČÍ, Oskar. 2001. *Mezinárodní politika*. Praha: EKOPRESS, 2001. 709 s. ISBN 80-86119-45-9.
- [11] MRAK, Mojmir – ROJEC, Matija - SILVA-JÁUREGUI, Carlos. 2004. *Slovenia: From Yugoslavia to the European Union*. Washington D.C.: The World Bank Group, 2004. 446 s. ISBN 0-8213-5718-2.
- [12] PIRJEVEC, Jože. 2000. *Jugoslávie 1918-1992*. Praha: Argo, 2000. 537 s. ISBN 80-7203-277-1.
- [13] STOJAROVÁ, Věra. 2007. *Současné bezpečnostní hrozby západního Balkánu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. 295 s. ISBN 978-80-7325-134-5.
- [14] ŠESTÁK, Miroslav a kol. 2009. *Dějiny jihoslovanských zemí*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. 758 s. ISBN 978-80-7106-375-9.

- [15] ŠMÍD, Tomáš - VAŘURA, Vladimír. 2007. *Etnické konflikty v postkomunistickém prostoru*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. 278 s. ISBN 978-80-7325-126-0.
- [16] WEITHMANN, Michael W.: *Balkán: 2 000 let mezi Východem a Západem*. Praha: Vyšehrad, 1996. 431 s. ISBN 80-7021-199-7.

Odborné články a štúdie (z časopisov)

- [17] BENDEKOVIĆ, Jadranko. 2000. Privatization in Croatia. In: *Ekonomski Pregled*. ISSN 0424-7558, 2000, roč. 51, č. 1-2, s. 55-90.
- [18] BIDELEUX, Robert. 2007. 'Making Democracy Work' in the Eastern Half of Europe: Explaining and Conceptualising Divergent Trajectories of Post-Communist Democratisation. In: *Perspectives on European Politics and Society*. ISSN 1568-0258, 2007, roč. 8, č. 2, s. 109-130.
- [19] BJELAKOVIC, Nebojsa. 2002. Reconciliation, Truth, and Justice in the post-Yugoslav States. In: *Southeast European Politics*. ISSN 1586-9733, 2002, roč. III, č. 2-3, s. 163-167.
- [20] CARATAN, Branko. 2009. The European Union, South-Eastern Europe and the Europeanization of Croatia. In: *Politička misao*. ISSN 0032-3241, 2009, roč. 46, č. 5, s. 171-180.
- [21] ÇELEBİOĞLU, Fatih. 2011. Investigation of Development Indicators in the Balkan Countries for the Post-Socialist Period. In: *Journal of Economic and Social Studies*. ISSN 1986-8502, 2011, roč. 1, č. 1, s. 111-121.
- [22] DOLENEC, Danijela. 2008. Europeanization as a Democratising Force in Post-communist Europe: Croatia in Comparative Perspective. In: *Politička misao*. ISSN 0032-3241, 2008, roč. XLV, č. 5, s. 23-46.
- [23] Dvacetiletá cesta od Jugoslávie k národním státům. 2011. In: *Mezinárodní politika*. ISSN 0543-7962, 2011, roč. XXXV, č. 5, s. 3.
- [24] FŇUKAL, Miloš - ŠRUBAŘ, Michal. 2008. Nucené migrace vyvolané rozpadem Jugoslávie a jejich dopad na migrační politiku vybraných evropských zemí (1991–2006). In: *Slovanské historické studie*. ISSN 0081-007X, 2008, č. 33, s. 119-171.
- [25] ISAKOVIC, Zlatko. 2000. Democratisation, Democracy and Ethnic Conflicts in the Balkans. In: *Southeast European Politics*. ISSN 1586-9733, 2000, roč. 1, č. 1, s. 1-14.
- [26] KERR, Rachel. 2007. Peace through Justice? The International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. In: *Southeast European and Black Sea Studies*. ISSN 1743-9639, 2007, roč. 7, č. 3, s. 373-385.
- [27] LONČAR, Jelena – STIPERSKI, Zoran. 2008. Changes in Levels of Economic Development among the States Formed in the Area of Former Yugoslavia. In: *Hrvatski Geografski Glasnik*. ISSN 1331-5854, 2008, roč. 70, č. 2, s. 5-32.

- [28] MEZEIOVÁ, Gabriela. 2011. Politika a mediá v Chorvátsku v rokoch 1990-2010. In: *Politické vedy*. ISSN 1335-2741, 2011, roč. 14, č. 1, s. 95-109.
- [29] MIRDALA, Rajmund: Skúsenosti Slovinska s prechodom na euro. 2008. In: *BIATEC – odborný bankový časopis*. ISSN 1335-0900, 2008, roč. 16, č. 10, s. 9-15.
- [30] POPOVSKI, Vesselin. 2002. The UN Security Council approach to the conflicts in former Yugoslavia. In: *Southeast European and Black Sea Studies*. ISSN 1743-9639, 2002, roč. 2, č. 3, s. 39-62.
- [31] ŠTIKS, Igor. 2006. Nationality and Citizenship in the Former Yugoslavia: From Disintegration to European Integration. In: *Southeast European and Black Sea Studies*. ISSN 1743-9639, 2006, roč. 6, č. 4, s. 483-500.
- [32] UPCHURCH, Martin. 2009. The IFIs and Labour Reform in Post Communist Economies. In: *Globalizations*. ISSN 1474-7731, 2009, roč. 6, č. 2, s. 297-316.

Odborné články a štúdie (zo zborníkov)

- [33] GREGUŠ, Peter. 2006. Slovinsko - vzorová krajina na hranici krízového regiónu. In: *Medzinárodné vzťahy*. Bratislava: EKONÓM, 2006. ISSN 1336-1562, s. 74-82.
- [34] HOLZEROVÁ, Petra. 2011. Politické, socio-ekonomické a kultúrne faktory demokratizácie. In: *ALMANACH: Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*. Bratislava: EKONÓM, 2011. ISSN 1337-0715, s. 37-48.

Odborné články a štúdie (z internetu)

- [35] ANASTASIJEVIĆ, Dejan. 2006. Organized Crime in the Western Balkans. In: *HUMSEC Project*. [online]. [cit. 2012-22-03]. Dostupné na internete: <http://www.humsec.eu/cms/fileadmin/user_upload/humsec/Workin_Paper_Series/Working_Paper_Anastasijevic.pdf>. 15 s.
- [36] ATANASSOVA, Ivanka Nedeva. 1999. The impact of ethnic issues on the security of South Eastern Europe. In: *NATO Academic Forum*. [online]. Jún 1999. [cit. 2012-17-03]. Dostupné na internete: <<http://www.nato.int/acad/fellow/97-99/atanassova.pdf>>. 68 s.
- [37] AZINOVIC, Vlado. Challenges to international security: The case of Bosnia-Herzegovina. In: *HUMSEC Project*. [online]. [cit. 2012-24-03]. Dostupné na internete: <http://kms1.isn.ethz.ch/serviceengine/Files/ISN/102350/ipublicationdocument_singledocument/f986d7a3-8cc1-482a-9228-6402be120e26/en/7_Azinovic.pdf>. 4 s.
- [38] BALFOUR, Rosa – BASIC, Dijana. 2010. A bridge over troubled borders: Europeanising the Balkans. In: *King Baudouin Foundation*. [online]. November 2010. [cit. 2012-31-03]. Dostupné na internete: <<http://www.kbs-frb.be/uploadedFiles/KBS-FRB/Files/Verslag/EPC-10-2010-Bridge%20over%20troubled%20borders.pdf>>. 4 s.

- [39] BASKIN, Mark – PICKERING, Paula. *Former Yugoslavia and its successors*. [online]. 15. júl 2005. [cit. 2012-29-03]. Dostupné na internete: <<http://pmpick.people.wm.edu/research/YugoslaviaAndSuccessorsDraft.pdf>>. 27 s.
- [40] BIČANIĆ, Ivo. 2011. The economics of state-building in the former Yugoslavia. In: *Woodrow Wilson International Center for Scholars*. [online]. 7. júl 2011. [cit. 2012-06-04]. Dostupné na internete: <<http://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/OP%2043.pdf>>. 33 s.
- [41] DASKALOVSKI, Židas. 1999. Elite Transformation and Democratic Transition in Macedonia and Slovenia. In: *Balkanologie*. [online]. Júl 1999. [cit. 2012-25-03]. Dostupné na internete: <<http://balkanologie.revues.org/index281.html>>.
- [42] DELEVIC, Milica. 1998. Economic sanctions as a foreign policy tool: the case of Yugoslavia. In: *The International Journal of Peace Studies*. [online]. Január 1998. [cit. 2011-02-12]. ISSN 1085-7494, 1998, roč. 3, č. 1. Dostupné na internete: <http://www.gmu.edu/programs/icar/ijps/vol3_1/Delvic.htm>.
- [43] DOBOVŠEK, Bojan. 2006. Transnational Organised Crime in the Western Balkans. In: *HUMSEC Project*. [online]. [cit. 2012-22-03]. Dostupné na internete: <http://www.humsec.eu/cms/fileadmin/user_upload/humsec/Workin_Paper_Series/Working_Paper_Dobovsek.pdf>. 10 s.
- [44] ECONOMIDES, Spyros. 2008. *The Politics of Differentiated Integration: the case of the Balkans*. [online]. September 2008. [cit. 2012-25-03]. Dostupné na internete: <http://eprints.lse.ac.uk/21975/1/GreeSE_No18.pdf>. 40 s.
- [45] GERVASI, Sean. 2010. Why is NATO in Yugoslavia? In: *Centre for Research and Globalization*. [online]. 12. september 2010. [cit. 2011-02-12]. Dostupné na internete: <<http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=21008>>.
- [46] HAJDINJAK, Marko. 2004. The Root Cause of Instability in the Balkans: Ethnic Hatred or Trans-Border Crime? In: *International Center for Minority Studies and Intercultural Relations*. [online]. [cit. 2012-18-03]. Dostupné na internete: <http://www.imir-bg.org/imir/reports/Root_Causes_of_Instability.pdf>. 22 s.
- [47] HLOUŠEK, Vít – KOPEČEK, Lubomír. *Konsolidace demokracie a hybridní režimy – slovenský a chorvatský případ*. [online]. [cit. 2012-10-04]. Dostupné na internete: <<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=180>>.
- [48] JELUŠIČ, Ljubica – PREBILIČ, Vladimir. *Between old ties and new challenges: Slovenian policy towards crisis situation in southeastern Europe*. [online]. [cit. 2012-01-04]. Dostupné na internete: <http://www.bmlv.gv.at/pdf_pool/publikationen/jelusic.pdf>. 7 s.
- [49] LAVRAČ, Vladimir – MAJCEN, Boris. 2006. Economic issues of Slovenia's accession to the EU. In: *Institute for Economic Research*. [online]. September 2006. [cit. 2012-09-04]. Dostupné na internete: <<http://www.ier.si/files/Working%20paper-31.pdf>>. 29 s.

- [50] LÖRINCZ, Július. 2012. Západný Balkán: chýba ešte zmierenie. In: *Zahraničná politika*. [online]. 16. január 2012. Dostupné na internete: <<http://www.zahranicnapolitika.sk/index.php?id=1413&tl=13>>.
- [51] PAVELIC, Boris. 2012. UNHCR: 57,000 Refugees from Croatia in the Region. In: *Balkan Insight*. [online]. 28. február 2012. [cit. 2012-20-03]. Dostupné na internete: <<http://www.balkaninsight.com/en/article/unhcr-still-57-thousands-refugees-from-croatia>>.
- [52] RISTIC, Marija. 2012. OSCE Survey: Mladic and Karadzic are heroes. In: *Balkan Insight*. [online]. 28. február 2012. [cit. 2012-24-03] Dostupné na internete: <<http://www.balkaninsight.com/en/article/serbs-still-supports-war-crime-defendants>>.
- [53] SOTIROPOULOU, Angeliki. *The role of ethnicity in ethnic conflicts: The case of Yugoslavia*. [online]. [cit. 2012-15-03]. Dostupné na internete: <http://kms2.isn.ethz.ch/serviceengine/Files/ESDP/26506/ipublicationdocument_singledocument/bba173d5-10ab-4577-8d49-60d8256e778d/en/PN04.02.pdf>. 11 s.
- [54] STOJAROVÁ, Věra. 2006. *Organizovaný zločin na území Balkánu*. [online]. [cit. 2012-22-03]. Dostupné na internete: <http://ispo.fss.muni.cz/uploads/2download/cspv06-Stojarova-Org_zlocin-zap_Balkan.pdf>. 13 s.
- [55] ŠIMUNIĆ, Maja. 2009. Peaceful Dispute Settlement in the context of the Boundary Dispute between Croatia and Slovenia. In: *Institute for European Integration, Europa Kolleg Hamburg*. [online]. Jún 2009. [cit. 2012-20-03]. Dostupné na internete: <<http://www.muntr.org/v4/wp-content/uploads/2012/02/Peaceful.pdf>>.
- [56] UNODC. 2008. *Crime and its impact on the Balkans and affected countries*. [online]. Marec 2008. [cit. 2012-20-03]. Dostupné na internete: <http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Balkan_study.pdf>. 130 s.
- [57] VASILEVSKI, Steven. 2007. Diverging Paths, Diverging Outcomes: A Comparative Analysis of Post-Communist Transition in the Successor States of Yugoslavia. In: *York Centre for International and Security Studies*. [online]. Február 2007. [cit. 2012-12-04]. Dostupné na internete: <<http://www.yorku.ca/yciss/activities/documents/PCSPPaper001.pdf>>. 37 s.

Internetové zdroje

- [58] AMNESTY INTERNATIONAL: *Croatia: Operation „Storm“ – still no justice ten years on*. [online]. 4. august 2005. [cit. 2011-20-11]. Dostupné na internete: <<http://www.amnesty.org/en/library/asset/EUR64/002/2005/en/d837e16d-fa19-11dd-999c-47605d4edc46/eur640022005en.pdf>>.
- [59] *Doing Business Report 2006*. [online]. 13. október 2005. [cit. 2012-02-04]. Dostupné na internete: <<http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2006>>.

- [60] *Doing Business Report 2012*. [online]. 20. október 2011. [cit. 2012-02-04]. Dostupné na internete: <<http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2012>>.
- [61] EUROPA [s.a.]. 2007. *Slovenia's changeover to the euro - a clear success*. [online]. 4. máj 2007. [cit. 2012-09-04]. Dostupné na internete: <<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/07/609&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>>.
- [62] EURÓPSKA BANKA PRE OBNOVU A ROZVOJ: *EBRD Transition Report 2000*. [online]. November 2000. [cit. 2012-02-04]. Dostupné na internete: <<http://www.ebrd.com/downloads/research/transition/TR00.pdf>>. 238 s.
- [63] EURÓPSKA BANKA PRE OBNOVU A ROZVOJ: *EBRD Transition Report 2011*. [online]. November 2010. [cit. 2012-02-04]. Dostupné na internete: <<http://www.ebrd.com/downloads/research/transition/tr11.pdf>>. 182 s.
- [64] EURÓPSKA KOMISIA. 1997. Agenda 2000 – Commission Opinion on Slovenia's Application for Membership of the European Union. In: *ec.europa.eu*. [online]. 15. júl 1997. [cit. 2012-08-04]. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/dwn/opinions/slovenia/sn-op_en.pdf>. 132 s.
- [65] EURÓPSKA KOMISIA. 2004. Communication from the Commission: Opinion on Croatia's Application for Membership of the European Union. In: *eur-lex.europa.eu*. [online]. 20. apríl 2004. [cit. 2012-10-04]. Dostupné na internete: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2004:0257:FIN:EN:PDF>>. 131 s.
- [66] EURÓPSKA KOMISIA. 2011. Interim Report from the Commission to the Council and to European Parliament on Reforms in Croatia in the field of Judiciary and Fundamental Rights (Negotiation Chapter 23). In: *ec.europa.eu*. [online]. 2. marec 2011. [cit. 2012-12-04]. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/hp/interim_report_hr_ch23_en.pdf>. 8 s.
- [67] SVETOVÁ BANKA: GDP growth (annual %). In: *Portál Svetovej banky*. [online]. [cit. 2012-01-04]. Dostupné na internete: <<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG>>.
- [68] TRANSPARENCY INTERNATIONAL: *Corruption Perception Index 2011*. [online]. [cit. 2012-27-03]. Dostupné na internete: <<http://cpi.transparency.org/cpi2011/results/>>.
- [69] U.S. DEPARTMENT OF STATE: *Summary of the Dayton Peace Agreement on Bosnia-Herzegovina*. [online]. [cit. 2011-29-11]. Dostupné na internete: <http://www.pbs.org/newshour/bb/bosnia/dayton_peace.html>.